

WAARDEN EN GELUK

*Een vergelijkend onderzoek naar de waarden en geluk
in 50 westerse en niet-westerse landen*

Docent : Prof.Dr. Veenhoven
Masterprogramma : Sociologie, GVB
Periode : September 2004-2005
Auteur : Cora Verkerk, 284495

Voorwoord

Wie geen dromen en idealen koestert, zal in elk geval, nooit een nederlaag lijden, maar ook nooit kunnen winnen.

Aan deze overbekende woorden moet ik denken als ik naar de nu achter mij liggende studietijd kijk. In september 2003 begon ik aan mijn avondstudie Sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Voor ik begon met de studie had ik grote vraagtekens of dit wel de juiste keuze was. De socioloog wordt vaak gezien als een idealist die soms ver verwijderd is van de problematiek die zich daadwerkelijk voordoet in samenlevingen. Tijdens de studie ben ik erachter gekomen dat sociologie een echte wetenschap is die in grote mate kan bijdragen aan verbetering van samenlevingen.

Zou dit de reden zijn dat dit stuk toch redelijk idealistisch geworden is? Heeft deze opleiding van mij toch een idealist gemaakt? Of ben ik mij slechts bewuster geworden van verborgen idealen? Ach, wat doet het er eigenlijk toe. Het was een leuke, drukke, inspannende en leerzame tijd. En uit die leerzame tijd is een scriptie gekomen die wellicht een klein steentje kan bijdragen aan de verbetering van het geluk van de bevolking in verschillende samenlevingen.

Vanaf deze plaats wil ik allereerst mijn scriptiebegeleider Prof. Dr. Veenhoven bedanken. Hij gaf mij door zijn opbouwende kritiek steeds weer het gevoel op de goede weg te zijn. Na ieder gesprek of computergestuurd contact kon ik vrijwil direct en doelgericht beginnen aan de volgende stap. Zonder zijn bijdragen zou deze scriptie niet tot dit resultaat hebben geleid.

Ten tweede bedank ik mijn ouders voor alle ruimte en tijd die ik aan mijn studie heb kunnen besteden. Ik hoop dat ook zij zich, ondanks alle gevechten om het recht tot de computer, vereerd zullen voelen met het eindresultaat.

Een tijdperk afgesloten en een nieuw tijdperk in. Na twee jaren van intense inspanning is het nu tijd voor een nieuwe uitdaging en ook tijd voor wat ontspanning. Het komende jaar zal ik, als reiziger en vrijwilliger, in Afrika doorbrengen.

Een nieuw ideaal? Niet alleen de westerse samenlevingen, maar ook de niet-westerse samenleving beter begrijpen om haar te verbeteren?

Ach zeg nou zelf, wat is een mens zonder idealen.

Inhoudsopgave

Samenvatting

Hoofdstuk1: geluk

1.1	Inleiding: het begrip geluk	1
1.2	Belang van geluk	2
1.3	Onduidelijkheid over de determinanten van geluk	2
1.3	Verschillen in geluk in landen:	
	<i>Verschillen binnen landen</i>	3
	<i>Verschillen tussen landen</i>	3
	<i>Onderzoek naar achtergronden</i>	6
	<i>Gelukkige omstandigheden</i>	6
	<i>Gebrek aan onderzoek naar geluk en waarden</i>	9

Hoofdstuk 2: waarden

2.1	Begrippen:	
	<i>Cultuur</i>	10
	<i>Structuur</i>	11
	<i>Waarden</i>	11
2.2	Waardeoriëntatie, waardetype, waardedimensie en waardepatroon	13
2.3	Waardeverschuiving:	
	<i>De totstandkoming van een verplicht stelsel van waarden in het preïndustriële tijdperk</i>	15
	<i>Veranderingen in waarden in de 20^e eeuw</i>	15
	<i>Anomie</i>	16
	<i>Differentiëring</i>	16
	<i>Pluriformering</i>	17
	<i>Individualisering</i>	18
	<i>Doemdenken</i>	18

Hoofdstuk 3: probleemstelling en opbouw van de studie

3.1	Probleemstelling	19
3.2	Opbouw van de studie	19
3.3	Redenen om de relatie tussen geluk en waarden te onderzoeken:	
	<i>Maatschappelijk</i>	19
	<i>Wetenschappelijk</i>	20
	<i>De behoeftetheorie</i>	21
3.4	Mogelijke effect van waarden op geluk	22
3.4.1	Directe en indirecte effecten van waarden op individueel niveau	22
	<i>Directe en indirecte effecten van tegenstellingen in waarden op individueel niveau</i>	23
3.4.2	Directe en indirecte effecten van waarden op collectief niveau	24
	<i>Directe en indirecte effecten van tegenstellingen in waarden</i>	24

op collectief niveau

Hoofdstuk 4: het meten van waarden en geluk in landen

4.1	Meting van geluk	26
4.1.1	Kan geluk gemeten worden:	
	<i>Geluk een omstreden begrip</i>	26
	<i>Geluk meten aan uiterlijk gedrag</i>	26
	<i>Directe vraagmethode</i>	26
	<i>Weten mensen hoe gelukkig zij zijn?</i>	26
	<i>Stemming</i>	27
	<i>Erkenning van het ongeluk</i>	27
	<i>Bekendmaking van het ongeluk</i>	27
	<i>Verschillen in geluksschalen</i>	28
4.1.2	Kan geluk tussen landen vergeleken worden:	
	<i>Bestaat het begrip geluk overal?</i>	28
	<i>Betekent het begrip geluk overal hetzelfde?</i>	28
	<i>Zijn andere termen voor het begrip geluk te vergelijken?</i>	28
	<i>Cultureel variabele maatstaven</i>	29
	<i>Verschillen in geluksschalen</i>	29
4.1.3	Grootschalig empirisch onderzoek naar geluk	29
4.2	Het meten van waarden	30
4.2.1	Empirisch onderzoek naar waarden in vogelvlucht:	
	<i>Hofstede's onderzoek</i>	31
	<i>Schwartz onderzoek</i>	32
	<i>World Value Survey</i>	34
4.2.2	Waarom Schwartz?	35

Hoofdstuk 5: de onderzoeksopzet

5.1	De world database of happiness: empirisch onderzoek naar waarden en geluk bijeengebracht	38
5.2	De onderzoeksgegevens: de landen en de variabelen	38
5.3	De analyse:	
	<i>Vergelijken van gemiddelden</i>	39
	<i>Correlatie</i>	39
	<i>Spreidingsdiagrammen</i>	39
	<i>Regressie-analyse</i>	40
	<i>Gebruik methodes</i>	40
5.4	Multivariate analyse:	
	<i>Het uitsluiten van schijnverbanden</i>	41
	<i>Het opsporen van contingente verbanden</i>	41
5.5	Zwakke punten analyse:	
	<i>Oorzakelijkheid</i>	41
	<i>Cultural bias bij meting</i>	42
	<i>Universaliteit</i>	42
	<i>Schijn en contingente verbanden</i>	42

Hoofdstuk 6: conservatisme en geluk

6.1	Uitleg van de waardedimensie conservatisme versus autonomie	43
6.2	Mogelijke verbanden tussen de waardedimensie en het geluk	44
6.3	De empirische relatie tussen de waardedimensie en het geluk	45
6.4	Het uitsluiten van schijnverbanden:	
	<i>Het welvaartsniveau</i>	48
	<i>Het ontwikkelingsniveau</i>	48
	<i>Vrijheid om eigen morele overtuigingen aan te hangen</i>	48
	<i>Rolverdeling man-vrouw</i>	49
6.5	Interpretatie van de gevonden relaties	50
6.6	Conclusie	51

Hoofdstuk 7: hiërarchie en geluk

7.1	Uitleg van de waardedimensie hiërarchie versus egalitarisme	52
7.2	Mogelijke verbanden tussen de waardedimensie en het geluk	53
7.3	De empirische relatie tussen de waardedimensie en het geluk	54
7.4	Het uitsluiten van schijnverbanden:	
	<i>Het welvaartsniveau</i>	55
	<i>Rolverdeling man-vrouw</i>	55
	<i>Ongelijkheid in de verdeling van inkomen en consumptie</i>	55
	<i>Onderdrukking van politieke- en burgerrechten</i>	56
	<i>Politieke instabiliteit en legitiem gebruik van geweld</i>	56
	<i>Vertrouwen in de medemens</i>	56
7.5	Interpretatie van de gevonden relaties	57
7.6	Conclusie	58

Hoofdstuk 8: heerschappij en geluk

8.1	Uitleg van de waardedimensie heerschappij versus harmonie	59
8.2	Mogelijke verbanden relatie tussen de waardedimensie en het geluk	60
8.3	De empirische relatie tussen de waardedimensie en het geluk	61
8.4	Het uitsluiten van schijnverbanden:	
	<i>Het welvaartsniveau</i>	62
	<i>Religieus of atheïstisch</i>	62
	<i>Continent</i>	63
8.5	Interpretatie van de gevonden relaties	64
8.6	Conclusie	66

Hoofdstuk 9: slotbeschouwing

9.1	Een waardeadvies	67
9.2	Macrosociologisch perspectief	67
9.3	Kennis van menselijke samenlevingen	
	<i>Ecologisch-evolutionair perspectief</i>	68
	<i>Samenleving als sociaal-cultureel systeem</i>	68
	<i>Twee belangrijke elementen van een samenleving</i>	69
9.4	De ontwikkeling van samenlevingen:	
	<i>De jager-verzamelaars samenleving</i>	70
	<i>De horticulturele samenleving</i>	70
	<i>De agrarische samenleving</i>	71
	<i>De industriële samenleving</i>	72
	<i>De industrialiserende samenleving</i>	73
	<i>De postindustriële samenleving</i>	74
	<i>Gevolgen voor het sociale en natuurlijke milieu</i>	74
9.5	De relatie tussen het individu en de groep	75
9.6	De relatie tussen individuen	77
9.7	De relatie tussen het individu en het natuurlijke en sociale milieu	79
9.8	Conclusie:	
	<i>Herhaling vragen</i>	81
	<i>Geluk bevorderen via autonome waarde</i>	81
	<i>Geluk bevorderen via egalitaristische waarden</i>	81
	<i>Geluk bevorderen via harmonieuze waarden</i>	82

Literatuurlijst

Bijlage 1: Schwartz vragenlijst

Bijlage 2: landen + landcodes

Bijlage 3: overzicht correlaties

Figuren en tabellen

Figuren

1.	Gemiddeld geluk in landen rond 1990	4/5
2.	Maatschappelijke determinanten van geluk	6/7
3.	Effect van waarden op gedrag	12
4.	Onderscheid waarden op individueel en collectief niveau	14
5.	Effect van waarden op geluk	25
6.	De 10 waardetypen van Schwartz (1992)	33
7.	De 7 waardentypen van Schwartz (1995)	34
8.	Conservatism-autonomy en geluk in 50 landen omstreeks 1995	45
9.	Affective autonomy en geluk in 50 landen omstreeks 1995	46
10.	Intellectual autonomy en geluk in 50 landen omstreeks 1995	47
11.	Hierarchy-egalitarian commitment en geluk in 50 landen omstreeks 1995	54
12.	Mastery-harmony en geluk in 50 landen omstreeks 1995	61
13.	Mastery-harmony en geluk opgesplitst naar continent	64

Tabellen

1.	Correlatie geluk en de waardedimensie conservatism-autonomy	49
2.	Correlatie geluk en de waardedimensie hierarchie-egalitarian commitment	57
3.	Correlatie geluk en de waardedimensie mastery-harmony	63

Samenvatting

Thema

In de afgelopen periode is een omvangrijke literatuur ontstaan waarin weergegeven wordt hoe gelukkig mensen zijn en door welke factoren de mate van geluk wordt bepaald. Voor het onderzoek naar de factoren die bepalend zijn voor de mate van geluk is een individueel en collectief niveau te onderscheiden (Veenhoven, 1986).

Het onderzoek naar geluk op individueel niveau richt zich op de verschillen in geluk binnen landen. Deze verschillen worden bepaald door individuele kenmerken, zoals gezondheid, opleiding, werkomstandigheden, familieomstandigheden etc (Veenhoven, 1986).

Het onderzoek naar geluk op collectief niveau richt zich op verschillen in geluk tussen landen. Deze verschillen zijn te verklaren aan de hand van maatschappijkenmerken. Zo blijken mensen gelukkiger te leven in de landen die gekenmerkt worden door een zekere mate van bestaanszekerheid, een hoog materieel welvaartsniveau, een grote mate van vrijheid en een kleine sociale afstand tussen de burgers. Ook blijken verschillende eigenschappen van het sociale klimaat van landen van belang. Men leeft gelukkiger in landen waar men beter geschoold en geïnformeerd is en in landen waar bevolkingsgroepen elkaar het minst verketteren (Veenhoven 1996).

Een vraag die veelal achterwege blijft in geluksonderzoek is hoe de cultuur van een land van invloed is op het geluk. Wanneer gekeken wordt naar hetgeen waarin de minst gelukkige landen verschillen van de meest gelukkige landen kan de vergelijking tussen de cultuur van landen niet achterwege blijven.

Vraag

Het doel van deze scriptie is meer te weten te komen over culturele voorwaarden voor menselijk geluk. De cultuur van een land is een ruim begrip, het gaat om het geheel van waarden, normen, doelen en verwachtingen die in een bepaalde samenleving domineren. In dit onderzoek wordt binnen het ruime cultuurbegrip speciaal aandacht geschonken aan de binnen een cultuur levende waarden.

Gegevens

Prof. Dr. Veenhoven leidt sinds 1970 een onderzoek naar menselijk geluk waarin uitkomsten van onderzoeken naar geluk bijeengebracht en vergelijkbaar worden gemaakt. Het onderzoek is gericht op het verzamelen van bestaande gegevens. De resultaten worden ondergebracht in de World Database of Happiness (WDH). Het databestand "States of Nations", onderdeel van de WDH, bevat vergelijkbare antwoorden op onderzoeksvragen van verschillende landen naar geluksbeleving. Inmiddels is voor meer dan 90 landen het gemiddeld geluk vastgesteld.

Shalom Schwartz heeft in 1995 een grootschalig onderzoek naar waarden afgerond in niet minder dan 57 landen. Schwartz is naar aanleiding van het onderzoek tot een driedimensionale indeling gekomen voor wat betreft waarden die "mogelijk" in alle culturen voor komen. Ook de gegevens uit het onderzoek van Schwartz zijn opgenomen in het databestand "States of Nations". Deze database leent zich er dus uitstekend voor om de relatie tussen waarden en het geluk te onderzoeken. In dit onderzoek worden de gegevens, over het gemiddeld geluk en de waarden als vastgesteld door Schwartz, uit het databestand "States of Nations" tegen elkaar afgezet. In de database zijn van 50 landen vergelijkbare data over geluk en waarden te vinden.

Schwartz culturele dimensies

Shalom Schwartz stelde voor zijn waardenonderzoek een lijst samen van 56 waarden en maakte daarover een vragenlijst die hij afnam bij pabo-studenten en docenten uit 57 landen. De antwoorden van de respondenten analyseerde hij op cultureel niveau en hij heeft de 56 waarden teruggebracht tot zeven *waardetypen* (Schwartz, 1994).

Een *waardetype* is een cluster van meerdere vergelijkbare waarden (Schwartz, 1994). Neem bijvoorbeeld de waarden controle over de eigen leefsituatie, controle over de leefsituatie van anderen, sociale status en prestige. Dit zijn allemaal waarden die met elkaar in verband staan. Wanneer we op zoek gaan naar een waardetype zouden al deze waarden samengevoegd kunnen worden tot het waardetype 'macht'.

De 7 waardetypen plaatst Schwartz in een cirkel waarin waardetypen die verwant zijn naast elkaar worden geplaatst, terwijl waardetypen die met elkaar conflicteren tegenover elkaar worden geplaatst. Aan de hand van deze indeling herkent Schwartz drie dimensies waarop de waardetypen ingedeeld kunnen worden. Een *waardedimensie* is dus een continuüm waarin tegengestelde waardetypen tegenover elkaar worden geplaatst. De gevonden dimensies:

- Conservatism versus intellectual autonomy + affective autonomy
- Hierarchy versus egalitarian commitment
- Mastery versus harmony

De drie dimensies organiseren zich rondom drie thema's van ons menszijn: de relatie tussen het individu en de groep, de relatie tussen individuen en de relatie tussen het individu en het natuurlijke en sociale milieu.

De dimensie conservatisme versus autonomie heeft betrekking op de relatie tussen het individu en de groep. Het culturele waardetype conservatisme is samengesteld uit die waarden waar het belang van de groep prevaleert boven het belang van het individu. Het waardetype autonomie is daarentegen opgebouwd uit waarden waar het individu boven het belang van de groep geplaatst wordt.

De dimensie hierarchy versus egalitarian commitment heeft betrekking op de relatie tussen individuen. Het culturele waardetype hierarchy is samengesteld uit die waarden die belangrijk zijn in gemeenschappen waar een hiërarchische allocatie van rollen, macht en hulpbronnen gelegitimeerd is. Het culturele waardetype egalitarian commitment is daarentegen samengesteld uit die waarden die belangrijk zijn in gemeenschappen waar individuen als moreel gelijken worden gezien en waar de allocatie van rollen, macht en hulpbronnen op basis van vrijwillig overleg plaatsvindt.

De dimensie mastery versus harmony heeft betrekking op de relatie tussen het individu en het natuurlijke en sociale milieu. Het culturele waardetype mastery is samengesteld uit die waarden gericht op het controleren, veranderen en het de baas zijn van het sociale en natuurlijke milieu. Het culturele waardetype harmony is daarentegen opgebouwd uit die waarden gericht op het accepteren van het sociale en natuurlijke milieu zoals het is.

Veronderstellingen

Modernisering is een verzamelbegrip voor een groot aantal deels met elkaar verbonden maatschappelijke veranderingsprocessen waarbij ook waarden in een bepaalde richting veranderen. De veranderingen in waarden hebben vooral betrekking op erosie van traditionele waardeovertuigingen, het ontstaan van nieuwe waardepatronen en pluriformering in waardeovertuigingen. De bevolking van gemoderniseerde landen ontwikkelen weg van

traditie, respect voor autoriteit en materiële welvaart en hechten steeds meer waarde aan immateriële en individualistische doeleinden.

Veel wetenschappers gaan er vanuit dat het proces van modernisering leidt tot een ongelukkig bestaan voor veel mensen. Zo zouden mensen in gemoderniseerde landen in grote onzekerheid verkeren doordat oude waarden zich minder dwingend voordoen. Daarnaast zou een verschuiving in waardeovertuigingen er toe leiden dat de sociale eenheid onder druk komt te staan. Samenlevingen worden steeds pluriformer in hun opvattingen waardoor mensen steeds minder tolerant tegen over elkaars opvattingen komen te staan. Wanneer een traditionele orde ontbreekt, die de mens voorschrijft op welke waarden zij zich al dan niet moeten richten, zou zich een situatie van totale disorde voordoen. Daarnaast zouden de nieuwe individualistische waarden er toe leiden dat mensen steeds minder betrokken zijn bij elkaars wel en wee. In deze zin zou de verschuiving in waardeovertuigingen ook nog eens kunnen leiden tot een compleet egoïsme onder individuen.

Maatschappelijke vraag

Gezien de snelle sociale en economische veranderingen binnen samenlevingen en de daarmee gepaard gaande verandering in waarden is er op maatschappelijk en wetenschappelijk niveau een groeiende behoefte om de relatie tussen waarden en geluk te onderzoeken.

In gemoderniseerde landen vindt voortdurend discussie plaats over welke waarden er centraal gesteld moeten worden. Voorbeelden zijn de discussie omtrent vrijheid van meningsuiting, het homohuwelijk, de rolverdeling man-vrouw etc. In die discussie gaat het niet primair om het geluk, maar spelen impliciete aannames over het effect van waarden op geluk wel een rol. Zo gaan diegenen die waarde hechten aan vrijheid van meningsuiting er van uit dat deze waarde positief van invloed is op het geluk. Terwijl diegenen die vinden dat er grenzen aan de vrijheid van meningsuiting moeten worden gesteld er vanuit gaan dat deze waarde negatief van invloed is op het geluk.

De discussie omtrent bepaalde waarden, zoals de bovenstaande discussie, zou zinniger gevoerd kunnen worden als we echt weten hoe verschillende waarden uitpakken op het geluk van de gemiddelde burger. Of, zoals in het voorbeeld, totale vrijheid van meningsuiting of een begrensde vrijheid van meningsuiting bijdraagt aan het gemiddeld geluk van de burger.

In dit onderzoek worden die waarden onderscheiden die bijdragen aan het gemiddeld zodat deze in een samenleving bevordert kunnen worden via bijvoorbeeld beleid en onderwijs.

Wetenschappelijke vraag

Ook is er binnen de wetenschap een dringende behoefte om de relatie tussen waarden en geluk te onderzoeken. In iedere samenleving spelen impliciete aannames over het effect van waarden op geluk een rol. De vraag is dan of waarden daadwerkelijk uitmaken voor het geluk. Een onderzoek naar waarden en geluk biedt uitsluitsel op de vraag of waarden daadwerkelijk van invloed zijn op het geluk.

Zoals in het bovenstaande voorbeeld wordt gekeken of de mate waarin de bevolking van verschillende landen waarde hecht aan vrijheid van meningsuiting in verband staat met het gemiddeld geluk. Wanneer er een duidelijke tendens zichtbaar wordt dat men in landen waar het merendeel van de bevolking waarde hecht aan vrijheid van meningsuiting ook gelukkiger leeft valt te verwachten dat deze waarde inderdaad van invloed is op het geluk.

De vraag of waarden van invloed zijn op het geluk maakt deel uit van de ruimere vraag of de waarden die naar aanleiding van het proces van modernisering centraal zijn

komen te staan al dan niet gelukkig maken. Een onderzoek naar waarden en geluk biedt gelegenheid om de theorie over modernisering te onderzoeken.

De behoeftetheorie

Wanneer vastgesteld is welke waarden het zijn die gelukkig maken is het de vraag waarom het nu juist deze waarden zijn die gelukkig maken. Om een verklaring te vinden voor de gevonden verbanden tussen bepaalde waarden en het geluk wordt in dit onderzoek de behoeftetheorie aangehaald (veenhoven, 1999). Deze theorie gaat ervan uit dat individuen een aantal behoeften hebben en dat geluk afhankelijk is van de bevrediging daarvan. Mensen voelen zich dan prettiger als zij leven in overeenstemming met behoeften. In deze visie beïnvloeden waarden geluk via behoeftebevrediging.

Behoeften van mensen komen deels voort uit de natuur van de soort (aangeboren behoefte) en zijn deels product van de socialisatiepraktijken van de samenleving waarin zij opgroeien (aangeleerde behoefte). De behoeften die een mens ervaart ontstaan door interactie tussen aangeboren en aangeleerde behoeften. De behoefte theorie gaat er vanuit dat mensen zich prettiger voelen als zij leven in overeenstemming met aangeboren behoeften. Vaak is dit niet het geval en staat de bevrediging van aangeleerde behoefte de bevrediging van aangeboren behoefte in de weg.

Als een individu naar aanleiding van een aangeleerde behoefte bijvoorbeeld veel waarde hecht aan uiterlijk en dit gerealiseerd ziet in een zeer slank figuur zal het zo weinig mogelijk eten. Het succesvol leven naar die waarde zorgt waarschijnlijk wel voor een tevreden gevoel, maar de afwijzing van voedsel maakt dan niet gelukkig, ook al leeft de desbetreffende persoon succesvol naar die waarde. Volgens de theorie is voedsel een aangeboren behoefte die bevredigd dient te worden om gelukkig te worden.

Geluk betekent dan dat een samenleving tegemoet moet komen aan een aantal aangeboren behoeften. Voor de sociale omgeving zijn deze aangeboren behoeften niet gemakkelijk te herkennen (veenhoven, 1999). Kijkend naar de evolutie van samenlevingen wordt getracht een aantal waarden te ontdekken die aansluiten bij de aangeboren behoeftebevrediging.

Uitkomsten

De gevonden relatie tussen het geluk en de dimensie conservatisme versus autonomie is zeer sterk (+.51). Uit de analyses komt een duidelijk verband naar voren hoe meer de bevolking van een land autonome waarden aanhangt, hoe gelukkiger de bevolking.

Hieruit blijkt dat mensen, ondanks eventueel onbegrip tegenover elkaars waardeovertuigingen goed kunnen leven met divergente waarden. Mensen leven duidelijk gelukkiger in landen waar niet de groep met traditionele waardeovertuigingen, maar het onafhankelijke individu met eigen waardeovertuigingen de maat van de samenleving is.

De gevonden relatie tussen het geluk en de dimensie hiërarchie en egalitarian commitment is ook zeer sterk (+.54). Uit de analyses komt een duidelijk verband naar voren. In landen waar de bevolking veel hecht aan egalitaire waarden leeft men vele malen gelukkiger dan in hiërarchische landen. Hieruit blijkt duidelijk dat de ontwikkeling weg van respect voor autoriteit leidt tot een gelukkiger bestaan. De relatie tussen individuen hoeft zijn basis niet, zoals we vanuit de traditie gewend zijn, te kennen in een situatie van domineren en gedomineerd worden. Niet een bepaalde autoriteit of hiërarchie heeft de leden van een samenleving voor te schrijven op welke waarden zij zich al dan niet moeten richten, maar het onafhankelijke individu blijkt zelf prima in staat om te bepalen welke waarden het belangrijk acht. Wanneer men niet gedwongen wordt zich betrokken te voelen bij de groep op basis van

de hiërarchie, maar iedereen als moreel gelijken worden gezien, lijkt zich een betrokkenheid op basis van bewustzijn van afhankelijkheid te ontwikkelen.

De gevonden relatie tussen het geluk en de dimensie mastery-harmony is tamelijk zwak (+.16). Het is goed denkbaar dat het zwakke verband veroorzaakt wordt door het, tot op een bepaalde hoogte, altijd onbeheersbare natuurlijke en sociale milieu. Iedereen heeft, ongeacht in welke cultuur men ook leeft, immers te maken met de onzekerheden en bedreigingen van het natuurlijke en sociale milieu. Hier komt bij dat, naar aanleiding van het proces van globalisering, iedereen zich steeds meer geconfronteerd ziet met de risico's van het onbeheersbare natuurlijke en sociale milieu. Wellicht dat beheersing of acceptatie allebei leiden tot ongeluk wanneer beiden ontwikkelen tot een bewustzijn van onmacht. Of dat het tot op een bepaalde hoogte altijd onbeheersbare sociale en natuurlijke milieu daadwerkelijk als verklaring aangevoerd kan worden voor het zwakke verband benodigd echter nader onderzoek.

Interpretatie

Uit dit onderzoek blijkt, tegen de veronderstellingen van veel critici in, dat mensen het gelukkigst zijn in moderne en individualistische landen waar zaken als autonomie en gelijkheid hoog gewaardeerd worden. Men leeft duidelijk ongelukkiger in landen waar groepssolidariteit en het traditionele waardepatroon hoog in het vaandel staan. Waarden blijken dus van invloed op het geluk en naar aanleiding van de uitkomsten lijkt het erop dat het proces van modernisering niet leidt tot een ongelukkig bestaan.

De zwakke relatie tussen de dimensie mastery versus harmony en geluk maakt het moeilijk om concluderende uitspraken te doen. Waarschijnlijk wordt dit zwakke verband veroorzaakt door de gevolgen van het globaliseringsproces. De risico's van het natuurlijke en sociale milieu zijn naar aanleiding van het proces van globalisering steeds meer landsgrenzen gaan overstijgen. Mensen zijn angstig en zoekende naar de waarden die hun mogelijk bescherming bieden ten tijde van een ramp om uiteindelijk tot de conclusie te komen dat deze bescherming onvindbaar is.

Verklaring aan de hand van de behoeftetheorie

Volgens de theorie is de mensheid geëvolueerd in een samenleving waarin een behoorlijke mate van gelijkheid en individualisme mogelijk was. Het is daarom aannemelijk dat de behoefte aan gelijkheid in verhoudingen en individualisme aansluit op de menselijke aard. Die voorkeur komt tot uiting in het dominante waardepatroon van de eerste samenlevingsvorm. Dit betekent dat uitgaande van de behoeftetheorie egalitaire en autonome waarden niet ongelukkig maken. De waarden sluiten aan op een aangeboren behoefte.

De mens is tevens geëvolueerd in een samenleving waarin men harmonieus in het natuurlijke en sociale milieu past. Het natuurlijke en sociale milieu is echter op een wijze aangetast dat alleen verbetering van het natuurlijke en sociale milieu het geluk kan bevorderen.

Conclusie

Het bevorderen van egalitaire en autonome waarden leidt dus tot een gelukkiger samenleving.

Autonome waarden kunnen bijvoorbeeld bevorderd worden via een beleid dat de bevolking meer bewust maakt van eigen ideeën en opvattingen. Het politieke systeem moet de bevolking in zo'n land dan tevens de kans geven eigen opvattingen en ideeën te laten

prevaleren. Om niet te vervallen in een situatie van collectieve tegenstellingen in waarden zal een dergelijk beleid de bevolking moeten leren respectvol om te gaan met elkaars overtuigingen. Daarnaast dienen via een dergelijk beleid de mogelijkheden tot onzekerheid, die vaak gepaard gaan met een autonoom bestaan, ingeperkt te worden.

Egalitaire waarden kunnen bijvoorbeeld bevorderd worden via een beleid dat een gelijke verdeling van hulpbronnen en macht als doel centraal stelt. Een dergelijk beleid zal zich er tevens op moeten richten dat mensen meer vertrouwen in elkaar krijgen. Een hiërarchische organisatie van de samenleving gebaseerd op formele wetten en regels is dan immers onnodig.

Om het geluk te bevorderen moet tevens een mondiaal beleid ontwikkeld worden gericht op het bevorderen van waarden die het verbeteren van het natuurlijke en sociale milieu centraal stelt. Naar aanleiding van het proces van globalisering is de ongelijkheid en strijd tussen culturen toegenomen. Daarnaast hebben voortschrijdende technologische ontwikkelingen vervuiling en afbraak van het natuurlijke milieu tot gevolg. Wanneer er geen mondiaal beleid ontwikkeld wordt gericht op een gelijke verdeling van rijkdom, een respectvolle omgang met elkaars waardeovertuigingen, verbetering van het natuurlijke milieu en het bewust maken van de mens dat het deel uitmaakt van een grote samenleving de wereld, is het onmogelijk om het geluk van de mens in de toekomst te waarborgen.

1 GELUK

1.1 Het begrip geluk

Bent u gelukkig? Deze vraag lijkt in eerst instantie gemakkelijk te beantwoorden. Maar wanneer men beter over deze vraag nadenkt dringt de volgende vraag zich op: wat is eigenlijk geluk? Is het een fijn gevoel? Is het een momentopname? Of is het wellicht een illusie?

Het is moeilijk om tot een precieze en juiste definitie van geluk te komen. De woorden geluk, gelukt en lukken liggen dicht bij elkaar. Wanneer iets gelukt is bedoelen we een geslaagde omstandigheid uit het verleden. Wanneer iets moet lukken, hopen we dat een gebeurtenis in de toekomst positief zal ontwikkelen. Maar wat is dan geluk?

Geluk heeft geen betrekking op het verleden of de toekomst. Iemand kan een ongelukkig leven achter de rug hebben en toch gelukkig zijn. Daarnaast kan iemand die een gelukkig leven achter de rug heeft nu ongelukkig zijn. Geluk heeft betrekking op het heden. Geluk betekent een positieve ervaring in de tegenwoordige tijd.

Nu we vastgesteld hebben op welk tijdsvlak geluk betrekking heeft dringt de vraag zich op: wat bepaalt het geluk? Geluk en ongeluk worden bepaald door positieve en negatieve ervaringen. Negatieve ervaringen, zoals bijvoorbeeld een sterfgeval of werkeloosheid kunnen immers leiden tot gevoelens van ongeluk. Terwijl positieve ervaringen, zoals bijvoorbeeld het vinden van een levenspartner of de geboorte van een nieuw kind kunnen leiden tot gevoelens van geluk.

Nu we weten wat het geluk bepaalt en op welke periode het geluk betrekking heeft rest ons nog één vraag: waar heeft het geluk betrekking op? Een mens wordt tijdens de levensloop geconfronteerd met een groot aantal positieve en negatieve ervaringen. Deze positieve en negatieve ervaringen komen in alle sferen van het leven voor. Te denken valt hier bijvoorbeeld aan positieve en negatieve ervaringen in de gezins-, arbeids- of vrijetijdssfeer. Als het ware bepaalt de optelsom van alle positieve en negatieve ervaringen in alle sferen van het leven de mate van geluk in het heden.

Wanneer we hebben vastgesteld dat geluk wordt bepaald door positieve en negatieve ervaringen in alle levenssferen moet geluk een algehele waardering impliceren. Een algehele waardering van het leven in haar totaliteit.

Ieder individu kent een andere levensloop. Geluk betekent dus voor iedereen iets anders. Dit is wellicht hetgeen waarin het probleem van het geluksbegrip ligt verankerd. Geluk is afhankelijk van de ervaring van het individu en het is geen gemakkelijke klus om een individuele ervaringen te definiëren.

In de sociale wetenschappen wordt geluk vaak gedefinieerd als de mate waarin iemand voldoening scheidt in het leven als geheel (Veenhoven, 1970). Met andere woorden of iemand tevreden is met zijn of haar leven. Deze definitie lijkt het bovenstaande probleem op te lossen. Ook al ervaart ieder individu het leven anders, over de gehele linie gezien kan een ieder immers tevreden of ontevreden zijn met zijn of haar bestaan.

Voor zover ik kan beoordelen behelst de bovenstaande definitie simpelweg alles wat het geluksbegrip kan omvatten. Het is dan ook deze definitie die gehanteerd wordt in dit stuk. Wanneer ik spreek over geluk doel ik op een al dan niet positieve waardering van het leven als geheel wat kan ontpoppen in een tevreden of ontevreden bestaan.

1.2 Belang van geluk

Geluk, velen levend op onze aardbol lijken het te begeren en na te streven. Het lijkt soms wel of mensen hun hele leven lang gelukkig proberen te worden. Het belang van geluk blijkt alleen al uit de vele recepten voor het geluk die te vinden zijn in de vorm van boeken, therapieën en internetpagina's. Blijkbaar is het geluk iets dat veel mensen van belang vinden. Het idee dat het geluk iets is wat je na moet streven heeft geleid tot de interesse voor het geluk vanuit verschillende wetenschappelijke perspectieven. Vele wetenschappers hebben geprobeerd het geluksbegrip te definiëren ten einde te kunnen vertellen hoe het geluk na te streven is.

Bij klassieke filosofen als Aristoteles, 384-322 v Chr., stond de discussie omtrent geluk al centraal (Pannier & Bons, 1999). Aristoteles hield zich vooral bezig met de vraag wat geluk precies is. Aristoteles zag geluk niet als een morele toestand waarin iemand zich lekker voelt. Hoewel Aristoteles niks tegen dat soort gevoelens had, was dat voor hem te ondermaats. Menselijk geluk werd door Aristoteles gedefinieerd als de "gelukte" ontwikkeling van specifiek menselijke talenten, niet in de laatste plaats het gebruik van het verstand. De situatie waarin de mens erin slaagt zich geestelijk optimaal te ontwikkelen leidt in deze zin tot het geluk.

Ook in de moderne filosofie hebben verschillende filosofen zich over de geluksvraag ontfermd. Vooral het idee dat de samenleving moet bijdragen tot het geluk van burgers vond in deze tijd gretig aftrek. Bentham (1789), maar later ook Mill (1864) hebben dit idee uitgewerkt tot een stroming die bekend staat als het utilitarisme. In het utilitarisme wordt geluk gedefinieerd als de "the sum of pleasures and pains". Deze definitie vertoont veel overeenkomsten met de bovengenoemde sociologische definitie.

Ook hier gaat het immers om een optelsom van ervaringen die leiden tot een positieve of negatieve waardering van het leven als geheel. Geluk betekent hier een zo goed mogelijke balans tussen goede en slechte ervaringen. Waarin de goede ervaringen domineren bij het merendeel van de leden van een bepaalde samenleving. De morele regel dat we moeten streven naar "the greatest happiness for the greatest number" komt dan ook van Bentham.

In de tweede helft van de 20^e eeuw werd geluk onderwerp van sociaal wetenschappelijk onderzoek (Veenoven, 2002). Ook in de sociale wetenschappen houdt men zich bezig met de vraag onder welke omstandigheden mensen het meest gelukkig leven. Zoals eerder beschreven ziet men geluk daarbij vaak als een oordeel over het gehele leven, een situatie waarin iemand zich lekker en tevreden voelt. Men gaat er in de sociale wetenschappen vanuit dat geluk voor iedereen hetzelfde is, maar dat het niet voor iedereen dezelfde factoren zijn die bepalend zijn in de mate van geluk.

Ook vanuit de psychologie kwamen er verschillende initiatieven om het geluk te definiëren ten einde aan te kunnen tonen hoe een mens gelukkig kan worden (Veenhoven, 2002). Geluk wordt in de psychologie gezien als een manifestatie van (positieve) geestelijke gezondheid. Onderzoek in de psychologie richt zich dan ook voornamelijk op de geestelijke gezondheid van het individu.

1.3 Onduidelijkheid over de determinanten van geluk

Gegeven het belang van geluk is kennis omtrent de determinanten van het geluk natuurlijk zeer wenselijk. Er is binnen de wetenschap dan ook veel onderzoek verricht om de determinanten van het geluk te onthullen.

In paragraaf 1.1 hebben we reeds geconcludeerd dat ieder individu het leven anders ervaart. Daar komt nog bij dat ieder individu geconfronteerd wordt met andere ervaringen. Dit betekent dat geluk afhankelijk is van interne en externe factoren. De ervaring van het individu zelf en de ervaringen waarmee het individu geconfronteerd wordt op zijn of haar levenspad. Wat een individu gelukkig maakt hangt in deze zin af van individuele en omgevingsfactoren.

Uit het boven geschrevene blijkt dat vanuit verschillende wetenschappelijke perspectieven anders tegen het geluk aangekeken wordt. Dit heeft logischerwijs geresulteerd in de ontdekking van andere determinanten die bepalend zijn voor het geluk. Eén ding is duidelijk: geluk is van belang. Maar over de vraag onder welke omstandigheden een mens zich gelukkig voelt is een omvangrijke verzameling aan tegenstrijdige literatuur ontstaan. Een tegenstrijdigheid deels voortgekomen uit een andere omgang met het geluksbegrip.

Zo zou een filosoof als Aristoteles gepleit hebben voor het gebruik van het verstand als bevorderende factor voor het geluk. Terwijl een psycholoog eerder de stelling zal vertegenwoordigen dat geluk door therapie of medicijnen als Prozac kan worden opgewekt. En zal een socioloog bepleiten dat de factoren die bijdragen aan een gelukkig bestaan van individu naar individu sterk kunnen verschillen.

Ondanks dat de visies over het begrip geluk verschillen is duidelijk dat er verschillen in geluk bestaan en dat er bepaalde factoren aan te wijzen zijn die bepalen of een individu al dan niet gelukkig leeft. In deze bijdrage zal ik enkele factoren die leiden tot geluk of juist ongeluk proberen te onthullen. Hierbij richt ik mij in het bijzonder op de invloed van cultuur op het geluk. De aandacht ligt in dit onderzoek dus bij de omgevingsfactoren (extern) en niet bij de individuele (interne) factoren die bepalend zijn voor het geluk. Het uiteindelijke doel van deze studie is tot een advies te komen met betrekking tot het geluk. Zodat ook ik mijn steentje bij kan dragen aan Bentham's streven naar "the greatest happiness for the greatest number".

1.3 Verschillen in geluk in landen

Verschillen binnen landen

Waar het ene individu een ultiem gelukkig leven leidt wordt de ander geconfronteerd met allerlei omstandigheden die het leven een ongelukkige wending geven. In de afgelopen periode is in de sociale wetenschappen een omvangrijke literatuur ontstaan waarin getracht wordt te meten hoe gelukkig de bevolking van een samenleving is en door welke factoren de mate van geluk wordt bepaald. Uit onderzoek komt naar voren dat zich grote verschillen aftekenen in het gemiddeld geluk binnen landen. Deze verschillen hebben vooral te maken met individuele (interne) kenmerken zoals gezondheid, leeftijd en sekse (Veenhoven, 2000h). Ook is in dit verband de positie van het individu in de samenleving van belang. Hierbij valt te denken aan het hebben van een relatie, de positie op de arbeidsmarkt, de genoten opleiding etc (Veenhoven, 2000h).

Verschillen tussen landen

Er zijn echter ook grote verschillen in gelukseffecten tussen landen (Veenhoven, 1996). Het is het verschil tussen landen is waar de interesse ligt bij dit onderzoek. In enquêtes over de gehele wereld wordt geregeld gevraagd naar het geluksgevoel. Uit de onderstaande tabel blijkt dat wanneer resultaten naar geluksbeleving per land naast elkaar worden gelegd en vergelijkbaar worden gemaakt er zich grote verschillen aftekenen. Deze verschillen worden niet door individuele kenmerken bepaald, maar door maatschappij kenmerken (extern).

Figuur 1: gemiddeld geluk in 90 landen rond 1990

scores getransformeerd naar schaal 0-10

Bron: World Database of Happiness

Land	Satisfaction with life (scale 0 - 10)
Algeria	5,2
Angola	4,8
Argentina	6,8
Armenia	3,7
Australia	7,3
Austria	7,0
Azerbaijan	4,9
Bangladesh	5,7
Belarus	4,3
Belgium	7,3
Bolivia	6,0
Bosnia	5,1
Brazil	7,0
Britain	7,2
Bulgaria	4,5
Canada	7,6
Chile	6,9
China	6,5
Colombia	8,1
Croatia	5,9
Czechia	6,7
Denmark	8,0
Dominican Republic	6,8
Egypt	4,8
El Salvador	7,2
Estonia	5,2
Finland	7,5
France	6,6
Georgia	4,1
Germany	7,1
Greece	6,3
Guatemala	7,6
Honduras	7,2
Hungary	7,2
Iceland	7,8
India	5,7
Indonesia	6,6
Iran	6,0
Ireland	7,8
Israel	6,7

Italy	6,9
Ivory Coast	6,0
Japan	6,2
Jordan	5,1
Kenya	5,5
Latvia	4,8
Lebanon	5,6
Lithuania	4,9
Luxembourg	7,6
Macedonia	4,9
Mali	5,2
Malta	8,0
Mexico	7,6
Moldova	3,5
Montenegro	5,5
Morocco	5,6
Netherlands	7,6
New Zealand	7,4
Nigeria	6,5
Norway	7,4
Pakistan	4,3
Peru	6,0
Philippines	6,4
Poland	5,9
Portugal	6,7
Romania	4,7
Russia	4,4
Senegal	5,9
Serbia	5,1
Singapore	6,9
Slovakia	5,6
Slovenia	6,3
South-Africa	5,6
South-Korea	5,8
Spain	6,6
Sweden	7,6
Switzerland	8,0
Taiwan	6,6
Tanzania	3,2
Turkey	5,6
Uganda	5,2
Ukraine	3,6
Uruguay	6,7
Uzbekistan	6,4
USA	7,4
Venezuela	6,8
Vietnam	6,1

Zimbabwe	3,3
----------	-----

Onderzoek naar achtergronden

Het eerste dat opvalt uit de grafiek is dat zich een groot verschil aftekent tussen westerse en niet-westerse landen. In westerse landen zijn mensen gemiddeld gezien gelukkiger dan elders. Dat dit verschil in grote mate is toe te schrijven aan verschillen in welvaartsniveau behoeft verder geen betoog. Mensen zijn duidelijk gelukkiger in rijkere landen. Uit onderzoek blijkt echter dat geluk ook afhangt van andere maatschappijkenmerken, zoals afwezigheid van corruptie, vrijheid en rechtszekerheid (Veenhoven, 1996).

Het tweede dat opvalt uit de grafiek is dat zich ook een verschil aftekent tussen landen in de westerse wereld. Laten we als voorbeeld Europa nemen. In Noord Europa is men gemiddeld gezien veel gelukkiger dan in Zuid en vervolgens lijkt men in Oost wel het minst gelukkig. Het is blijkbaar zo dat hoe zuidelijker en Oostelijker in Europa men woont hoe minder gelukkig men is. Dit verschil in geluk in Europa kan men moeilijk aan de geografische ligging op de wereldkaart toe schrijven.

De vraag is dan aan welke andere factoren, naast die van welvaart, vrijheid, corruptie etc, we de verschillen dan toe kunnen schrijven. Waarom is men bijvoorbeeld in Nederland gemiddeld gezien gelukkiger dan in Frankrijk?

Gelukkige omstandigheden

Het is niet makkelijk om precies de factoren vast te stellen die het leven van de bevolking van een bepaald land er per saldo beter op maken. Het meest recente en complete onderzoek naar de maatschappelijke determinanten van menselijk geluk is het onderzoek van Veenhoven. Veenhoven leidt sinds 1970 een onderzoek naar menselijk geluk waarin uitkomsten van onderzoeken naar geluk bijeengebracht en vergelijkbaar worden gemaakt. Het onderzoek gaat over de vraag in wat voor omstandigheden mensen het meest gelukkig zijn, en in hoeverre condities voor geluk verschillen naar land en tijd. Het onderzoek stelt empirisch vast waarin de minst gelukkige landen verschillen van de meest gelukkige landen.

Op grond van gegevens uit het, nog steeds lopende onderzoek van de heer Veenhoven zijn een aantal eigenschappen van landen aan te wijzen die leiden tot een gelukkiger leven binnen die landen. In figuur 3 is, aan de hand van het onderzoek van de heer Veenhoven, een overzicht gegeven van de tot nu toe gevonden maatschappelijke determinanten van menselijk geluk. De determinanten zijn opgesplitst naar 9 thema's. Het verband is aangegeven in correlatiecoëfficiënten. Deze getallen kunnen variëren tussen nul en één. Hoe dichter het getal de één benadert, hoe sterker het statistisch verband.

Figuur 2: maatschappelijke determinanten van geluk

Bron: Leefbaarheid van landen, R. Veenhoven 1996

Landkenmerken	Correlatie met geluk	Aantal landen (N)
Thema 1: bestaanszekerheid		
Veiligheid		
- Dood door moord	-.48	39
- Dood door ongeval	-.67	39
- Dood door bevalling	-.38	47
Gerechtigheid		
- Afwezigheid corruptie	+.81	35
Sociale zekerheid		
- Rechten	+.25	18
- Uitkeringen	+.57	34

Thema 2: materiële welvaart

Koopkracht per hoofd	+0.78	42
Levensstandaard		
- % inwoners ondervoed	-0.41	42
- % zonder schoon water	-0.65	39
Behuizing		
- % huizen met elektriciteit	+0.34	36
- Aantal kamers per woning	+0.46	42

Thema 3: vrijheid

Politieke vrijheid		
- Eerbiediging politieke rechten	+0.55	47
- Eerbiediging burger rechten	+0.60	47
Gepercipieerde vrijheid		
- Op het werk	+0.67	42
- In eigen leven	+0.49	35
Persoonlijke vrijheid		
- Van huwelijk	+0.35	29
- Van voorplanting		
- mogelijkheid sterilisatie	+0.17	38
- mogelijkheid contraceptie	+0.29	42
-mogelijkheid abortus	+0.32	42
- Vrijheid van seksualiteit		
- acceptatie homoseksualiteit	+0.72	42
- acceptatie prostitutie	+0.44	42
- Zelfbeschikking		
- acceptatie euthanasie	+0.39	41
- acceptatie zelfdoding	+0.43	42

Thema 4: gelijkheid

Inkomensongelijkheid		
- Geregistreerd inkomen	-0.10	41
- Gerapporteerd inkomen	-0.17	40
Man-vrouw ongelijkheid		
- in werk, inkomen, macht	-0.68	37
Standverschil	-0.43	27
Ongelijkheid in geluk	-0.48	24

Thema 5: toegang tot kennis

Opleiding		
- Alfabetisme	+0.45	47
- School deelname	+0.37	38
- Jaren onderwijs	+0.03	40
Media gebruik		
- Kranten lezen	+0.46	32
- Radio luisteren	+0.05	20
- Tv kijken	+0.57	42

Thema 6: cultureel klimaat

Rol religie		
- Gelovigheid	+ .11	41
- Kerkelijkheid	- .03	38
Waarden: hofstede		
- Individualisme	+ .74	32
- Autoritarisme	- .63	32
- Mannelijkheid	- .13	32
- Onzekerheidsvermijding	- .28	32
- Lange termijn oriëntatie	- .15	18

Thema 7: sociaal klimaat

Tolerantie	+ .67	38
Participatie		
- In arbeid	+ .40	42
- In verenigingen	+ .53	34
Vertrouwen		
- In familieleden	+ .27	42
- In landgenoten	+ .11	42
- In maatschappelijke instellingen	- .05	30
Dominante militairen		
- Ratio militairen burgers	- .19	41
- Militaire uitgaven	- .16	41

Thema 8: bevolkingsdruk

Bevolkingsdichtheid Inwoners per m ²	- .03	42
Bevolkingsgroei Verdubbelingstijd in jaren	+ .16	39

Thema 9: moderniteit

Urbanisatie		
- % stedelijke bevolking	+ .57	40
Industrialisatie		
- agrarisch aandeel in BNP	- .74	30
- industrieel aandeel in BNP	- .06	32
- energie consumptie per hoofd	+ .37	42
Informatisering		
Telefoonaansluiting per hoofd	+ .80	42
Individualisering	+ .68	38

Gebrek aan onderzoek naar geluk en waarden

Een vraag die veelal achterwege blijft in geluksonderzoek is hoe de cultuur van een land van invloed is op de mate van geluk. Uit figuur 2 komt duidelijk naar voren dat mensen gelukkiger leven in de landen die gekenmerkt worden door een zekere mate van bestaanszekerheid (sociale zekerheid, rechtszekerheid en fysieke veiligheid), een hoog materieel welvaartsniveau, een grote mate van vrijheid (politiek en persoonlijk) en een kleine sociale afstand tussen de burgers (sociale gelijkheid). Ook blijken verschillende eigenschappen van het sociale klimaat van landen van belang. Men leeft gelukkiger in landen waar mensen elkaar vertrouwen en in landen waar bevolkingsgroepen elkaar het minst verketteren (Veenhoven, 1996).

Landen verschillen echter niet alleen in het politieke, economische en sociale systeem, er is tevens sprake van verschillen in cultuur. Uit figuur 2 kunnen we aflezen dat er enkele waarden tegen het geluk zijn afgezet. Het betreft hier de waarden vastgesteld naar aanleiding van het bekende onderzoek van Hofstede (1980). Hofstede werd in het midden van de jaren zestig aangesteld bij IBM om onderzoek te doen naar de tevredenheid van de IBM-medewerker. Uit dit onderzoek rolde een aantal waardedimensies die in figuur 2, thema 6 zijn afgezet tegen het geluk. Later in dit stuk worden Hofstede's waardedimensies nader toegelicht.

Het waarden-onderzoek van Hofstede kent een aantal tekortkomingen wanneer we de relatie tussen waarden en geluk willen onderzoeken. Ten eerste zijn er voor slechts 32 landen vergelijkbare data van waarden en geluk te vinden. Dit zijn voornamelijk westerse landen. Er zijn dus enkele vraagtekens te plaatsen bij de representativiteit van Hofstede's steekproef (Schwartz, 1994). Het kleine aantal landen maakt het tevens moeilijk om schijnverbanden en contingenties te identificeren.

Daarnaast bestaan de onderzoekseenheden alleen uit IBM-werknemers. Deze werknemers kunnen nooit de bevolking van een land in haar totaliteit vertegenwoordigen (Schwartz, 1994). Wanneer we de cultuur van landen willen vergelijken moet de gehele bevolking van zo'n land vertegenwoordigd zijn in de steekproef.

Daarnaast moeten de waarden bestaan uit universele waarden. Dit betekent dat in het onderzoek alle waarden opgenomen moeten worden die "mogelijk" in de verschillende culturen voorkomen. De waarden die zijn opgenomen in Hofstede's onderzoek bestaan alleen uit enkele werkwaarden. Het is goed mogelijk dat zich ook andere waarden voordoen in de samenleving (Schwartz, 1994). Aangezien we de culturen van landen in hun totaliteit willen vergelijken zijn we op zoek naar een onderzoek dat meer waarden omvat dan alleen werkwaarden.

Uit het voorgeschrevene kan geconcludeerd worden dat er weinig bekend is over de culturele voorwaarden voor menselijk geluk. Het bestaande onderzoek naar waarden en geluk schiet te kort. Een mooie gelegenheid om dit onderwerp verder uit te diepen.

2 WAARDEN

2.1 Begrippen

Cultuur

Elke samenleving van mensen en de onontkoombare afhankelijkheid tussen mensen binnen die samenleving worden georganiseerd langs twee lijnen. Ik doel hier op de cultuur en de structuur van een samenleving.

Het begrip cultuur laat zich niet makkelijk kennen. Het lijkt wel alsof het begrip cultuur met zeer veel aspecten van ons leven en onze wereld in verband kan worden gebracht. Over de definiëring van cultuur zijn dan ook hele boeken volgeschreven en het zou hier, hoe interessant ook, veel te ver gaan die discussies over te nemen. Voor een overzicht zie Kroeber en Kluckhohn, *Culture a critical review of concepts and definitions* (1963). Zij selecteerden en systematiseerden in 1963 reeds tientallen verschillende definities uit de duizenden definities die van het cultuurconcept worden gegeven.

Letterlijk heeft het woord cultuur te maken met iets kweken of telen. Pas op het einde van de 18de en vooral in de loop van de 19de eeuw begint men ook de resultaten van het bezig zijn en het product van het beschaven, een cultuur of een beschaving te noemen. Mensen trachten hun levensomstandigheden te verbeteren, ze cultiveren hun milieu. Dat cultiverend bezig zijn wordt dan ook met het begrip cultuur in verband gebracht.. Met het woord beschaving komt er een tweede betekenis van cultuur aan het licht: cultuur duidt dan een ideaal aan, een norm voor leden van een samenleving.

Cultuur had dus oorspronkelijk betrekking op een aantal materiële ontwikkelingen, maar werd later ook steeds meer gebruikt om een aantal immateriële ontwikkelingen aan te duiden. Het cultuurbegrip werd, met andere woorden, in een steeds bredere context gebruikt. Een gevolg is dat welke definitie ook wordt gegeven, die definitie niet ruim genoeg is, of net te breed waardoor ze nietszeggend wordt.

In dit onderzoek wordt de sociologische definitie van cultuur gevolgd. In de sociologie wordt cultuur gezien als een kenmerk van een bepaalde samenleving, wat van generatie op generatie overgegeven wordt, waarmee die zich onderscheid van andere samenlevingen (Oorschot, 2003). Cultuur bestaat uit het, voor een bepaalde samenleving, kenmerkend geheel van waarden, normen, doelen, verwachtingen en materiele objecten (Van Doorn & Lammers, 1976). Bij materiële objecten valt bijvoorbeeld te denken aan de kunstuitingen, kleding, voedsel en de technologie.

In de sociologie ligt de nadruk op de immateriële elementen waaruit het begrip cultuur is opgebouwd (Van Doorn & Lammers, 1976). De sociologie omschrijft de cultuur als een samenhangend geheel tussen:

- waarden: collectieve voorstellingen binnen een maatschappij omtrent hetgeen dat juist is
- normen: collectieve vaste verwachtingen ten aanzien van het gedrag in bepaalde omstandigheden
- doelen: concretisering van waarden die mensen willen nastreven
- verwachtingen : voorstellingen over datgene wat andere zullen doen.

Cultuur kan dus gedefinieerd worden als een samenhangend stelsel van waarden, normen, doeleinden en verwachtingen die door de leden van een samenleving worden gedragen en die van generatie op generatie worden overgegeven. De cultuur van een land is een ruim begrip, het gaat immers om het geheel van waarden, normen, doelen en verwachtingen die in een bepaalde samenleving domineren. Waarden vormen een onderdeel van die cultuur. In dit onderzoek zal binnen het ruime cultuurbegrip speciaal aandacht worden geschonken aan de binnen een cultuur levende waarden.

Waarden bepalen mede hoe het individu van een samenleving denkt, voelt en handelt. Zij bepalen waar iemands interesses naar uitgaan, wat iemand belangrijk vindt, hoe iemand reageert en welke beslissingen iemand neemt (Zijderveld 1983). "Omdat cultuur van generatie op generatie, wordt doorgegeven, ontstaan er in de loop der tijd voor leden van samenlevingen specifieke culturele patronen" (Oorschot, 2003). Het is interessant om te kijken of dit specifieke culturele patroon in verband staat met de mate van geluk.

Structuur

De specifiek culturele patronen van samenlevingen zijn veelal ingebed in georganiseerde systemen, de structuur van een samenleving (Van Doorn & Lammers, 1976). De structuur heeft betrekking op de geordende relatie tussen de onderdelen van een samenlevingsverband (personen, groepen, instituties etc) waardoor deze als het ware aan elkaar gebonden zijn tot een samenlevingsverband.

De structuur van een samenleving is opgebouwd uit sociale positie en rollen (Vranken, 1993). Een sociale positie is een plaats die iemand inneemt in een veld van sociale interacties. Op grond van de posities die we bekleden, worden bepaalde gedragingen van ons verwacht en andere gedragingen uitgesloten. Mensen kruipen als het ware in de huid van een bestaande positie. Een sociale rol bestaat uit die verwachtingen die horen bij een bepaalde positie. Aan elke sociale positie is een aantal sociale rollen gekoppeld.

De structuur wordt zichtbaar via interactie en communicatiepatronen (Vranken, 1993). De structuur van een samenleving kan dus gedefinieerd worden als zichtbare interactie en communicatiepatronen van mensen die vanuit een bepaalde positie met elkaar in verband staan.

Waarden

De vraag is dan wat we precies onder waarden verstaan. Waarden spelen een belangrijke rol in de sociale wetenschappen, maar er bestaat geen consensus over wat precies onder het begrip waarde wordt verstaan. Uit de omvangrijke hoeveelheid literatuur over waarden zou men kunnen opmaken dat de meningen over wat waarden zijn en welke functie zij vervullen zeer verschillend zijn.

Kluckhohn (1961) en Rokeach (1973) definiëren waarden als (desirable goals) doelen die we willen behalen, die niet allemaal even belangrijk zien, en die als gids fungeren in het menselijk leven. Volgens van Doorn en Lammers (1976) moeten waarden gezien worden als maatstaven voor eigen en andermans gedragingen. Waarden zijn in deze zin coördinatiepunten die het leven van mensen in de samenleving sturen.

Waarden worden door bovenstaande sociologen opgevat als een dieperliggende motivatie van mensen die het gedrag een bepaalde richting geven. Bij gedrag moet men hierbij niet alleen denken aan uiterlijk fysiek gedrag, maar ook allerlei verbale uitingen kunnen tot gedrag worden gerekend. Hierbij valt te denken aan verbale of geschreven uitingen, zoals publicaties van organisaties of individuen of antwoorden op interviewvragen.

Waarden en gedrag kunnen dus aan elkaar worden gekoppeld. Waarden zijn echter te algemeen om aan te geven hoe iemand in een concrete situatie zal handelen (Halman, 1987). Waarden vormen met andere woorden niet de enige verklaring voor concreet gedrag. Men kan zich voorstellen dat de situatie waarin men tot actie komt, de normen die heersen in de groep waarvan men deel uitmaakt net zo belangrijk zijn voor het uiteindelijke gedrag.

Halman (1987) definieert waarden als een theoretisch construct van algemene aard dat via meer concrete concepten als attitudes, normen, opinies, wensen e.d. de gedragingen van mensen in een gewenste richting stuurt. Ter verklaring van gedrag kunnen dan ook andere begrippen zoals attitudes en normen aangehaald worden. Het verschil tussen deze concepten en waarden is volgens Halman dat waarden vaak dieper gelegen motivaties zijn. Waarden zijn niet specifiek op een bepaald object gericht, terwijl veel van de andere begrippen die ter verklaring van gedrag worden aangedragen, specifiek op een object en situatie zijn gericht. Een houding is een houding ten opzichte van een object of persoon; een mening heeft men over iets of iemand, Een norm is een concrete regel. Een waarde is veel globaler, veel algemener en niet direct gerelateerd aan een bepaald soort gedrag en dus ook ruimer dan de andere begrippen die in verband worden gebracht met een bepaald gedrag.

Wanneer we Halman's definitie volgen kunnen waarden achter attitudes, normen, wensen ect worden gepostuleerd. Dit wordt wellicht duidelijk aan de hand van een voorbeeld. De attitude ten aanzien van minderbedeelden in een samenleving, wat zich bijvoorbeeld uit in een bepaald beleid, kan als een uiting worden gezien van een achter deze attitude liggende waarde, bijvoorbeeld de waarde gelijkheid.

Uitgaande van Halman's definiëring is het dus belangrijk om een onderscheid te maken tussen drie niveaus. Het niveau van het direct waarneembare gedrag, het niveau attitudes en normen etc en het niveau van waarden. Waarden worden ter verklaring van de attitudes en normen en uiteindelijk ter verklaring van gedrag aangevoerd. Schematisch kan de relatie tussen waarden en gedrag als volgt worden weergegeven:

Figuur 3: effect van waarden op gedrag

Waarden → Attitudes, normen → Gedrag

Bron: waarden in de westerse wereld, L. Halman

Men kan dus stellen dat ter verklaring van het gedrag van mensen, in een bepaald land met een specifieke cultuur, het nodig is om verschillende waarden als verklaring te postuleren. Verschillende waarden binnen een samenleving kunnen immers leiden tot verschillen in het gedrag van die samenleving. Stel dat iemand is opgevoed in een cultuur waar men de familie boven alles stelt. De familie is dan belangrijker dan bijvoorbeeld de regels die in een bepaald land gelden. Indien nodig zou men dus de wet overtreden wanneer dit de familie ten goede komt. Daarentegen zou men in een cultuur waar regels en wet boven alles worden gesteld eerder de familie verloochenen indien hier bij wet om gevraagd wordt.

2.2 Waardeoriëntatie, waardetype, waardedimensie en waardepatroon

Niet iedereen binnen een cultuur hangt in dezelfde mate waarden aan. Zoals in het bovengenoemde voorbeeld kan iemand heel veel, gemiddeld of heel weinig waarde hechten aan familiale banden. Met *waardeoriëntatie* bedoelen we de gemiddelde positie van een individu of een groep individuen op het continuüm van een aantal waarden (Halman, 1991). Een individu of een groep individuen hecht, met andere woorden, gemiddeld gezien juist wel of geen belang aan een bepaalde waarden.

Een *waardetype* is een cluster van meerdere vergelijkbare waarden (Schwartz, 1994). Neem bijvoorbeeld de waarden controle over de eigen leefsituatie, controle over de leefsituatie van anderen, sociale status en prestige. Dit zijn allemaal waarden die met elkaar in verband staan. Wanneer we op zoek gaan naar een waardetype zouden al deze waarden samengevoegd kunnen worden tot het waardetype 'macht'. Een *waardedimensie* is een continuüm waarin tegengestelde waardetypen tegenover elkaar worden geplaatst (Schwartz, 1994). Wanneer we kijken naar het vorige voorbeeld vormt het waardetype macht de ene uiterste pool van de dimensie en het waardetype onmacht, opgebouwd uit de tegengestelde waarde als die van macht, de andere uiterste pool van de dimensie.

Er zijn volgens Schwartz & Bilsky (1987) twee niveaus waarop waarden geanalyseerd kunnen worden, het individuele niveau en het collectieve of culturele niveau. Op het individuele niveau vertegenwoordigen waarden “de motivationele doelen die als leidende principes dienen in het leven van het individu”. Bij het collectieve niveau worden waarden op groepsniveau bekeken, meestal wordt hierbij gekeken naar verschillen tussen de bevolking van landen. Het gaat om gedeelde ideeën over wat wenselijk is in een samenleving (Schwartz & Smith, 1997).

Een *waardetype* op individueel niveau wordt hiermee de positie van een bepaald persoon op de inhoud van een aantal waarden, samengevoegd tot één waarde (Schwartz, 1994). Zoals in het vorige voorbeeld kan iemand bijvoorbeeld heel veel, gemiddeld of heel weinig waarde hechten aan de waarden sociale status, prestige, controle over de eigen leefsituatie, controle over de leefsituatie van anderen. Wanneer we kijken welke positie een individu gemiddeld inneemt op het continuüm van de vier waarden weten we de gemiddelde positie van het individu op het continuüm van het waardetype macht. Een waardetype op collectief niveau wordt dan de gemiddelde positie van een groep op het continuüm van een bepaald waardetype.

Hetzelfde onderscheid kan gemaakt worden voor het begrip *waardedimensie*. Wanneer voor een individu de positie voor twee contrasterende waardetypen vastgesteld is kunnen deze posities worden samengevoegd. Een individu neemt dan een positie in op het continuüm van twee contrasterende waardetypen. Een waardedimensie op collectief niveau is de gemiddelde positie van een groep op het continuüm van twee contrasterende waardetypen (Schwartz, 1994).

We spreken van een *waardepatroon* wanneer er een verband bestaat tussen de waarden die de bevolking van een land centraal stelt (Van Doorn & Lammers, 1976). In de Nederlandse cultuur, waar tolerantie hoog gewaardeerd wordt, verwachten we bijvoorbeeld dat ook waarden als vrijheid en gelijkheid zullen domineren. Dit is een duidelijk verschil met het hierboven beschreven waardetype waar meerdere vergelijkbare waarden worden samengevoegd. Het gaat hier niet om een samenvoeging van vergelijkbare waarden, maar om de relaties tussen verschillende (niet vergelijkbare) waarden. Zo zijn bijvoorbeeld vrijheid en gelijkheid twee verschillende waarden die vaak tegelijk in een cultuur voor komen, maar niet kunnen worden samengevoegd tot één type. Beide waarden vertegenwoordigen immers iets verschillends.

Voor het begrip waardepatroon is alleen een collectief niveau te onderscheiden. Het begrip heeft betrekking op de positie van een bepaalde groep op een aantal waarden.

In dit onderzoek zullen de begrippen waardetype en waardimensie veelvuldig aan bod komen. Via waardetypen en dimensies is het mogelijk om te kijken of er verbanden bestaan tussen bepaalde waarden en er gesproken kan worden van een bepaald waardepatroon. Het is immers een onmogelijke taak om voor alle waarden die "mogelijk" in een cultuur voorkomen apart op zoek te gaan naar verbanden. Wanneer we voor een aantal landen de positie op het continuüm van een aantal waardetypen en dimensies weten kunnen we kijken hoe dit in verband staat met het geluk binnen die landen.

Alhoewel men anders zou verwachten zijn de meeste culturen merkwaardig eensgezind over enkele basiswaarden: moord en terrorisme kunnen niet, mensen horen goed te kunnen leven en daartoe de nodige kansen te krijgen, vrouwen en mannen hebben gelijke rechten etc. Zo heeft bijvoorbeeld Nederland een relatief homogene, dominante cultuur waarin waarden als vrijheid en tolerantie hoog in het vaandel staan. Natuurlijk bestaan er binnen die dominante cultuur tal van subculturen. Zo zal het gedrag van de bewoners van een Rotterdamse achterstandswijk door andere waarden gestuurd worden dan de bewoners van een nette buitenwijk van Rotterdam. Maar toch wortelen al deze subculturen stevig in de bodem van het, op een aantal basiswaarden gebaseerd, cultureel patroon.

Figuur 4: onderscheid waarden op individueel en collectief niveau

Soort	Individueel	Collectief
Uni-polair	Waardeoriëntatie (gemiddelde positie van een individu op het continuüm van een aantal waarde)	Waardeoriëntatie (gemiddelde positie van de bevolking op het continuüm van een aantal waarde)
Uni-polair	Waardetype (gemiddelde positie van een persoon op het continuüm van een waardetype)	Waardetype (gemiddelde positie van een groep op het continuüm van een waardetype)
Bi-polair	Waardedimensie (gemiddelde positie van een persoon op het continuüm van twee contrasterende waardetypen)	Waardedimensie (gemiddelde positie van een groep op het continuüm van twee contrasterende waardetypen)
Syndroom		Waardepatroon (verband tussen de positie van de bevolking op het continuüm van een aantal waarden)

2.3 Waardeverschuiving

De totstandkoming van een verplicht stelsel van waarden in het preïndustriële tijdperk

De preïndustriële samenleving kenmerkt zich als agrarisch. Het laat- agrarische tijdperk wordt gekenmerkt door een groot aantal ontwikkelingen (Nolan & Lenski, 1995). Zoals bijvoorbeeld de uitvinding van de ploeg, het wiel en enkele transportmechanismen. Deze ontwikkelingen veroorzaakten een populatiegroei. Waar samenlevingen eerst nog uit een klein aantal leden bestonden gingen deze in het agrarische tijdperk uit een steeds groter aantal leden bestaan. Niet alleen het aantal leden van een samenleving steeg aanzienlijk, maar ook de afhankelijkheid en ongelijkheid binnen die samenlevingen. Deze veranderingen veroorzaakten grote organisatorische problemen.

Om de orde in voor-moderne samenlevingen te handhaven creëerde men één overkoepelende cultuur, een voor allen verplicht stelsel van waarden (Berger, 1967). Deze waarden waren vooral gericht op het handhaven van de orde, zoals respect voor autoriteit, respect voor traditie en belang van de groep boven het individuele belang (Inglehart, 1990; 1997). Individuen moesten zich steeds meer aan de maatschappij gaan conformeren. Niet het individu, maar steeds meer de groep werd de maat van de samenleving.

Verandering in waarden in de 20^e eeuw

In de loop van de 19^e eeuw steeg het ontwikkelingstempo aanzienlijk. Er traden een aantal maatschappelijke veranderingen op die zo ingrijpend waren dat men ging spreken van een nieuw samenlevingstype: de industriële samenleving. Bij de veranderingen moeten we in de eerste plaats denken aan de opkomst van veel banen in de industriële sector. Maar behalve in de inrichting van arbeid, bracht de industriële samenleving ook allerlei ingrijpende sociale veranderingen met zich mee (Nolan & Lenski, 1995).

In de twintigste eeuw treden we opnieuw een periode in van grote verandering. Wederom wordt er gesproken van een nieuw samenlevingstype: de postindustriële samenleving, zie onder meer Albrow (1990), Beck (1994) en Inglehart (1990; 1997). Veel arbeidsplaatsen in de industriële sector zijn weggefallen en een groot deel van de mensen vindt nu emplooi in de dienstensector. Opnieuw doen zich een groot aantal sociale veranderingen voor.

In de sociologie wordt dit veranderingsproces ook wel aangeduid met de term modernisering. Modernisering betekent een verandering van het sociale milieu. Zoals reeds eerder vastgesteld wordt individueel gedrag gestuurd door waarden. Waarden worden op hun beurt weer beïnvloed door het sociale milieu. Modernisering is dus een verzamelbegrip voor een groot aantal, deels met elkaar verbonden, veranderingsprocessen die beïnvloeden welke waarden het gedrag van mensen bepalen (Inglehart, 1990; 1997).

De veranderingen in waarden hebben betrekking op erosie van traditionele waardeovertuigingen, maar ook op het tegenovergestelde: het ontstaan van allerlei nieuwe waarden. Zo hecht de bevolking van gemoderniseerde landen veel meer waarden aan immateriële en individualistische doeleinden. Het is een ontwikkeling die gekenmerkt wordt door een evolutie weg van traditie, respect voor autoriteit en materiële welvaart naar zelfontwikkeling en onafhankelijkheid (Inglehart, 1997).

Anomie

Veel van onze ideeën m.b.t. economische en sociale verandering zijn gebaseerd op theorieën over anomie. Durkheim (1983), grondlegger van de anomietheorie, ziet dat regels en omgangsvormen als gevolg van ingrijpende economische veranderingen onduidelijk zijn geworden.

De-traditionalisering leidt tot een gebrek aan houvast voor veel mensen en er ontstaat een situatie van waarloosheid. Oude waarden doen zich in de samenleving minder dwingend voor dan vroeger het geval was waardoor mensen in grote onzekerheid verkeren. Niemand weet hoe het hoort en iedereen vraagt zich half verdoofd af wat de basiswaarden zijn die ten grondslag liggen aan de cultuur waarin men leeft. Andere sociologen, zoals Merton (1957) en Srole (1956), hebben Durkheim's theorie verder uitgewerkt en wijzen erop dat economische en sociale veranderingen leiden tot anomie.

Als gevolg van verandering erodeert het traditionele waardepatroon waardoor het individu haar bestaan voort moet zetten in een wereld gedomineerd door disorde, betekenisloosheid en gekte. Het individu raakt als het ware steeds meer vervreemd van de dominante domeinen in de gemeenschap zoals werk, politiek, religie en morele overtuigingen. Samenvattend leidt het verlies van traditionele waarden binnen een cultuur tot een ongelukkige samenleving.

In de sociologie wordt later door verschillende auteurs duidelijk gemaakt dat anomie een kenmerk is van modernisering, maar dat dit niet perse een negatief kenmerk hoeft te zijn. Milton Yinger zegt bijvoorbeeld dat een toename in anomie een onontkoombare fase is in het moderniseringsproces (Orru, 1987). Waar oude waarden in belang afnemen winnen nieuwe waarden steeds meer terrein. Het is deze overgang die maatschappelijke problemen veroorzaakt. In deze zin is anomie een transitieve periode die uiteindelijk leidt tot een betere situatie.

De positieve benadering van anomie wordt ook bepleit in Jan Duvignaud's artikel, "Anomie et methadon sociale" (Orru, 1987). Duvignaud ziet anomie als de capaciteit van het individu om het statische sociale systeem te veranderen. De samenleving valt niet uiteen maar verandert slechts van karakter en er ontstaan nieuwe vormen van sociale integratie. Waar traditionele waarden in belang afnemen worden weer nieuwe waarden gecreëerd. In deze zin leidt de afname van traditionele waarden niet tot een ongelukkiger bestaan.

Ondanks dat de visies over de gevolgen van het moderniseringsproces verschillen is duidelijk dat zich in de 20^e eeuw een groot aantal sociale veranderingen hebben voltrokken. Deze ontwikkelingen lopen langs drie processen die onderling nauw samenhangen. Het proces van differentiëring, pluriformering en individualisering (Laeyendecker, 1994).

Differentiëring

Het proces van differentiëring heeft betrekking op de eerder besproken structuur van de samenleving. Al is de structuur niet hetgeen waar de nadruk op ligt bij dit onderzoek kan een kleine beschrijving niet achterwege blijven.

Differentiëring is de splitsing van een oorspronkelijk homogeen geheel in delen met een eigen karakter en samenstelling en met een eigen functie ten op zichte van dat geheel (Laeyendecker, 1994). In de voor-moderne samenleving waren alle "delen" waaruit die samenleving was opgebouwd nauw met elkaar verbonden. Zo waren bijvoorbeeld tot in de 18^e eeuw productie en consumptie nog ingebed in de familiale structuur. Toen de productie steeds verder verplaatst werd van de familie naar de fabriek verzelfstandigden de familiale en economische delen van elkaar.

Wanneer delen van elkaar verzelfstandigen worden zij steeds meer georganiseerd langs eigen principes en wetmatigheden. Zo werd het principe waarlangs het economische deel georganiseerd werd winst, terwijl het familiale deel steeds meer georganiseerd werd langs principes van liefde en saamhorigheid. Differentiëring houdt dus in dat de samenleving uit delen gaat bestaan met elk een eigen karakter. Differentiëring voltrok zich natuurlijk niet alleen tussen economie en familie. Andere voorbeelden zijn de verzelfstandiging van wetenschap, religie en politiek.

Zoals besproken in paragraaf 2.1 heeft de structuur betrekking op de relaties tussen de onderdelen van een samenlevingsverband. Wanneer het karakter van de onderdelen waaruit een samenlevingsverband is opgebouwd verandert is een logisch gevolg dat ook de relatie tussen deze onderdelen verandert.

De structuur van een samenleving is opgebouwd uit sociale posities en rollen. Nu de samenleving steeds meer uit zelfstandige onderdelen gaat bestaan komt er ook een grotere verscheidenheid aan sociale posities en rollen. Differentiatie vereist integratie. Nu de samenleving uit een groot aantal "autonome" delen bestaat met een grote verscheidenheid aan sociale posities en rollen zullen mensen meer samen moeten werken.

Pluriformering

Pluriformering heeft betrekking op de cultuur van een samenleving. Zoals in de voormoderne samenleving verschillende soorten activiteiten binnen één structuur werden verricht, zo was er ook sprake van één overkoepelende cultuur, een voor allen verplicht stelsel van waarden. Door het proces van differentiatie kwam het overkoepelende waardesysteem onder druk te staan (Laeyendecker, 1994).

Mensen konden hun waarden niet meer ontleen aan een samenhangend geheel, een collectiviteit waarvan zij deel uitmaakten, maar kwamen in culturele werelden terecht, waarin zij zich op telkens andere wijzen behoorden te gedragen. De processen van pluriformering en differentiatie leiden er toe het traditionele waardepatroon steeds meer in belang afneemt (Laeyendecker, 1994).

De-traditionalisering leidt tot een verlies van gemeenschappelijkheid en een gebrek aan houvast voor veel mensen. Waarde-overtuigingen zijn aan het verschuiven en de sociale eenheid komt onder druk te staan. Deze verschuiving zorgt ervoor dat er bij de bevolking van een samenleving steeds meer verschillende waarden centraal komen te staan. Samenlevingen worden m.a.w. steeds pluriformer in hun opvattingen (Laeyendecker, 1994)..

De vraag of mensen wel om kunnen gaan met die pluriformiteit is in deze zin van groot belang. Mensen hebben de neiging om de overtuigingen die zij aanhagen te zien als "het goede". We weten allemaal dat wanneer er grote contrasten binnen een samenleving bestaan over hetgeen dat als goed en kwaad, of m.a.w. aanvaardbaar, wordt gezien dit grote conflicten op kan leveren. Het meest recente voorbeeld van dit soort conflicten zijn de conflicten die ontstaan in de multiculturele samenleving. Al is de multiculturele samenleving lang het streven geweest voor veel maatschappijen lijkt dit ideaal tot steeds meer conflict te leiden. Binnen een samenleving waar grote contrasten bestaan tussen de waarden van de bevolking staan mensen steeds minder tolerant tegenover elkaars overtuigingen. En zijn mensen steeds minder in staat vreedzaam met elkaar samen te leven.

Individualisering

Met de processen van differentiëring en pluriformering is het proces van individualisering onverbreekelijk verbonden. Individualisering refereert aan het verlies van traditionele zekerheden. Naarmate een bindend systeem van waarden aan kracht verliest en samenlevingen steeds pluriformer worden in hun opvattingen, neemt de vrijheid van het individu toe om autonome keuzes te maken in het leven (Laeyendecker, 1994). Het leven zelf wordt zo een kwestie van individuele beslissingen. Pluralisering van waarden leidt tot het besef dat ook andere levenswijzen, dan alleen als onderdeel van een collectiviteit, mogelijk zijn. Het is een proces waardoor mensen zelfbewuster en meer als individu in plaats van als groep in de samenleving komen te staan (Inglehart, 1997).

Nu mensen hun waarden niet meer ontleen aan de collectiviteit waarvan zij deel uitmaken komt de waardigheid van de individuele mens steeds meer op de voorgrond te staan. Zo komen waarden als autonomie, vrijheid en zelfstandigheid steeds meer op de voorgrond te staan en nemen traditionele waarden, gericht op het individu als onderdeel van een hiërarchisch georganiseerde collectiviteit, steeds meer in belang af.

Doemdenken

Veel wetenschappers gaan er van uit dat de afname van traditionele waarden als respect voor autoriteit, respect voor traditie, gehoorzaamheid, sociale orde en belang van de groep leiden tot een onzeker bestaan. Daarnaast zouden de nieuwe waarden als autonomie, verantwoordelijkheid en vrijheid leiden tot egoïsme onder individuen. Nu niet de groep, maar het individu de maat van de samenleving is raken individuen steeds minder betrokken bij elkaars wel en wee. Eerder werd al beschreven dat de tegenstellingen in waarden tot groot onbegrip onder individuen kunnen leiden. Samenvattend lijkt het proces van modernisering volgens veel wetenschappers tot een ongelukkiger samenleving te leiden. Zie bijvoorbeeld Schulze (1993), Laeyendecker (1994) en Kunneman (1996).

3 PROBLEEMSTELLING EN OPBOUW VAN DE STUDIE

3.1 Probleemstelling

Het doel van deze studie is het in kaart brengen van de cultuur en het geluk van een groot aantal westerse en niet-westerse landen. Getracht wordt de vraag te beantwoorden of er sprake is van een relatie tussen cultuur en geluk. Deze relatie wordt, indien aanwezig, empirisch vastgesteld. Nagegaan zal worden of er verschillen zijn tussen de cultuur en het geluk van landen en aan de hand van welke factoren deze verschillen verklaart kunnen worden.

3.2 Opbouw van de studie

In grote lijnen kan de inhoud van dit onderzoek als volgt weergegeven worden.

In dit hoofdstuk volgt een beargumentering waarom een onderzoek naar waarden en geluk zo belangrijk is. Tevens wordt uiteengezet hoe waarden precies van invloed kunnen zijn op het geluk

In hoofdstuk vier wordt aandacht besteed aan de meetmethoden Hoe meet je waarden? Hoe meet je geluk? Tevens wordt er een overzicht gegeven van de belangrijkste empirische onderzoeken naar waarden.

In hoofdstuk vijf wordt de onderzoeksopzet gepresenteerd. Daar dit onderzoek een secundaire analyse betreft wordt in dit hoofdstuk een keuze gemaakt voor wat betreft de data die geanalyseerd worden. Tevens wordt er een keuze gemaakt voor wat betreft de landen en waarden die een rol spelen in dit onderzoek.

In hoofdstuk zes, zeven en acht worden de uitkomsten van de analyses gepresenteerd. In deze hoofdstukken wordt duidelijk gemaakt of er een relatie bestaat tussen verschillende waarden en het gemiddeld geluk van landen.

In hoofdstuk negen wordt een slotbeschouwing gegeven.

3.3 Redenen om de relatie tussen geluk en waarden te onderzoeken

In dit onderzoek wordt een poging ondernomen de waarden in verschillende westerse en niet-westerse landen in kaart te brengen om de vervolgens de relatie met geluk te kunnen toetsen. Een onderzoek naar waarden en geluk is ten eerste van belang omdat, zoals eerder beschreven, het bestaande onderzoek naar waarden en geluk te kort schiet. Daarnaast bestaat er maatschappelijk en wetenschappelijk een groeiende behoefte aan dergelijke onderzoeken.

Maatschappelijk

Gezien de snelle sociale en economische veranderingen binnen samenlevingen en de daarmee gepaard gaande verandering in waarden is er een groeiende behoefte om het effect van bepaalde waarde op de mate van geluk te toetsen.

In gemoderniseerde landen vindt voortdurend discussie plaats over welke waarden er centraal gesteld moeten worden. In die discussie gaat het niet primair om het geluk, maar spelen impliciete aannames over het effect van waarden op geluk wel een rol. Voorbeelden zijn de discussie omtrent het homohuwelijk, de rolverdeling man-vrouw, vrijheid van meningsuiting ect.

Laten we als voorbeeld de waarde "vrijheid van meningsuiting" nemen. In Nederland, maar ook in andere gemoderniseerde landen, hecht het merendeel van de bevolking veel waarde aan vrijheid van meningsuiting. Iedereen moet zijn of haar opvattingen naar alle vrijheid in de samenleving kunnen uiten. Er wordt dan verondersteld dat vrijheid van meningsuiting positief van invloed is op het geluk.

Naar aanleiding van een aantal negatieve gebeurtenissen die in verband kunnen worden gebracht met de waarde "vrijheid van meningsuiting" hebben veel mensen hun twijfels gekregen bij deze waarde.

In Nederland is de moord op Theo van Gogh een goed voorbeeld van zo'n negatieve ervaring. De veronderstelling dat "vrijheid van meningsuiting" positief van invloed is op het geluk is door een gebeurtenis als deze gaan wankelen. Sommige mensen zullen naar aanleiding van deze gebeurtenis bepleiten dat de waarde "vrijheid van meningsuiting" gelukkig maakt wanneer er bepaalde grenzen worden gesteld aan die vrijheid. Anderen zullen daarentegen bepleiten dat begrenzing van vrijheid van meningsuiting ongelukkig maakt. Mensen kunnen zich naar aanleiding van zo'n begrenzing immers onderdrukt gaan voelen.

De discussie omtrent bepaalde waarden, zoals de bovenstaande discussie, zou zinniger gevoerd kunnen worden als we echt weten hoe verschillende waarden uitpakken op het geluk van de gemiddelde burger. Of, zoals in het voorbeeld, totale vrijheid van meningsuiting of een begrensde vrijheid van meningsuiting bijdraagt aan het gemiddeld geluk van de burger.

Deze vraag staat centraal in de eerder besproken filosofische discussie over het utilitarisme. In het utilitarisme staat de gedachte centraal dat de morele waarde van een handeling bepaald wordt door de hoeveelheid geluk die zij oplevert. Het gaat hier eigenlijk om de bekende formule "the greatest happiness for the greatest number". De "waarde" van waarden is als het ware af te meten aan het effect van die waarden op het grootste geluk voor het grootste aantal (maatschappelijk effect).

Wanneer middels onderzoek die waarden onderscheiden kunnen worden die bijdragen aan het gemiddeld geluk kunnen deze in een samenleving bevorderd worden via bijvoorbeeld beleid en onderwijs.

Wetenschappelijk

Ook is er binnen de wetenschap een dringende behoefte om de relatie tussen waarden en geluk te onderzoeken. In iedere samenleving spelen impliciete aannames over het effect van waarden op geluk een rol. De vraag is dan of waarden daadwerkelijk invloed hebben op het geluk. Een onderzoek naar waarden en geluk biedt uitsluitsel op de vraag of waarden daadwerkelijk van invloed zijn op het geluk. Zoals in het bovenstaande voorbeeld kan gekeken worden of de mate waarin de bevolking van verschillende landen waarde hecht aan vrijheid van meningsuiting in verband staat met het geluk. Wanneer er een duidelijke tendens zichtbaar wordt dat men in landen waar het merendeel van de bevolking waarde hecht vrijheid van meningsuiting ook gelukkiger leeft valt te verwachten dat deze waarde inderdaad van invloed is op het geluk.

De vraag of waarden van invloed zijn op het geluk maakt deel uit van de ruimere vraag of de waarden die naar aanleiding van het proces van modernisering centraal zijn komen te staan al dan niet gelukkig maken. In paragraaf 2.3 kwam duidelijk naar voren dat er binnen de wetenschap geen consensus bestaat over de gevolgen van het moderniseringsproces. Terwijl sommige wetenschappers er vanuit gaan dat de veranderingen in waarden ongelukkig maken beweren andere wetenschappers dat veranderingen in waarden gelukkig maken. Een onderzoek naar waarden en geluk biedt gelegenheid om de theorie over modernisering te onderzoeken.

Uit het bovenbeschrevene m.b.t. modernisering blijkt bijvoorbeeld dat veel wetenschappers er vanuit gaan dat een veranderde waarde als individualiteit ongelukkig maakt. Toch staat een nieuwe waarde als individualiteit hoog in het vaandel in moderne samenlevingen. Wanneer de waarde individualiteit dan niet bijdraagt aan het gemiddeld geluk van die samenlevingen leidt het proces van modernisering klaarblijkelijk tot een ongelukkig bestaan. Van een traditionele waarde als "groepsolidariteit" is dan te verwachten dat deze wel gelukkig maakt.

De behoeftetheorie

Wanneer van bepaalde waarden vastgesteld is of zij van invloed zijn op het geluk is het zaak op zoek te gaan naar verklaringen voor deze verbanden. Het gaat hier om de vraag hoe waarden van invloed zijn op het geluk. De behoeftetheorie (Veenhoven, 1999) geeft een aannemelijke verklaring voor de manier waarop waarden van invloed kunnen zijn op het geluk

Deze theorie gaat ervan uit dat individuen een aantal behoeften hebben en dat geluk afhankelijk is van de bevrediging daarvan. Mensen voelen zich prettiger als zij leven in overeenstemming met behoeften. In deze visie beïnvloeden waarden geluk via behoeftebevrediging. Het gaat daarbij om de behoeften die bevredigd dienen te worden voor het functioneren en voortbestaan van een individu.

Behoeften van mensen komen deels voort uit de natuur van de soort (aangeboren behoefte) en zijn deels product van de socialisatiepraktijken van de samenleving waarin zij opgroeien (aangeleerde behoefte). De behoeften die een mens ervaart ontstaan door interactie tussen aangeboren en aangeleerde behoeften. De behoefte theorie gaat er vanuit dat mensen zich prettier voelen als zij leven in overeenstemming met aangeboren behoeften. Geluk van een samenleving is dan de mate waarin een samenleving tegemoet komt aan aangeboren behoeften.

Een voorbeeld van een aangeboren behoefte is voedsel: ons lichaam geeft duidelijk aan dat de behoefte aan eten bevredigd dient te worden om naar behoren te functioneren. Een ander voorbeeld van een aangeboren behoefte (een waarde) is sociaal contact. Alleen kan een mens niet overleven. Een voorbeeld van een aangeleerde behoefte is de behoefte van de mens om te blijven consumeren wanneer de aangeboren behoefte aan voedsel al lang bevredigd is.

De behoefte theorie gaat er dus vanuit dat mensen zich prettier voelen als zij leven in overeenstemming met aangeboren behoeften. Vaak is dit niet het geval en staat de bevrediging van aangeleerde behoefte de bevrediging van aangeboren behoefte in de weg (Veenhoven, 1999). Laten we een simpel voorbeeld nemen. Als een individu naar aanleiding van een aangeleerde behoefte veel waarde hecht aan uiterlijk en dit gerealiseerd ziet in een zeer slank figuur zal hij/zij zo weinig mogelijk eten. Het succesvol leven naar die waarde zorgt waarschijnlijk wel voor een tevreden gevoel, maar de afwijzing van voedsel maakt dan echter niet gelukkig, ook al leeft de desbetreffende persoon succesvol naar die waarde. Volgens de theorie is voedsel een aangeboren behoefte die bevredigd dient te worden om gelukkig te worden.

Geluk betekent dan dat een samenleving tegemoet moet komen aan een aantal aangeboren behoeften. Voor wat betreft de fysieke omgeving zijn deze behoeften redelijk gemakkelijk te herkennen (Veenhoven, 1999). Een mens heeft behoefte aan onderdak, veiligheid, voedsel, seks en geschikte temperaturen. En zo zijn er nog een aantal aangeboren behoeften op te noemen. De mens heeft een groot aanpassingsvermogen ontwikkeld en kan daarom in verschillende fysieke omgevingen goed overleven. Dit betekent echter niet dat men in deze omgevingen ook even gelukkig leeft. Wanneer men zich aanpast wordt de aangeboren behoefte immers niet bevredigd. Een voorbeeld hiervan is het leven van mensen op onze koude noordpool. Hierbij moet opgemerkt worden dat het fysieke aanpassingsvermogen van de mens niet onbepaald is. Zo zijn bijvoorbeeld water en voedsel primaire levensbehoefte en de mens in niet is staat zonder te leven.

Voor wat betreft de sociale omgeving zijn de aangeboren behoeften niet zo makkelijk te herkennen (Veenhoven, 1999). Het is duidelijk dat mensen sociaal zijn en dat dus de behoefte aan contact bevredigd dient te worden. Vereenzaming leidt tot ongeluk. Maar over de vraag aan welke sociale omgeving de mens vanuit zijn aard behoefte heeft bestaat onduidelijkheid. Door het proces van socialisatie (sociaal aanpassingsvermogen) is de mens in staat in veel sociale omgevingen te overleven.

De vraag is, net als bij de fysieke omgeving, of men in deze omgevingen wel allemaal even gelukkig leeft. Uitgaande van de behoeftetheorie leeft men immers het gelukkigst in een omgeving waar tegemoet gekomen wordt aan aangeboren behoefte.

Laten we als voorbeeld de individualistische en collectivistische samenleving nemen. In een individualistische samenleving prevaleert het belang van het individu boven het belang van de groep. Het individu wordt er vrij in gelaten eigen waardeovertuigingen aan te hangen. Daarnaast onderhoudt het individu intieme contacten met een kleine groep naasten. In een collectivistische samenleving prevaleert het belang van de groep boven het belang van het individu. Van individuen wordt verwacht dat zij zich het traditionele waardepatroon eigen maken. Daarnaast onderhouden individuen intieme relaties met een grote groep mensen. Zij maken immers onderdeel uit van een groep.

Mensen kunnen door sociaal aanpassingsvermogen in beide samenlevingstypen goed overleven. De vraag is echter welke samenlevingsvorm beter aansluit op de aangeboren behoefte. Aan welke samenlevingsvorm heeft een mens vanuit zijn aard behoefte? En in welke samenlevingsvorm is de mens in staat te leven door sociaal aanpassingsvermogen? Van de sociale omgeving waar een mens van nature in behoort te leven is te verwachten dat deze gelukkig maakt. Deze sociale omgeving sluit immers aan op een aantal aangeboren behoeften. Van de sociale omgeving waar de mens door aanpassingsvermogen in staat is te overleven is te verwachten dat deze ongelukkig maakt. Wanneer men zich aanpast wordt de aangeboren behoefte immers niet bevredigd.

Om een adequaat antwoord op de vraag te geven aan welke sociale omgeving een mens vanuit zijn aard behoefte heeft kijken we in het laatste hoofdstuk naar de evolutie van de menselijke samenlevingen. Dit maakt het mogelijk om een aantal waarden te onderscheiden die aansluiten bij de aangeboren behoeften bevrediging.

3.4 Mogelijke effecten van waarden op geluk

Wanneer we de relatie tussen waarden en geluk willen onderzoeken is het belangrijk om te weten op wat voor manier waarden van invloed kunnen zijn op geluk. In de volgende paragrafen wordt een onderscheid gemaakt tussen het effect van waarden op individueel en collectief niveau. Voor het individuele en het collectieve niveau wordt een onderscheid gemaakt naar directe en indirecte effecten. Tevens zullen de effecten van tegenstellingen in waarden op individueel en collectief niveau besproken worden.

3.4.1 Directe en indirecte effecten van waarden op individueel niveau

Allereerst onderscheiden we het effect van waarden op individueel niveau. Het effect van waarden op individueel niveau is het effect dat het aanhangen van een bepaalde waarde iemand meer of minder gelukkig kan maken. Stel dat iemand veel waarde hecht aan werk, dwz een sterke 'arbeidsethos' heeft. Waarde hechten aan werk kan er toe leiden dat iemand zijn best doet om werk te krijgen. Succesvol leven naar die waarde heeft als direct gevolg dat verschillende behoeften bevredigd worden. Het hebben van een baan maakt het bijvoorbeeld mogelijk dat de behoefte aan voedsel, aanzien en structuur bevredigd wordt.

Het aanhangen van deze waarde beïnvloedt de bevrediging van een bepaalde behoefte en beïnvloedt daarmee het geluk. In dit voorbeeld in positieve zin.

Het aanhangen van bepaalde waarde kan direct ook leiden tot gevoelens van ongeluk. Een non hecht bijvoorbeeld veel waarde aan een kuis bestaan. Succesvol leven naar die waarde heeft als direct gevolg dat haar seksuele behoefte niet bevredigd wordt.

Seks is een voorbeeld van een aangeboren behoefte waarvan je niet zo maar kunt afzien. Het aanhangen van deze waarde beïnvloedt de bevrediging van een bepaalde behoefte en beïnvloedt daarmee het geluk, maar nu in negatieve zin.

Het aanhangen van een waarde, creëert omstandigheden die op hun beurt ook bevorderend of belemmerend kunnen zijn voor geluk. We spreken dan van een indirect effect. Wanneer iemand, zoals in het bovenstaande voorbeeld, veel waarde hecht aan werk kan het hebben van een baan er toe leiden dat de desbetreffende persoon van de drank blijft en dat zijn vrouw niet bij hem weg loopt. Indirect draagt het aanhangen van deze waarde dan ook nog bij aan zijn geluk.

Het aanhangen van een bepaalde waarde kan ook hier weer belemmerend werken op het geluk. Wanneer de non uit het voorbeeld veel waarde hecht aan een kuis bestaan, kan dit bestaan er toe leiden dat de non een vreemde relatie heeft met het mannelijk geslacht. Indirect draagt het aanhangen van deze waarde dan ook nog bij aan haar ongeluk.

Het aanhangen van een waarde heeft de bevrediging van verschillende behoeften tot gevolg die bevorderend of belemmerend kunnen zijn voor het geluk. Daarnaast creëert het aanhangen van iedere waarde een aantal omstandigheden die ook weer bevorderend of belemmerend kunnen zijn voor het geluk. Directe effecten en indirecte effecten kunnen op elkaar aansluiten, maar kunnen ook tegengesteld zijn. Het is onmogelijk aan te tonen wat de invloed van al deze effecten op het geluk is. In dit onderzoek wordt gekeken naar het gemiddeld effect van waarden op het geluk. Of mensen, zoals in het eerstgenoemde voorbeeld, gemiddeld gezien gelukkiger worden wanneer het arbeidsethos opgepompt wordt.

Directe en indirecte effecten van tegenstellingen in waarden op individueel niveau

Een individu maakt een bepaalde indeling van waarden die het meer en minder belangrijk vindt. Op deze manier hangt een individu vele waarden aan die allen een plaats innemen op de graad van belangrijkheid. Wanneer niet precies duidelijk is welke waarde domineert omdat zij dicht bij elkaar liggen, in de door het individu gemaakte rangorde, kunnen bepaalde waarden met elkaar in strijd komen. Het gaat hier om tegenstellingen van waarden die een individu nagenoeg even belangrijk acht.

Stel dat een jongen met een groep vrienden gaat winkelen. Zijn vrienden betalen echter nergens voor hun waar, maar stelen. Wanneer hij thuis komt vraagt zijn moeder of er nog iets bijzonders gebeurd is die dag. De desbetreffende jongen hecht waarde aan eerlijkheid maar ook aan loyaliteit tegenover zijn vrienden. Welke waarde moet hij laten prevaleren? Wanneer hij liegt tegen zijn moeder zal hij zijn moeder teleurstellen. Wanneer hij eerlijk is zal zijn moeder, die veel waarde aan rechtvaardigheid hecht, zijn vrienden zeker aangeven bij de politie en zal hij zijn vrienden teleurstellen.

Tegenstellingen in waarden kunnen geluk op verschillende manieren beïnvloeden. Een direct effect van tegenstellingen op individueel niveau is dat tegenstellingen conflict-stress en onzekerheid kunnen oproepen en als zodanig afbreuk doen aan het geluk van de persoon.

Tegenstellingen in waarden kunnen daarnaast omstandigheden creëren die bevorderend of belemmerend kunnen zijn voor het geluk. Zo kan de strijd leiden tot besluiteloosheid en/of inconsequent gedrag waardoor een individu niets voor elkaar krijgt. Zoals in dit voorbeeld geen echte vriendschap, waardoor de behoefte aan geborgenheid onbevredigd blijft. De strijd kan bijvoorbeeld ook een omstandigheid creëren waarin iemand beter nadenkt over de waarden die hij of zij onderschrijft en daarmee positief van invloed zijn op het geluk. Wanneer het belang van bepaalde waarden heroverwogen wordt kan een eventuele strijd in de toekomst immers voorkomen worden.

3.4.2 Directe en indirecte effecten van waarden op collectief niveau

Het effect van waarden op collectief niveau is het effect dat het waardepatroon van een bepaalde samenleving de leden daarvan meer of minder gelukkig kan maken. We spreken van 'directe' effecten op collectief niveau als een waardepatroon van invloed is op behoeftebevrediging en daarmee van invloed op het geluk.

Stel in een bepaalde samenleving hecht men veel waarde aan "vrijheid van seks". Het bestaan van deze waarde in een samenleving maakt seksuele bevrediging dan minder moeilijk. Het waardepatroon beïnvloedt in dit voorbeeld de bevrediging van een bepaalde behoefte (seks) en beïnvloedt daarmee het geluk van de leden in positieve zin.

Het waardepatroon van een samenleving kan de leden ook minder gelukkig maken. Het tegemoet komen van de samenleving aan bepaalde waarden maakt dan de bevrediging van bepaalde behoefte moeilijker wat direct leidt tot minder geluk onder de leden. Wanneer, tegenovergesteld aan het vorige voorbeeld, "taboe rondom seks" seksuele bevrediging moeilijk maakt en daarmee het geluk van de leden in negatieve zin beïnvloedt.

Het waardepatroon van een samenleving, creëert omstandigheden die op hun beurt ook bevorderend of belemmerend kunnen zijn voor geluk. Als een hoge waardering van "vrijheid van seks" bijvoorbeeld leidt tot veel instabiele huwelijken kan dat indirect tot minder geluk leiden. Een "taboe rondom seks" kan in deze zin leiden tot het in stand houden van slechte huwelijken en daarmee tot ongeluk.

Ook hier is het onmogelijk aan te tonen wat de invloed van al de verschillende effecten op het geluk is. In dit onderzoek wordt gekeken naar het gemiddeld effect van waarden op het geluk. Of mensen, zoals in dit voorbeeld, gemiddeld gezien gelukkiger worden wanneer seksuele vrijheid centraal gesteld wordt.

Directe en indirecte effecten van tegenstellingen in waarden op collectief niveau

Zoals hierboven beschreven acht het merendeel van de leden van een bepaalde samenleving een aantal waarden even belangrijk. Zij maken tezamen immers het waardepatroon uit. Zij vormen een groep leden binnen een samenleving die zich richten op dezelfde waarden. De meeste culturen zijn merkwaardig eensgezind over enkele basiswaarden. Dit wil echter niet zeggen dat iedereen binnen een cultuur dezelfde waarden aanhangt. Vaak zijn er in een samenleving ook groepen te onderscheiden die zich tegenover de waarden plaatsen die het merendeel van de leden van een samenleving aanhangen.

Een direct gevolg is dat er een strijd kan ontstaan tussen groepen die verschillende waarden belangrijk achten. Ook kan anomie ontstaan. De gevoelens van strijd, conflict en disorde kunnen het gemiddelde geluk drukken

Zo hecht het merendeel van de leden in de westerse wereld bijvoorbeeld veel waarde aan de onafhankelijkheid van de vrouw. In de religieuze sfeer wordt de onafhankelijkheid van de vrouw vaak niet gewaardeerd. Er kan zo een strijd bestaan tussen de groep leden die veel waarde hecht aan onafhankelijkheid van de vrouw en tussen de leden van diezelfde samenleving die veel waarde hechten aan de afhankelijkheid van de vrouw.

Een indirect effect kan zijn dat de strijd tussen groepen met verschillende waardeovertuigingen omstandigheden kan creëren die bevorderend of belemmerend kunnen zijn voor het geluk. Wanneer zich bijvoorbeeld een situatie voordoet dat de strijd uitloopt in dictatuur van één partij kan dit het geluk belemmeren. Wanneer zich daarentegen een situatie voordoet dat mensen beter gaan nadenken over de waarden die ze onderschrijven kan dit juist bevorderend zijn voor het geluk. Partijen met contrasterende waardeovertuigingen kunnen, naar aanleiding van de strijd, dan dichter naar elkaar toe groeien.

Figuur 5: effect van waarden op geluk

Soort effect	Aard	Tegenstelling
Individueel -direct -indirect	Het aanhangen van een bepaalde waarde belemmert of bevordert geluk. Het aanhangen van een waarde, creëert omstandigheden die op hun beurt bevorderend of belemmerend zijn voor geluk	Conflict-stress en onzekerheid kunnen afbreuk doen aan het geluk van de persoon. De tegenstelling in waarden van een persoon creëert omstandigheden die op hun beurt bevorderend of belemmerd zijn voor het geluk.
Collectief -direct -indirect	Het waardepatroon van een samenleving belemmert of bevordert geluk. Het waardepatroon van een samenleving, creëert omstandigheden die op hun beurt bevorderend of belemmerend zijn voor het geluk.	Gevoelens van strijd, conflict en disorde die het gemiddelde geluk drukken. De tegenstelling van groepen met verschillende waardeovertuigingen creëert omstandigheden die op hun beurt bevorderend of belemmerend zijn voor het geluk.

4 HET METEN VAN GELUK EN WAARDEN IN LANDEN

4.1 Meting geluk

Er zijn twee grote vraagtekens bij het empirisch onderzoek naar geluk (Veenhoven, 1998). Ten eerste vragen veel wetenschappers zich af of geluk gemeten kan worden. Ten tweede vragen veel onderzoekers zich af, indien geluk gemeten kan worden, of vergelijking tussen landen eigenlijk wel mogelijk is. In de volgende paragrafen wordt uitvoerig op deze twee vragen in gegaan.

4.1.1 Kan geluk gemeten worden?

Geluk een omstreden begrip

Over het meten van geluk bestaat veel scepsis. Het begrip geluk is immers subjectief van aard. Hoe kun je een subjectief begrip meten? En weten mensen zelf wel of ze gelukkig zijn of niet? Veel critici beweren dat het begrip geluk onmeetbaar is. Geluk is een bepaald gevoel van mensen dat ongreepbaar is. Daarnaast kent het geluksgevoel nauwelijks directe uiterlijke kenmerken die meetbaar zijn. Lachen is wellicht een teken van je gelukkig voelen. Maar het aantal glimlachen van mensen is even moeilijk meetbaar als het begrip geluk zelf. Daarnaast kan er ook bij ongelukkige mensen zo nu en dan een glimlach af.

Geluk meten aan uiterlijk gedrag

Toch waren de eerste onderzoeken naar geluk er op gericht geluk af te meten aan uiterlijk kenmerken zoals zelfdoding, het gebruik van bedwelmende middelen of protestgedrag (Veenhoven, 1998). Wanneer individuen in een bepaalde samenleving ongelukkiger leven zouden deze gedragingen meer voorkomen. In principe is dit een logische gedachtegang. Iemand die zeer ongelukkig is zal aan het leven proberen te ontsnappen of er tegen protesteren. Maar in dit type onderzoek naar geluk wordt niet direct het geluk gemeten, maar "eventuele" gevolgen van een ongelukkig bestaan (Veenhoven, 1998). Het is goed denkbaar dat een ongelukkig bestaan ook andere gevolgen heeft die in deze meting dus buiten beschouwing worden gelaten. Net als de mensen die gemiddeld of heel gelukkig zijn buiten beschouwing worden gelaten. Het is heel goed mogelijk dat in een samenleving waar bijvoorbeeld veel zelfmoorden voorkomen ook heel veel gelukkige mensen leven. Wellicht dat een groot contrast tussen geluk en ongeluk binnen die samenleving aanspoort tot bijvoorbeeld zelfdoding.

Directe vraagmethode

Omdat geluk niet objectief gemeten kan worden heeft men in de wetenschap geaccepteerd dat de beste manier tot meting is mensen simpelweg te vragen naar hun geluk (Veenhoven, 1998). Daartoe zijn allerlei methoden ontwikkeld. Vaak wordt gewoon op de man af gevraagd naar het oordeel over het eigen leven als geheel. Deze methode blijkt in een groot aantal landen dezelfde informatie op te leveren. Sinds dit geaccepteerd is wordt in grootschalig enquêteonderzoek vaak gevraagd naar geluk. "Een gangbare vraag luidt: alles bij elkaar genomen, hoe gelukkig zou u zeggen dat u bent? Zeer gelukkig, redelijk gelukkig, heel gelukkig, niet zo gelukkig, ongelukkig of heel ongelukkig?" (Veenhoven, 1998, p.2) Naar aanleiding van deze enquêteonderzoeken is van veel landen het gemiddeld geluk vastgesteld.

Weten mensen hoe gelukkig zij zijn?

De methode om geluk te meten door mensen er direct naar te vragen is aan veel kritiek onderworpen. Ten eerste vragen veel critici zich af of mensen wel weten hoe gelukkig ze zijn (Veenhoven, 1998). Het is immers een vraag die niet gemakkelijk te beantwoorden is. Denkt u maar eens over die vraag na. Kunt u beoordelen of u gelukkig bent?

Ook al is deze vraag niet gemakkelijk te beantwoorden is het goed denkbaar dat iedereen wel in staat is een oordeel over zijn of haar leven te vellen. Zo blijkt ook uit onderzoeken die in de loop van de tijd meerdere malen aan dezelfde respondenten de geluksvraag hebben voorgelegd (herhaalbaarheidsonderzoek). Mensen geven na verloop vaak hetzelfde antwoord op de vraag hoe gelukkig zij eigenlijk zijn. Daarnaast is er een lage non-response. Wanneer mensen echt niet weten hoe gelukkig zij zijn zou een logisch gevolg zijn dat zij de vraag niet beantwoorden. Dat percentage ligt in de meeste onderzoeken slechts rond de 1% (Veenhoven, 1998).

Stemming

Door de geluksvraag meerdere malen aan dezelfde respondenten voor te leggen kan een onderzoeker ook voorkomen dat er een bepaalde stemming gemeten wordt. Critici beweren dat wanneer men slechts op één moment in de tijd aan respondenten de vraag voorlegt of zij gelukkig zijn het antwoord beïnvloed wordt door de stemming waarin men op dat moment verkeert (Veenhoven, 1998).

Zo kan een slechte nachtrust ervoor zorgen dat mensen zich minder gelukkig voelen. Net als bijvoorbeeld de geboorte van een nieuw familielid ervoor kan zorgen dat mensen zich gelukkiger voelen. Door het doen van herhaalbaarheidsonderzoek voorkomt men het meten van een eventuele stemming. Andrews & Withey (1976) en Kamman (1979) hebben beiden een onderzoek verricht naar de mate waarin geluk te onderscheiden is van stemming. In beide onderzoeken werd er geen verband gevonden tussen het gemeten geluk en de stemming van het moment.

Erkenning van het ongeluk

Naast het probleem of een individu kan beoordelen of het gelukkig is, is het de vraag of een individu aan zichzelf wil toegeven wanneer het ongelukkig is. Wanneer een individu niet aan zichzelf wil toegeven dat het ongelukkig is zeggen zij veel meer plezier in het leven te hebben dan ze daadwerkelijk hebben. Dit lijkt zich nog wel eens voor te doen gezien de hoge scores in de geluksonderzoeken (Veenhoven, 1985).

Om te schatten hoe groot de omvang van dit soort vertekening is, hebben verschillende onderzoekers antwoorden op directe geluksvragen vergeleken met indrukken op basis van herhaalde diepte-interviews en waarnemingen van non-verbaal gedrag. Grote verschillen traden daarbij niet aan het licht. Ook noemt een groot aantal mensen zich ongelukkig. Zij zijn het bewijs dat veel mensen wel durven te erkennen dat zij ongelukkig zijn (Veenhoven, 1985).

Bekendmaking van het ongeluk

Wanneer mensen hun ongeluk erkennen is het nog maar de vraag of zij dit eerlijk overbrengen aan de onderzoeker (Veenhoven, 1998). Iets zelf accepteren is nog niet hetzelfde als iets bekendmaken aan anderen. De mate waarin mensen eerlijk antwoorden op de geluksvraag is op verschillende wijzen onderzocht. Diener & Pavot (1989) en Irwin (1979) vergeleken zelf-rapportages met schattingen van goede bekenden. De schattingen van bekenden bleken telkens hoger uit te vallen dan de meting van het geluk van de onderzoeker. Het lijkt er dus op dat mensen eerder een eerlijk antwoord geven aan een onbekende onderzoeker dan aan bekenden. En dat de meting van geluk dus geen vertekend beeld geeft.

Ook blijkt dat mensen in een "face to face" interview positiever antwoorden dan bij een schriftelijke vragenlijst (Suchman 1967).

Een zelfde verschil blijkt met interview per telefoon (Smith 1979). Aan iemand vragen hoe gelukkig hij is kan dus het beste zonder persoonlijk contact. Om zo weinig mogelijk vertekening te krijgen in de meting dient iedere geluksonderzoeker dus goed na te gaan door wie en op welke manier de geluksvraag aan de respondent wordt voorgelegd.

Verschillen in geluksschalen

Tenslotte beweren sommige sceptici dat antwoordcategorieën als 'zeer gelukkig' en 'gemiddeld gelukkig' niet dezelfde betekenis hebben voor iedereen. Zij gaan er vanuit dat mensen verschillende schalen in gedachten hebben. Zo zou het leven wat de één ervaart als gelukkig in de optiek van de ander een zeer ongelukkig leven zijn.

Tegen deze bewering kunnen twee argumenten ingebracht worden (Veenhoven, 1998). Vanuit evolutionair perspectief is het ten eerste niet waarschijnlijk dat mensen sterk verschillen in hun geestelijke belevingsdimensies. Net zoals er weinig variatie bestaat in de ervaringen met lichamelijke belevingsdimensies, zoals pijn, valt ook te verwachten dat er weinig variatie bestaat in geestelijke ervaringsdimensies, zoals geluk. Ten tweede zijn er vele relaties gevonden tussen geluk en andere landskenmerken, zoals bijvoorbeeld welvaart. Deze relaties tonen aan dat de geluksschalen niet zo verschillen van individu naar individu. Anders kunnen er binnen een land immers nooit bepaalde patronen ontdekt worden.

4.1.2 Kan geluk tussen landen vergeleken worden?

Bestaat het begrip geluk overal?

Naast twijfel over de vraag of geluk überhaupt gemeten kan worden hebben veel onderzoekers bedenkingen bij het vergelijken van geluk tussen landen. Zij vragen zich ten eerste af of het begrip geluk wel overal bestaat en denken dat de term geluk een westers concept is dat in niet-westerse landen soms onbekend is (Veenhoven, 1998). Russel & Sato (1995) tonen echter aan dat er in alle talen een woord voor het geluk bestaat. Daarnaast blijkt uit verschillende onderzoeken dat mensen makkelijk en snel antwoord geven op vragen naar geluk. Als het begrip hen vreemd is valt te verwachten dat de vraag moet worden toegelicht en dat respondenten niet snel een antwoord paraat hebben. De betrekkelijk lage non-response in het merendeel van de geluksonderzoeken duidt er ook op dat iedereen weet waar we het over hebben wanneer we het over geluk hebben (Veenhoven, 1998).

Betekent het begrip geluk overal hetzelfde?

Ook vragen veel onderzoekers zich af of het geluksbegrip, indien het überhaupt bestaat, wel in alle landen dezelfde betekenis heeft (Veenhoven, 1998). Om dit te testen is Laszo (1998) bij de bevolking van verschillende landen nagegaan wat mensen zich bij het woord geluk voorstellen. Uit het onderzoek blijkt dat mensen uit verschillende landen geluk associëren met levensvoldoening, een oordeel over het leven als geheel. Mensen lijken dus in alle landen een vergelijkbare opvatting van de term geluk te hebben.

Zijn andere termen voor het begrip geluk te vergelijken?

Wanneer zeker is dat geluk overal bestaat en overal hetzelfde betekent wil dit nog niet zeggen dat alle gevonden geluksgemiddelden vergeleken kunnen worden. Niet alle enquêtes stellen precies met dezelfde termen vragen over het geluk. Zo zal de één naar satisfactie, de ander naar het geluk en weer een ander naar levensvoldoening vragen. De vraag is of deze enquêtes wel allemaal hetzelfde meten, namelijk het gemiddeld geluk.

Veenhoven (1984) heeft onderzocht in hoeverre verschillende bewoordingen voor geluk correleren. Op landniveau zijn de inter-correlaties hoog. "De inter-correlaties zijn respectievelijk: +.90 (geluk -levenstevredenheid), +.61 (geluk - gevoelsbalans) en +.61 (levenstevredenheid - gevoelsbalans)". "Soortgelijke inter-correlaties van landscores op andere items zijn gerapporteerd door Ouweneel & Veenhoven (1991), Veenhoven (1993) en Schyns (1998)". Deze resultaten wijzen erop dat een vergelijking wel degelijk mogelijk is, ook al zijn er verschillende bewoordingen gebruikt in het onderzoek.

Cultureel variabele maatstaven

Een beoordeling maken van het eigen leven is niet gemakkelijk. Wanneer een mens gevraagd wordt een oordeel over het eigen leven te vellen komt deze onder druk te staan. Net zoals bijvoorbeeld de jury bij een turnwedstrijd op de olympische spelen onder druk komt te staan. Zo'n jury ziet zich geconfronteerd met de beste turnsters van de wereld. Het is dan niet gemakkelijk te beoordelen wie nu daadwerkelijk de beste is, maar door de performances van de verschillende talenten als maatstaf te nemen is de jury vaak toch in staat tot een goede beoordeling te komen.

Ook mensen proberen hun leven te beoordelen aan de hand van bepaalde maatstaven. Een individu kan verschillende maatstaven nemen om tot een, volgens het individu, adequate beoordeling te komen. Zo kan een individu het leven van een ander tot maatstaf nemen, ervaringen uit het verleden of het maatschappelijke idee over wanneer men gelukkig behoort te zijn (Veenhoven, 1998).

Critici beweren dat het probleem met deze maatstaven is dat zij sterk cultureel bepaald zijn: wat in het ene land als een armoedig bestaan geldt wordt in een ander land gezien als een succes. Geluk is dan de mate waarin het leven voldoet aan plaats en tijd gebonden eisen, en kan als zodanig niet zinvol vergeleken worden buiten die context (Veenhoven, 1998).

Geluk is echter, zoals eerder duidelijk gemaakt, geen kwestie van vergelijking maar gebaseerd op een onberedeneerd gevoel. De interesse bij het geluksonderzoek ligt bij een subjectief oordeel van het individu over zijn of haar geluk. Dat maatstaven cultureel variabel zijn doet er dan niet toe. Het is immers de ervaring van het individu zelf die centraal staat (Veenhoven, 1998).

Verschillen in geluksschalen

Ook hier zijn weer de verschillen in geluksschalen van belang. Nu gaat het niet om individuele verschillen, maar om cultuurverschillen. Zo kan het bijvoorbeeld zijn dat voor de bevolking van vooruitstrevende landen alleen een zeer ongelukkig, ongelukkig, gelukkig en heel gelukkig leven te onderscheiden is. Terwijl in landen waarvan de bevolking veel tegenspoed heeft gehad meerdere graden van ongeluk te onderscheiden zijn. Wanneer dit het geval is geven zij bij een zelfde mate van ongeluk een hogere of lagere score weer op de geluksschaal. De meting is dan moeilijk te vergelijken.

Het blijkt echter dat de correlatie tussen gemiddeld geluk en landkenmerken hoog is. 80% van de verschillen in gemiddeld geluk tussen landen kan verklaard worden aan de hand van landskenmerken als welvaart en vrijheid, ect. (Veenhoven 1998). Verschillen in schalen en andere "cultural bias" kunnen dus hoogstens 20% van de geobserveerde verschillen verklaren.

4.1.3 Grootschalig empirisch onderzoek naar geluk

De vraag was of geluk in landen gemeten en vergeleken kan worden. Naar aanleiding van het bovengeschrevene kunnen we concluderen dat geluk wel degelijk gemeten kan worden. Subjectief geluk kan gemeten worden door er betrokkene naar te vragen. Iemands geluk is niet aan de buitenkant zichtbaar. Enige voorzichtigheid is echter geboden. Om zo weinig mogelijk vertekening te krijgen in de meting dient iedere geluksonderzoeker goed na te gaan door wie en op welke manier de geluksvraag aan de respondent wordt voorgelegd. Geluk laat zich het best meten met behulp van grootschalige schriftelijke enquêtes. Daarnaast vergroot het doen van herhaalbaarheidsonderzoek de betrouwbaarheid.

Ook kan geconcludeerd worden dat geluk vergeleken kan worden. In alle landen lijkt het begrip geluk te bestaan. Ook heeft de bevolking van de meeste landen dezelfde opvatting over wat men onder het begrip geluk verstaat, ondanks het feit dat geluk soms in andere termen beschreven wordt.

"Het enquêteonderzoek naar geluk heeft inmiddels al een flink aantal studies in landelijke steekproeven voortgebracht" (Veenhoven, 1998). Enkele voorbeelden zijn de vergelijking van 16 landen in 1960 door Cantril (1965) en latere vergelijkingen van geluk in landen door Gallup (1976) en Inglehart (1990).

De resultaten van al het, ooit verrichte empirische, onderzoek naar geluk zijn bijeengebracht in het in paragraaf 1.3 besproken onderzoek van Veenhoven. In dit grootschalige empirische onderzoek naar menselijk geluk worden uitkomsten van onderzoeken naar geluk bijeengebracht en vergelijkbaar gemaakt.

4.2 Het meten van waarden

Ook het meten van de binnen een cultuur levende waarden is moeilijk. Een waarde is immers, net als geluk, niet direct waarneembaar. Cultuur manifesteert zich als het ware in lagen. Waarbij de buitenste laag uit een bepaald waarneembaar gedrag bestaat en de kern uit waarden die bepalen wat mensen nastrevenswaardig vinden of niet. Wat ze goed of slecht, juist of onjuist, mooi of lelijk, acceptabel of niet acceptabel achten. Het zijn de aannames van het wenselijke die aan de basis liggen van normen, houdingen en percepties van mensen, en daarmee aan de basis van hun gedrag (Van Deht & Scarborough, 1994). Waarden zijn vaak aannames die als vanzelfsprekend worden beschouwd en niet meer ter discussie worden gesteld. Daarnaast is een waarde niet direct waarneembaar. Waarden zijn dus vaak dieper gelegen vanzelfsprekende lagen en daarom moeilijk meetbaar.

Aangezien we waarden niet rechtstreeks kunnen meten moet dit via een omweg gebeuren. Zoals reeds eerder vernoemd sturen waarden het gedrag van individuen. Het gedrag van een individu is wel direct waarneembaar. De meting van waarden gaat dan ook meestal door te kijken naar het gedrag van individuen. Wanneer een onderzoeker bijvoorbeeld benieuwd is of de bevolking van een land veel waarde hecht aan het huwelijk zou hij kunnen kijken of er in het gegeven land veel echtscheidingen plaatsvinden. Wanneer in het gegeven land veel echtscheidingen plaatsvinden, hecht de bevolking van dit land waarschijnlijk niet veel waarde aan het huwelijk.

Tot de gedragingen van individuele personen worden ook verbale uitingen, zoals antwoorden op interviewvragen gerekend (Halman, 1987). Via interviewvragen is het dus ook mogelijk om mensen naar de waarden te vragen die voor hen belangrijk zijn. Verschillende wetenschappers hebben via vragenlijsten individuen naar hun waarden gevraagd. In de volgende paragraaf volgt een overzicht van de belangrijkste onderzoeken naar waarden via directe vraagmethoden.

4.2.1 Empirisch onderzoek naar waarden in vogelvlucht

Hofstede's onderzoek

In het statistische onderzoek naar waarden zijn drie onderzoekslijnen van groot belang.

Ten eerste is hier het eerder besproken onderzoek van Hofstede van belang. Hofstede werd in het midden van de jaren zestig aangesteld bij IBM om onderzoek te doen naar de tevredenheid van de IBM-medewerker. De IBM-leiding vond het belangrijk dat haar medewerkers klantvriendelijk waren en dacht dat ze dat het meest zouden zijn als ze zelf tevreden waren over hun werkgever, werkomstandigheden enzovoort. Daarom kreeg Hofstede de opdracht in alle landen waar IBM vestigingen had, te onderzoeken welke arbeidsomstandigheden de IBM-werknemers het meest ideaal vonden.

Hofstede organiseerde daartoe enquêtes onder niet minder dan 116.000 IBM-werknemers uit circa 50 landen. Het onderzoek resulteerde in de wetenschappelijke publicatie *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values* (Hofstede, 1980). Hofstede is door zijn onderzoek wereldberoemd geworden.

Zijn werk heeft zowel nationaal als internationaal een grote invloed gehad omdat hij de eerste was die aan de hand van statistische analyses en harde cijfers liet zien dat culturen van elkaar verschillen in waarden. Uit statistische analyses van de data van de IBM-vragenlijsten leidde Hofstede af dat verschillen tussen nationale culturen te herleiden zijn tot verschillen in dimensies. De dimensies die hij aantrof zijn:

1. **Machtsafstand:** de mate waarin minder machtige leden van instituties of organisaties in een land verwachten en accepteren dat de macht ongelijk verdeeld is. Dit betekent dat mensen in een cultuur met een grote machtsafstand zich makkelijker neerleggen bij het feit dat de macht ongelijk verdeeld is dan in culturen met een lage machtsafstand (Hofstede, 1980).
2. **Individualisme versus collectivisme:** in de meeste samenlevingen wordt het groepsbelang gesteld boven het belang van het individu. Men spreekt dan van een *collectivistische* samenleving. De groep is de dominante factor en het individu ontleent zijn identiteit aan de groep. Hiertegenover staat de *individualistische* samenleving, waarin het belang van het individu boven het belang van de groep wordt geplaatst (Hofstede 1980).
3. **Masculiniteit versus femininiteit:** een samenleving is masculien als sociale sekserollen duidelijk gescheiden zijn: mannen worden geacht assertief en hart te zijn en gericht op materieel succes: vrouwen horen bescheiden en teder te zijn en vooral gericht op de kwaliteit van het bestaan. Een samenleving is feminien wanneer sekserollen elkaar overlappen: zowel mannen als vrouwen worden geacht teder en bescheiden te zijn en gericht op de kwaliteit van het bestaan (Hofstede 1980).
4. **Onzekerheidsvermijding:** de mate waarin de leden van een cultuur zich bedreigt voelen door onzekere of onbekende situaties. Dit gevoel wordt uitgedrukt in spanning en behoefte aan voorspelbaarheid: formele en informele regels. In culturen met een sterke onzekerheidsvermijding wordt het leven beheerst door regels en wetten en er is daardoor ook veel bureaucratie. Afwijkend gedrag wordt niet getolereerd. Er is een sterke drang om hard te werken en het uiten van agressie wordt geaccepteerd. In een cultuur met een geringe mate van onzekerheidsvermijding heeft men het liefst zo min mogelijk regels. Er is een grote tolerantie voor afwijkend gedrag (Hofstede, 1980).

Hofstede geeft op een schaal van 0 tot 100 aan welke positie een land ten aanzien van een bepaalde dimensie inneemt. De score 0 betekent dat het bijzonder laag scoort en 100 dat het bijzonder hoog scoort.

Schwartz onderzoek

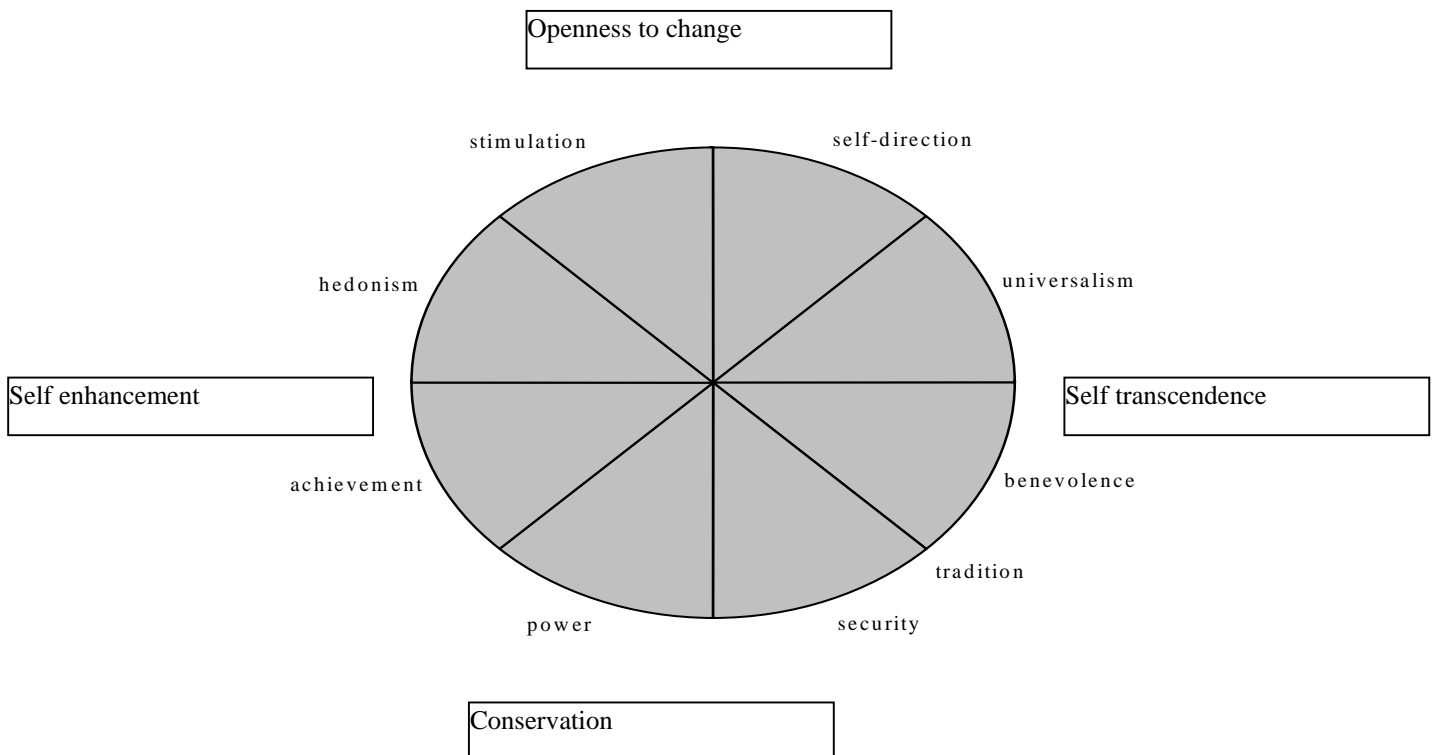
Na Geert Hofstede is Schwartz de bekendste onderzoeker naar de verschillen in waarden tussen culturen. Schwartz stelde een lijst samen van 56 waarden en maakte daarover een vragenlijst die hij afnam bij leraren en pabo-studenten in 57 landen (zie bijlage 1). Schwartz gaat er vanuit dat deze beroepsgroepen de gangbare waarden van de samenleving vertegenwoordigen. Leraren en pabo-studenten zijn immers betrokken bij het socialisatieproces van nieuwe leden van de samenleving. De antwoorden van de respondenten analyseerde hij op individueel niveau en hij liet zien dat de 56 waarden teruggebracht konden worden tot tien waardetypen die een individu in meerdere of mindere mate aan kan hangen.

1. Benevolence: waardetype heeft betrekking op de welvaart en het welzijn van mensen waarmee men in het dagelijkse leven in nauw contact is. Waarden waaruit dit type is opgebouwd zijn bijvoorbeeld: helpful, loyal, forgiving, honesty, responsible, true friendship (Schwartz, 1992).
2. Universalism: het doel van dit type is het begrijpen, waarderen, tolereren en beschermen van de welvaart en het welzijn van alle mensen in de natuur. Waarden waaruit dit type is opgebouwd zijn bijvoorbeeld: broad-minded, social justice, equality, world of beauty, wisdom, world at peace (Schwartz 1992).
3. Tradition: het doel van traditionele waarden is het respect hebben voor, het betrokken zijn bij en het accepteren van gebruiken en ideeën die door cultuur of religie aan het individu worden opgelegd. Waarden waaruit dit type zijn opgebouwd zijn bijvoorbeeld: respect for tradition, humble, devout, accepting my portion in life (Schwartz, 1992).
4. Conformity: dit waardetype kan worden gedefiniëerd als beperking van acties, neigingen en impulsen waarvan de kans groot is dat ze anderen kwaad doen en sociale verwachtingen of normen schenden. Waarden die tot dit type behoren zijn: obedient, self-discipline, politeness, honoring parents and elders (Schwartz 1992).
5. Power: het centrale doel van power waarden is het verkrijgen van prestige en macht of dominantie over mensen en middelen. Bij het power waardetype gaat het niet om acties in het dagelijkse leven die bedoeld zijn om de eigen competenties te laten zien, maar meer om de uitkomst van dit soort acties. Waarden die hier bij passen zijn: authority, wealth, social power, preserving my public image, social recognition (Schwartz, 1992).
6. Achievement: het doel van dit waardetype is persoonlijk succes door het demonstreren van competentie volgens sociale standaarden. Waarden die hierop van toepassing zijn: ambitious, succesfull, capable, influential (Schwartz, 1992).
7. Security: de doelen van dit waardetype zijn veiligheid, harmonie en stabiliteit van de samenleving. Waarden die bij dit type horen zijn: social order, family security, national security, reciprocation of favors, clean, sense of belonging, healthy (Schwartz 1992).
8. Hedonism: dit waardetype heeft als doel plezier of zinnelijke voldoening voor het individu zelf. Waarden hierbij zijn: pleasure, enjoying life (Schwartz, 1992).
9. Stimulation: het doel van dit waardetype is het creëren van opwindning, vernieuwing en uitdaging in het leven. Bijbehorende waarden zijn: a varied life, an exciting life, daring (Schwartz, 1992).
10. Self-direction: het laatste waardetype heeft als doel onafhankelijkheid van gedachte en actie. Hierbij behoren de waarden: creativity, freedom, choosing own goals, curious, independent (Schwartz, 1992).

De 10 waardetypen plaatst Schwartz in een cirkel waarin waardetypen die verwant zijn naast elkaar worden geplaatst, terwijl waardetypen die met elkaar conflicteren tegenover elkaar worden geplaatst (zie figuur 6). Tegenovergestelde waardetype vormen een waardedimensie. Schwartz heeft twee waardedimensies afgeleid uit de contrasterende waardetypen.

2. Self- transcendence versus self enhancement
3. Openness to change versus conservation

Figuur 6: de 10 waardetypen van Schwartz (1992)

De waarden die in de cirkel dicht bij elkaar geplaatst zijn komen vaak ook tegelijk in een nationale cultuur voor.

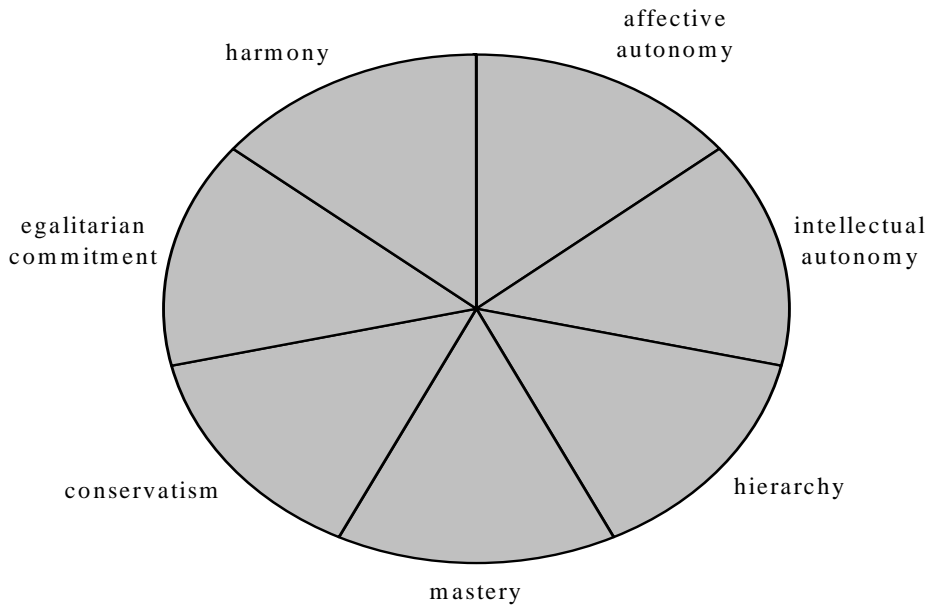
Aan de hand van deze indeling herkent Schwartz drie dimensies waarop de waardetypen ingedeeld kunnen worden.

1. Conservatism versus intellectual autonomy + affective autonomy
2. Hierarchy versus egalitarian commitment
3. Mastery versus harmony

De drie dimensies organiseren zich rondom drie thema's van ons menszijn; de relatie tussen het individu en de groep, de relatie tussen individuen en de relatie tussen het individu en het natuurlijke en sociale milieu.

Figuur 7: de zeven waardetypen van Schwartz (1995)

De World Value Survey

de
rd
n
l,
n
s
er

Het onderzoeksproject richt zich op de moderniseringstheorie en kijkt of waardeovertuigingen daadwerkelijk aan rapide verandering onderhevig zijn. Het zijn dan ook voornamelijk de waarden waarvan men veronderstelt dat ze zullen veranderen naar aanleiding van het moderniseringsproces die centraal staan in de World Value Survey.

Naar aanleiding van de onderzoeken is geconcludeerd dat zich grote culturele veranderingen voordoen, maar dat daarnaast een aantal specifieke culturele tradities blijven. Economische en sociale ontwikkeling gaat gepaard met een ontwikkeling weg van absolute normen en waarden naar een situatie waar waarden als tolerantie, vertrouwen en respect hoog in het vaandel staan. De culturele ontwikkelingen zijn echter in zeer grote mate padafhankelijk. Het cultureel erfgoed van een land is zeer bepalend voor het moderniseringsproces. Vooral in de landen waar een overgroot deel van de bevolking dezelfde religie aanhangt blijven traditionele waarden domineren.

Een belangrijke bevinding is dat verschillen tussen waarden binnen een bepaalde samenleving kleiner zijn dan verschillen tussen samenlevingen. Binnen een samenleving worden verschillen genuanceerd door het opleidingssysteem en de massamedia. Verder is er een sterk verband gevonden tussen individuele waardeovertuigingen en het culturele waardepatroon van landen. Een voorbeeld hiervan is het verband tussen de opvatting van individuen over zwangerschap en het geboortecijfer van een bepaald land.

4.2.2 Waarom Schwartz?

Wanneer we het effect van waarden op geluk empirisch willen toetsen hebben we dus de keuze uit de bovengenoemde drie onderzoeklijnen. Voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de waardetypen en waardedimensies zoals vastgesteld door Schwartz. Het gemiddeld geluk per land wordt afgezet tegen de bovengenoemde waardetypen en waardedimensies die later in dit stuk uitgebreid worden toegelicht.

De keuze voor Schwartz waardenonderzoek is een bewuste keuze. Schwartz onderzoek is als het ware een verdere uitwerking op Hofstede's werk (Schwartz, 1994). Alle waarden die in Hofstede's werk zijn opgenomen worden ook vertegenwoordigd in het onderzoek van Schwartz. Aangezien we de cultuur van landen in hun totaliteit willen vergelijken zijn we op zoek naar een waardenonderzoek dat allesomvattend is. Schwartz heeft geprobeerd alle waarden te onderscheiden die nodig zijn om de variatie in waarden binnen een cultuur te kunnen onderscheiden en lijkt hierin geslaagd. De 7 relevante waardetypen lijken het optimale aantal te zijn, minder is onvoldoende, en bij het toevoegen van waarden blijkt dat deze allemaal binnen één van de 7 typen vallen en dat er geen nieuwe clusters gevonden worden. Het blijft altijd mogelijk dat er in de toekomst nog nieuwe waardetypen worden ontdekt, maar voorlopig lijkt dit aantal optimaal. We kunnen dus stellen dat in Schwartz onderzoek meer waarden vertegenwoordigd zijn dan in Hofstede's onderzoek en de dimensies van Schwartz dus allesomvattend zijn.

Daarnaast zijn er, zoals eerder beschreven in paragraaf 3.3, twee vraagtekens te plaatsen bij de representativiteit van Hofstede's steekproef (Schwartz, 1994). Ten eerste zijn er in Hofstede's onderzoek slechts 40 moderne landen opgenomen. Hofstede was in zijn analyse immers beperkt tot de landen waar IBM bedrijven gevestigd waren. Wanneer Hofstede zijn onderzoek ook in niet-westerse landen had uitgevoerd waren er waarschijnlijk andere dimensies naar boven gekomen. In Schwartz's onderzoek zijn landen uit de westerse en niet-westerse wereld opgenomen.

Ten tweede bestaan de onderzoekseenheden bij Hofstede alleen uit medewerkers van IBM. Het kan heel goed zijn dat de dimensies afgeleid door Hofstede afhankelijk zijn van het feit dat de data afkomstig zijn van de werknemers van één bedrijf (Schwartz, 1994). Deze werknemers kunnen nooit de bevolking van een land in zijn totaliteit vertegenwoordigen. Net als andere landen kunnen ook andere onderzoekseenheden leiden tot andere dimensies.

Schwartz heeft in zijn onderzoek gebruik gemaakt van twee verschillende steekproeven, te weten leraren en pabo-studenten. Van deze twee groepen wordt verondersteld dat zij de waarden van de overgrote meerderheid van de bevolking van een land het beste vertegenwoordigen. Leraren spelen immers een grote rol in het proces van waardesocialisatie. Zij zijn belast met de taak het dominante waardesysteem van een cultuur over te brengen aan leerlingen en staan dus ook dicht bij dit waardesysteem. De tweede groep, pabo-studenten, zijn vaak jonger dan de bevolking in het algemeen. Hun waardevoorkeuren laten zien in welke richting de cultuur van een samenleving evolueert.

Hofstede's data zijn, in vergelijking met die van Schwartz, ook wat gedateerd. De data voor Hofstede's onderzoek zijn verzameld van 1967 tot 1973. Zoals eerder beschreven hebben zich sinds die tijd grote culturele veranderingen voltrokken. De data voor Schwartz's onderzoek zijn in 1995 verzameld en geven dus beter de culturele dimensies weer zoals zij zich nu voordoen in landen (Schwartz, 1994).

Het belangrijkste verschil tussen het onderzoek van Schwartz en Hofstede is hoe beide onderzoekers omgaan met de individuele en culturele dimensie van waarden. De individuele dimensie van waarden wordt afgeleid door scores van individuele personen te analyseren terwijl de culturele dimensie gebaseerd wordt op basis van analyses van de gemiddelde scores van landen. De beide dimensies die waarden organiseren kennen een verschillende conceptuele basis. De individuele waardedimensie vertegenwoordigt die waarden die bij het individu domineren in het dagelijks leven. De culturele dimensie vertegenwoordigt daarentegen die waarden die in een bepaalde maatschappij domineren.

Hofstede en Schwartz leiden beide de culturele dimensies af van de individuele. Hofstede ziet individuele waarden als een product van een gedeelde cultuur en een product van unieke individuele ervaring. Hij maakt in zijn werk een onderscheid tussen deze dimensies en veronderstelt dat deze dimensies totaal verschillend zijn. Schwartz veronderstelt daarentegen dat de dimensies, ondanks de statistische onafhankelijkheid in Hofstede's onderzoek, op theoretische gronden wel degelijk met elkaar verbonden zijn. De wijze waarop de waarden binnen een samenleving georganiseerd zijn moeten immers gebaseerd zijn op de waarden van het individu wil deze samenleving goed functioneren. Daarnaast zijn individuen op een wijze gesocialiseerd dat zij de binnen een cultuur levende waarde eigen maken. Het is dan niet logisch om te veronderstellen dat deze dimensies geenszins overlappen (Schwartz 1994). Het is dus de vraag of Hofstede in zijn onderzoek wel een goed onderscheid maakt tussen beide dimensies. De dimensies vastgesteld door Schwartz zijn gebaseerd op de veronderstelde relatie tussen de individuele en culturele dimensie, een relatie waar men simpelweg niet omheen kan. In de World Value Survey is deze relatie immers ook vastgesteld.

Het bovengeschrevene dient er niet toe het belang van Hofstede's werk in twijfel te trekken. Het is slechts een beargumentering waarom in dit onderzoek gebruik wordt gemaakt van Schwartz bevindingen.

De voorkeur van Schwartz boven de World Value Survey heeft te maken met de waarden en de meetmethode die centraal staan in beide onderzoeken. Schwartz volgt de definitie van Kluckhohn (1951) en Rokeach (1973) die waarden omschrijven als (desirable goals) doelen die we willen behalen, die niet allemaal even belangrijk zijn, en die als gids fungeren in het menselijk leven. Waarden weerspiegelen volgens Schwartz een manier om in de wereld te staan. Ze zijn de persoonlijke norm waaraan gedrag en uitkomsten van gedrag getoetst en geëvalueerd worden (Schwartz, 1992). Schwartz veronderstelt dat de waarden die iemand nastreeft gedrags gemotiveerd zijn. Schwartz probeert daarom niet, in tegenstelling tot de World Value Survey, via vragen per waarde het specifieke waardepatroon van een land vast te stellen. Schwartz vraagt over 56 waarden aan de respondenten hoe belangrijk zij deze zien als richtinggevende principes in hun leven.

De respondenten kunnen op een schaal van 1 (helemaal niet belangrijk) tot 6 (heel erg belangrijk) aangeven hoe belangrijk zij een bepaalde waarde vinden.

Door gebruik te maken van deze methoden en een groot aantal waarden op te nemen in het onderzoek heeft Schwartz de universele waarden weten vast te stellen die het gedrag van individuen in een bepaalde cultuur sturen. In deze zin omvatten de waardetypen zoals vastgesteld door Schwartz universele waarden die in iedere cultuur in meer of mindere mate voor kunnen komen.

In de World Value Survey staan meer de basiswaarden centraal waarvan verondersteld wordt dat ze verschillen per land (www.worldvaluesurvey.org). Te denken valt hierbij aan waarden omtrent religie, arbeid en het politieke en sociale systeem. De methode die gehanteerd wordt in de World Value Survey is anders dan die van Schwartz. Het gaat hier meer om cultuurspecifieke waarden die in een bepaalde cultuur voorkomen. Wanneer we echter tot een vergelijking tussen landen willen komen is het zaak universele culturele waarden vast te stellen die in culturen in meer of mindere mate voor komen. Specifieke waarden zijn immers moeilijk vergelijkbaar.

De belangrijkste reden waarom in dit onderzoek gekozen wordt voor Schwartz is omdat Schwartz's waarden nog niet zijn afgezet tegen het geluk. De waarden als vastgesteld door Hofstede (zie figuur 2) en de waarden uit de WVS (Inglehart 1977) zijn reeds tegen het geluk afgezet.

5 ONDERZOEKSOPZET

5.1 De World Database of Happiness: empirisch onderzoek naar waarden en geluk bijeengebracht

Zoals reeds eerder vernoemd leidt Prof. Dr. Veenhoven sinds 1970 een onderzoek naar menselijk geluk waarin uitkomsten van onderzoeken naar geluk bijeengebracht en vergelijkbaar worden gemaakt. Het onderzoek richt op het verzamelen van bestaande gegevens. De resultaten worden ondergebracht in de World Database of Happiness (WDH). De verzamelde gegevens worden op twee wijzen benut. Ten eerste wordt in de database alle bestaande literatuur m.b.t. het onderwerp geluk verzameld. Ten tweede worden er secundaire analyses uitgevoerd op de bestaande literatuur om de verschillende factoren die in verband staan met geluk empirisch te toetsen.

Het databestand "States of Nations", onderdeel van de WDH, bevat vergelijkbare antwoorden op onderzoeksvragen van verschillende landen naar geluksbeleving. Tevens zijn er een groot aantal culturele waarden opgenomen in het databestand. Zo vinden we de waardedimensies van Hofstede, Schwartz en enkele waarden uit de World Value Survey terug in de database. Deze database leent zich er dus uitstekend voor om de invloed van waarden op het geluk te toetsen. Voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van gegevens, over het gemiddeld geluk en de waardedimensies als vastgesteld door Schwartz, uit het databestand "States of Nations".

Gegevens over geluk per land worden direct ontleend aan de database. Daarin zijn de resultaten bijeengebracht van veel enquêtes waarbij vragen over geluk zijn gesteld. In dit databestand bleken vergelijkbare gegevens aanwezig van veel landen. Het betreft resultaten van representatieve onderzoeken met vrijwel identieke vragen. Voor elk land werd op basis van alle individuele scores zowel het gemiddelde niveau van geluk berekend als de spreiding van geluk. Gegevens over de culturele waarden van landen kunnen ook direct ontleend worden aan het databestand.

In dit onderzoek wordt een poging ondernomen de relatie tussen de dimensies als vastgesteld door Schwartz in 1995 en het gemiddeld geluk vastgesteld in verschillende westerse en niet-westerse landen door verschillende onderzoekers in 1995 in kaart te brengen.

5.2 De onderzoeksgegevens: de landen en de variabelen

Aangezien in dit onderzoek gebruik wordt gemaakt van reeds bestaand materiaal betreft ons onderzoek een secundaire analyse hetgeen de beperking inhoudt dat alleen dat onderzocht kan worden hetgeen in de data ligt opgeslagen. De keuze voor wat betreft de landen en waarden is dus gebaseerd op de beschikbaarheid van vergelijkbare gegevens tussen landen over geluk en waarden. In de database is voor 50 landen vergelijkbare data over geluk en waarden te vinden.

Landen in dit onderzoek:

Argentinië	Egypte	Ierland	Filippijnen	USA
Australië	Estland	Italië	Polen	Venezuela
Brazilië	Finland	Japan	Portugal	Zweden
Bulgarije	Frankrijk	Jordanië	Rusland	Zwitserland
Canada	Georgië	Macedonië	Singapore	Zimbabwe
Chili	Ghana	Mexico	Slowakije	Zuid-Korea
China	Griekenland	Nederland	Slovenië	
Denemarken	Hongarije	Nieuw-Zeeland	Spanje	
Duitsland (O)	India	Noorwegen	Tjechenië	
Duitsland (W)	Indonesië	Oostenrijk	Taiwan	

Engeland

Israël

Peru

Turkije

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de variabele geluk. We willen immers bekijken hoe waarden het gemiddeld geluk beïnvloeden. De onafhankelijke variabelen bestaan uit de waardedimensies zoals vastgesteld door Schwartz.

De waardetypen:

Conservatism (embeddedness)
Intellectual autonomy
Affective autonomy
Hierarchy
Egalitarian commitment
Mastery
Harmony

De waardedimensies:

Conservatism versus intellectual autonomy + affective autonomy
Hierarchy versus egalitarian commitment
Mastery versus harmony

4.3 Analyse

Vergelijking van gemiddelden

Wanneer we tot een goede vergelijking tussen landen willen komen is het zaak gemiddelden per land te berekenen. Het gemiddeld geluk van landen en de gemiddelde scores op de dimensies van Schwartz zijn reeds vastgesteld. Het gaat hier om cijfers die de gemiddelde score van de bevolking van een land op de variabele geluk en op de andere variabelen (waardedimensies) vertegenwoordigen..

Correlatie

Wanneer de gemiddelde posities van landen berekend zijn is het zaak de gemiddelde waardenscores af te zetten tegen het gemiddeld geluk van landen. Een zeer doeltreffend hulpmiddel om de aard van de samenhang tussen twee variabelen te berekenen is het berekenen van de Pearson correlatiecoëfficiënt. De Pearson correlatiecoëfficiënt geeft door middel van een getal de aard (positief/negatief) en sterkte van de lineaire samenhang tussen twee variabelen weer. Bij correlatieonderzoek wordt dus een lineair verband verondersteld. Bij een correlatiecoëfficiënt van 1 is er een volledig positieve correlatie en bij -1 een volledig negatieve correlatie. Een correlatiecoëfficiënt van 0 betekent dat er helemaal geen samenhang is. Hoe hoger het cijfer, des te sterker de samenhang.

Bij correlatieonderzoek wordt verondersteld dat de ene variabele (een waarde), invloed uitoefent op de andere variabele (geluk) of andersom. In welke richting die invloed gaat, van waarden naar geluk of van geluk naar waarden of beiden, wordt daarbij in het midden gelaten.

Spreidingsdiagram

Of het door middel van het correlatieonderzoek verkregen verband daadwerkelijk lineair is kan men controleren aan de hand van een spreidingsdiagram. Wanneer alle punten in het diagram verspreid liggen is er geen sprake van een lineair verband. Het spreidingsdiagram is een visuele weergave van de gevonden correlatie. Het is een figuur met een assenstelsel en punten waarbij elke as een variabele voorstelt en iedere punt een onderzoekseenheid.

In dit geval vertegenwoordigt één as als variabele een bepaalde waardedimensie, zoals bijvoorbeeld de waardedimensie conservatisme- autonomie en vertegenwoordigt de andere as altijd de variabele geluk. De onderzoekseenheden zijn de landen. Iedere punt vertegenwoordigt dus een land. De positie van een punt wordt bepaald door de scores van de landen op een bepaalde waardedimensie en de variabele geluk.

Uit het spreidingsdiagram is gemakkelijk af te lezen wat de samenhang tussen variabelen is en of deze samenhang lineair is. De vorm van de puntenwolk geeft aan in hoeverre een verband aanwezig is: wanneer een toename in de ene variabele systematisch gepaard gaat met een toename in de andere, zal er sprake zijn van een positief verband. Als de beweging van de variabelen juist tegengesteld is, zal er sprake zijn van een negatief verband.

Wanneer bijvoorbeeld de landen die hoog scoren op de waarde autonomie ook hoog scoren op het gemiddeld geluk en de landen die laag scoren op de waarde autonomie ook laag scoren op de waarde geluk kan men stellen dat er een zeker verband is tussen de waarde autonomie en geluk. In culturen waar men zich richt op autonome waarden leeft men dan kennelijk gelukkiger dan in culturen waar men zich gemiddeld gezien minder richt op autonome waarden.

Regressie-analyse

Bij regressieanalyse wordt een relatie tussen een afhankelijke variabele (geluk) en een onafhankelijke variabele (een bepaalde waarde) verondersteld. Met regressieanalyse is het dus mogelijk om waarden van een afhankelijke variabele te voorspellen aan de hand van een onafhankelijke variabele. De regressieanalyse is een vervolg op de correlatieanalyse. In tegenstelling tot de correlatieanalyse wordt er gezocht naar een causaal verband, dus dat de ene variabele afhankelijk is van de andere.

In een spreidingsdiagram liggen de meetpunten niet precies op een lijn. Het is immers onmogelijk om een lijn te vinden die door alle punten gaat. Met behulp van de regressieanalyse wordt de lijn gezocht die "zo goed mogelijk" bij het patroon van de punten past. Dit is de unieke lijn, waarvoor geldt dat de som van de gekwadrateerde afstanden van alle punten tot die regressielijn minimaal is (least-square method).

De regressielijn is dus een rechte lijn die de trend in het spreidingsdiagram weergeeft. Een regressielijn kan grafisch worden weergegeven in een spreidingsdiagram. Naar mate de correlatie tussen de twee variabelen hoger is, zal de lijn beter passen bij de puntenwolk in het diagram. De regressielijn stijgt indien de puntenwolk positieve samenhang toont, en daalt indien deze negatieve samenhang toont. De regressielijn geeft dus een goede visualisatie van het statistisch verband. De regressielijn maakt duidelijk hoe de landen liggen t.o.v. van de lijn en eventuele outliers worden beter zichtbaar.

Gebruik methodes

Ten einde een goed beeld te krijgen van het verband tussen Schwartz waardedimensies en het geluk wordt van alle drie de methoden gebruik gemaakt. In hoofdstuk 6,7 en 8 worden de waardedimensies als vastgesteld door Schwartz en het gemiddeld geluk tegen elkaar afgezet. Aangezien het waardetype autonomie uit twee verschillende soorten autonomie is opgebouwd worden in hoofdstuk 6, waar de dimensie conservatisme-autonomie wordt afgezet tegen het geluk, beide autonomietypen apart geanalyseerd.

In hoofdstuk 7 en 8, waar de dimensies hierarchy-egalitarian commitment en mastery-harmony tegen het geluk worden afgezet, maken we geen onderscheid naar typen. De dimensies vertegenwoordigen immers hetzelfde als de typen.

5.4 Multi-variate analyse

Het uitsluiten van schijnverbanden

Wanneer de verbanden zijn vastgesteld is het zaak naar verklaringen te zoeken voor deze verbanden. Allereerst moet echter de mogelijkheid uitgesloten worden dat andere variabelen het gevonden verband veroorzaken. Wanneer dit het geval is spreekt men van een schijnverband tussen de twee variabelen. Laten we als voorbeeld de variabele welvaart nemen. Het is een feit dat men in welvarende landen gemiddeld gezien een stuk gelukkiger is dan in minder welvarende landen. Geluk is dus zeer afhankelijk van welvaart. Wanneer er, zoals in het vorige voorbeeld, een verband gevonden wordt tussen de variabele autonomie en de variabele geluk kan dit indirect bepaald worden door de variabele welvaart.

Er zijn verschillende technieken ontwikkeld om schijnverbanden uit te sluiten. Een veel gebruikte methode is het berekenen van de partiële correlatie. Wanneer je met de Pearson correlatiecoëfficiënt het verband tussen twee variabelen hebt vastgesteld, kun je de kans dat dit verband wordt beïnvloed door een andere variabele uitsluiten door de partiële correlatiecoëfficiënt te berekenen. Met het berekenen van de partiële correlatie wordt het verband tussen twee variabelen als het ware gecorrigeerd voor het effect van een derde variabele. De eerder berekende Pearson correlatiecoëfficiënt kan door het effect van een derde variabele te controleren gelijk blijven, hoger of lager uit vallen. Wanneer de partiële correlatiecoëfficiënt zeer laag uitvalt, en als gevolg hiervan niet meer significant blijft is het de controlevariabele die het gevonden verband veroorzaakt. We spreken dan van een schijnverband.

Het opsporen van contingente verbanden

Het is ook mogelijk dat een gevonden verband verschilt per situatie. We spreken dan van een contingent verband. In een spreidingsdiagram wordt aan iedere variabele, ongeacht de situatie van een land, dezelfde waarde toegekend. We kijken waarin meer gelukkige landen verschillen van minder gelukkige landen. Voor landen die verschillen in de mate van geluk zijn het echter niet altijd dezelfde waarden die in even grote mate bijdragen tot een groter geluk. In een situatie van dictatuur is het geluk waarschijnlijk meer gediend met verbetering van vrijheid, maar in vrije landen is vergroting van respect wellicht effectiever.

In dit onderzoek wordt getracht een aantal contingente verbanden op te sporen zodat uiteindelijk aangegeven kan worden in wat voor situaties welke waarden moeten worden bevorderd ten einde de mate van geluk te bevorderen.

4.5 Zwakke punten analyse

Oorzakelijkheid

De meting van geluk en het meten van waarden die bijdragen aan geluk gaat niet zonder problemen.

Het eerste probleem is dat we geen uitspraken kunnen doen over oorzaak-gevolg relaties. Met correlatie kunnen we vaststellen of er een verband tussen twee variabelen bestaat. Met het spreidingsdiagram controleren we of dit verband lineair is. Maar de gegevens die we naar aanleiding van het correlatieonderzoek verkrijgen geven geen uitsluitel over de oorzaak-gevolg relatie. Zo kan bijvoorbeeld de correlatie tussen een waarde als autonomie en geluk betekenen dat de waarde autonomie gelukkig maakt, maar ook dat gelukkige mensen meer waarde hechten aan autonomie.

Ook naar aanleiding van de regressieanalyse kunnen we geen uitspraken doen over causaliteit. De regressieanalyse veronderstelt immers een causale relatie tussen twee variabelen. Hier wordt wel bepaald in welke richting de invloed gaat, maar dit is nog geen bewijs voor causaliteit. De onderzoeker bepaalt immers op basis van theoretische gronden wat de afhankelijke en wat de onafhankelijke variabele zijn. Het is een tekortkoming dat we op theoretische gronden uitspraken doen over de mogelijke causaliteit tussen twee variabelen. In dit geval veronderstellen we dus dat waarden van invloed zijn op het geluk. Oorzakelijkheid kan wel worden vastgesteld aan de hand van follow-up onderzoek. Daarvoor zijn echter nog geen gegevens beschikbaar.

Cultural bias bij meting

Het tweede probleem, al kort besproken bij het begrip geluk, is dat vergelijkend onderzoek tussen culturen vergelijkbare culturele begrippen vereist (Veenhoven, 1986). De in een onderzoek te bestuderen begrippen als geluk en waarden dienen, met andere woorden, vergelijkbaar te zijn. Het heeft bijvoorbeeld weinig zin de variabele creativiteit te onderzoeken wanneer dit in verschillende culturen iets anders betekent. De te bestuderen begrippen dienen met andere woorden niet cultuurgebonden te zijn. Zoals eerder besproken lijkt dit probleem voor het begrip geluk niet grondig te zijn. Voor wat betreft de waarden heeft Schwartz geprobeerd alleen universele en geen cultuurspecifieke waarden in zijn onderzoek op te nemen (Schwartz, 1992) Een waarde is universeel wanneer deze terug te vinden is in (vrijwel) alle culturen.

Universaliteit

Het derde probleem komt eigenlijk voort uit het voorgeschrevene. Schwartz selecteert bepaalde waarden op basis van veronderstellingen over de meest universele waarde. Eerder is al gezegd dat het niet uit te sluiten is dat enkele belangrijke waarden over het hoofd worden gezien. Wellicht bestaan er samenlevingen die geheel andere waarden voorop stellen dan Schwartz vanuit zijn oogpunt veronderstelt. Er zijn dus enige vraagtekens te zetten bij de representativiteit van de geselecteerde waarden.

Schijn en Contingente verbanden

Een vierde probleem is dat het onmogelijk is alle schijnverbanden uit te sluiten en alle contingente verbanden op te sporen. Daarvoor zijn er te weinig landen en landkenmerken opgenomen in de database. Wel is het mogelijk een selectie te maken van waarden en situaties waarvan wij verwachten dat ze een grote invloed hebben op het gevonden verband en deze invloed, via verschillende technieken, al dan niet uit te sluiten.

6 CONSERVATISME EN GELUK

6.1 Uitleg van de waardedimensie conservatisme versus autonomie

De dimensie conservatisme versus autonomie heeft betrekking op de relatie tussen het individu en de groep (Schwartz, 1994). Het individualisme wordt hier tegenover het collectivisme geplaatst. De contrasten concentreren zich rondom twee thema's:

- Wiens belangen dienen te prevaleren, die van het individu of die van de groep?
- In welke mate zijn personen autonoom of ingebed in en afhankelijk van groepen?

Het culturele waardetype conservatisme (later embeddedness genoemd) is samengesteld uit die waarden die belangrijk zijn in gemeenschappen die gebaseerd zijn op hechte sociale relaties tussen individuen. Een individu vindt betekenis in zijn of haar leven door zich te identificeren met de groep. Het belang van de groep prevaleert boven het belang van het individu. Het gaat om de waarden die het behoud van de traditionele orde vertegenwoordigen. Het zijn waarden die centraal staan in een maatschappij waar het individu geen betekenis heeft, maar alleen de collectiviteit. Culturen waarin conservatieve waarden domineren hechten veel waarden aan zekerheid en traditie.

Het waardetype is opgebouwd uit de volgende waarden:

1. National security	8. Honoring elder
2. Social order	9. Self-discipline
3. Wisdom	10. Obedient
4. Forgiving	11. Respect for tradition
5. Reciprocation of favors	12. Preserving public image
6. Clean	13. Moderate
7. Family security	

Het culturele waardetype autonomie, tegenovergesteld aan conservatisme, is samengesteld uit die waarden die belangrijk zijn in gemeenschappen die het individu als autonome entiteit zien die eigen doelen nastreeft. Een individu vindt betekenis in het uniek zijn. Bij het waardetype autonomie wordt het belang van het individu boven het belang van de groep geplaatst. Er kunnen twee soorten autonomie worden onderscheiden. Ten eerste intellectuele autonomie, hier staan voornamelijk intellectuele en richtinggevende belangen centraal. Het gaat er om in hoeverre een individu er vrij in is expressie te geven aan eigen ideeën. En ten tweede affectieve autonomie waar meer het belang van plezier centraal staat. Het gaat er om in hoeverre een individu een onafhankelijk plezierig leven kan leiden zonder teveel bemoeienis van anderen. De waardetypen zijn opgebouwd uit de volgende waarden:

<u>Affectieve autonomie:</u>	<u>Intellectuele autonomie</u>
1. Enjoying live	1. Broadminded
2. Exciting live	2. Curious
3. Varied live	3. Creativity
4. Pleasure	

In de waardedimensie conservatisme/autonomie staat dus de relatie tussen het individu en de groep centraal. Aan de ene kant staat *conservatisme*: belang hechten aan het handhaven van de oude situatie en afzien van handelingen die de groepssolidariteit of de traditionele waarden kunnen schaden. Aan de ander kant staat *autonomie*: belang hechten aan het uiten van de eigen ideeën (*intellectuele autonomie*) en een onafhankelijk plezierig leven (*affectieve autonomie*).

6.2 Mogelijke verbanden tussen de waardedimensie en het geluk

Het effect van deze dimensie op geluk kan verschillende kanten opgaan. Ten eerste is hier het in hoofdstuk 2 besproken moderniseringsproces van belang. Hier werd gesteld dat de-traditionalisering leidt tot het ontstaan van pluriforme waardeovertuigingen binnen een samenleving. Binnen een samenleving waar grote contrasten bestaan tussen de waarden van de bevolking kunnen mensen steeds minder tolerant tegenover elkaars overtuigingen gaan staan. Wanneer een dergelijke situatie zich voordoet staat autonomie negatief in verband met het geluk en conservatisme positief. In culturen waar het "unieke" individu met eigen doelen en opvattingen centraal staat is immers te verwachten dat waardeovertuigingen sterk zullen contrasteren.

Men kan zich ook voorstellen dat grotere vrijheid, meer keuze en de mogelijkheid om eigen doeleinden na te streven positief van invloed kan zijn op het leven van mensen. Ieder mens is uniek en heeft dus de behoefte om zijn of haar individualiteit een plaats te geven. Wanneer een individu er vrij in wordt gelaten eigen waarden te laten prevaleren is dus te verwachten dat het gelukkiger leeft (Schwartz, 2000).

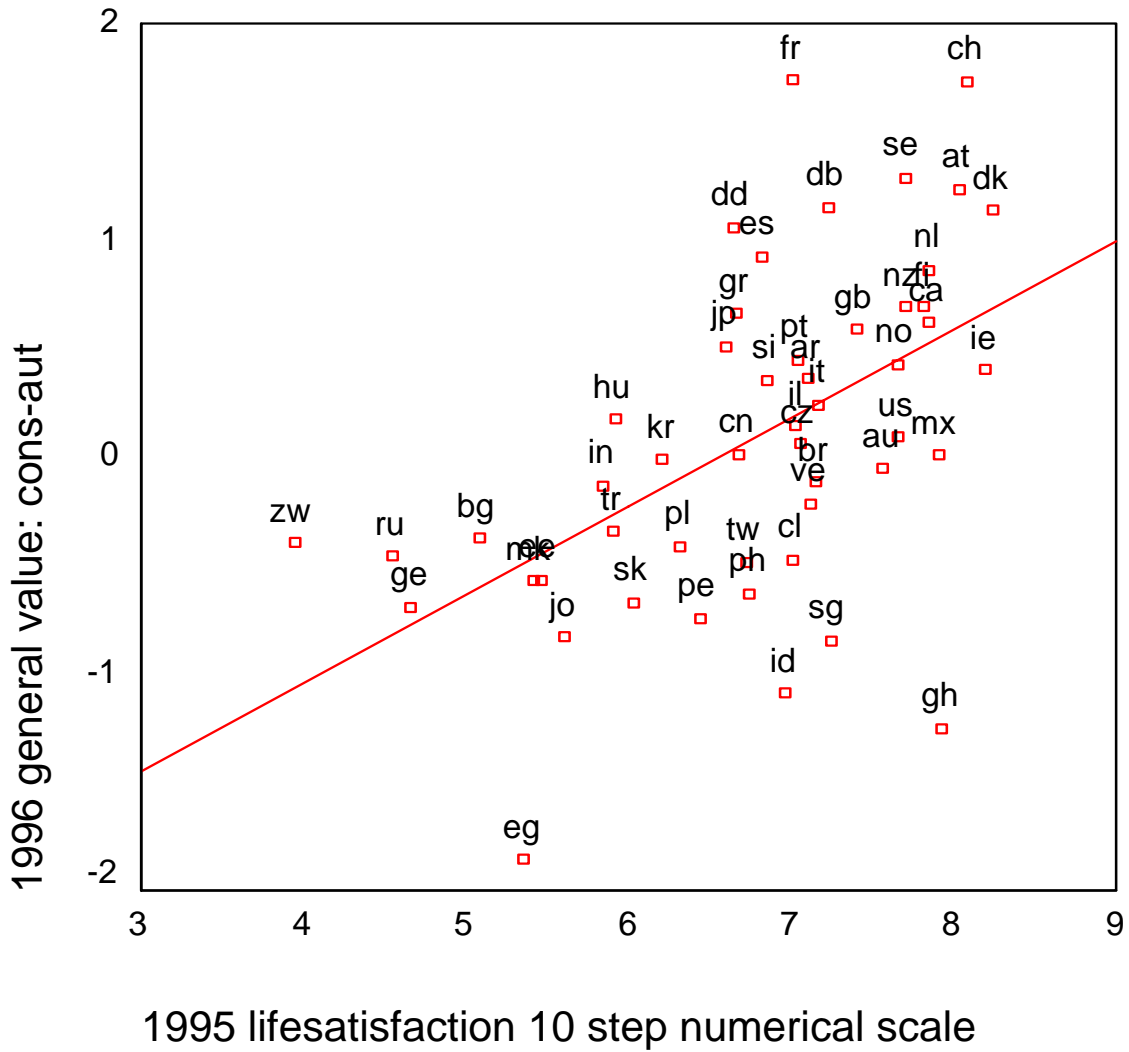
Aan de andere kant kan een cultuur waar autonome waarden overheersen ook leiden tot grote frustraties. Wanneer alles afhangt van persoonlijke vaardigheden en een individu als een unieke zelfstandige entiteit gezien wordt kan men zich grote zorgen gaan maken om persoonlijke uitkomsten (Schwartz, 2000). Het is geen geheim dat in moderne maatschappijen, waar autonome waarden centraal staan, mensen erg bang zijn om te falen. Ook de stijging in keuzemogelijkheden in moderne samenlevingen draagt hier niet positief aan bij. Het vrije autonome individu vormt hier min of meer een onzekere zwerver in de vrije keuzemaatschappij. Wanneer het autonome individu er niet in slaagt succesvol te leven naar centraal gestelde waarden zou dit kunnen leiden tot een zeer negatieve waardering van het leven. De groepssolidariteit die in deze culturen ontbreekt kan er tevens toe leiden dat individuen er geheel alleen voorstaan in dit onzekere bestaan (Schwartz, 2000). Het zwerfverige autonome bestaan is dan voor veel individuen tevens een ongelukkig bestaan. Al menig socioloog heeft gewaarschuwd voor het individualiseringsproces waar groepssolidariteit steeds minder belangrijk wordt. Individuen zouden alleen nog maar aan zichzelf denken en niet meer betrokken zijn bij elkaars wel en wee.

Aan de andere kant is het een feit dat individuen die deel uit maken van een zeer hechte traditionele gemeenschap zich gevangen en gecontroleerd kunnen voelen. Een individu wordt er in traditionele samenlevingen vaak toe gedwongen zich bepaalde waarden eigen te maken die wellicht contrasteren met eigen overtuigingen (Schwartz, 2000). Daarnaast heeft men in traditionele samenlevingen vaak niet zo veel ontplooiingskansen als in modernere landen. Het in een conservatieve samenleving opgesloten individu ziet vaak de meer moderne vrijere samenlevingen als ideaal en zal zich naar aanleiding van deze vergelijking vaak ongelukkig voelen. De aspiratie om eigen doelen en opvattingen centraal te stellen is er wel maar het ultieme doel van vrijheid en vooruitgang zal nooit gerealiseerd worden.

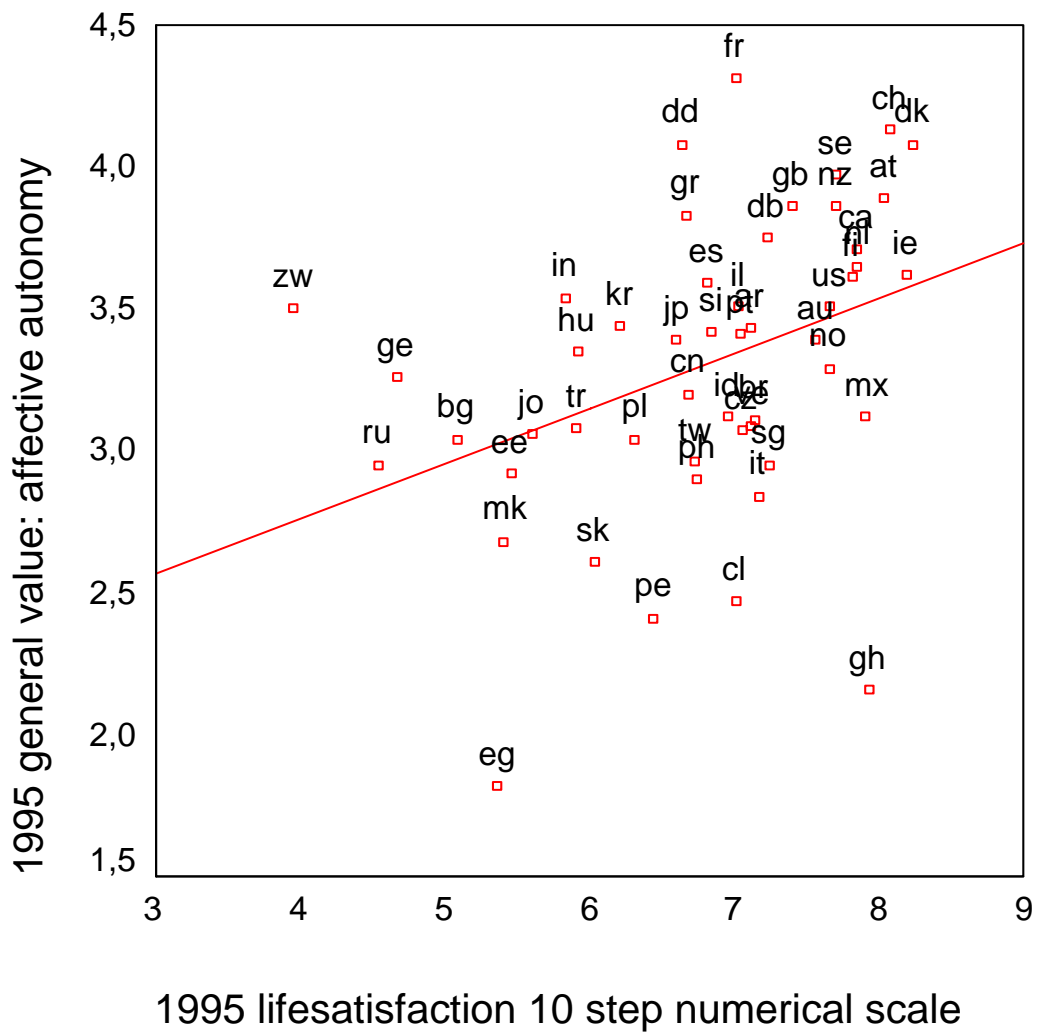
Voor de betrokkenheid bij andere leden van de samenleving kan men stellen dat autonome culturen ook van positieve invloed kunnen zijn op de mate van geluk. De bevolking van meer autonome culturen trekt niet zo'n scherpe lijn tussen leden van de eigen groep en leden van een andere groep (Hostede 1991; Triandis, 1995). Betrokkenheid bij de welvaart van andere individuen wordt in dit soort samenlevingen universeel georganiseerd. In een traditionele samenleving is men vaak alleen gericht op het belang van de eigen groep, alles wat daar buiten valt is immers in strijd met de waardeovertuiging van de groep. Individuen die buiten de groep vallen kunnen zich hierdoor buitengesloten, gediscrimineerd en dus ongelukkig voelen. Samenvattend kunnen we stellen dat er geen duidelijkheid bestaat over het precieze verband tussen de dimensie conservatisme/ autonomie en geluk. De empirie moet uitwijzen welke effecten domineren.

6.3 De empirische relatie tussen de waardedimensie en het geluk

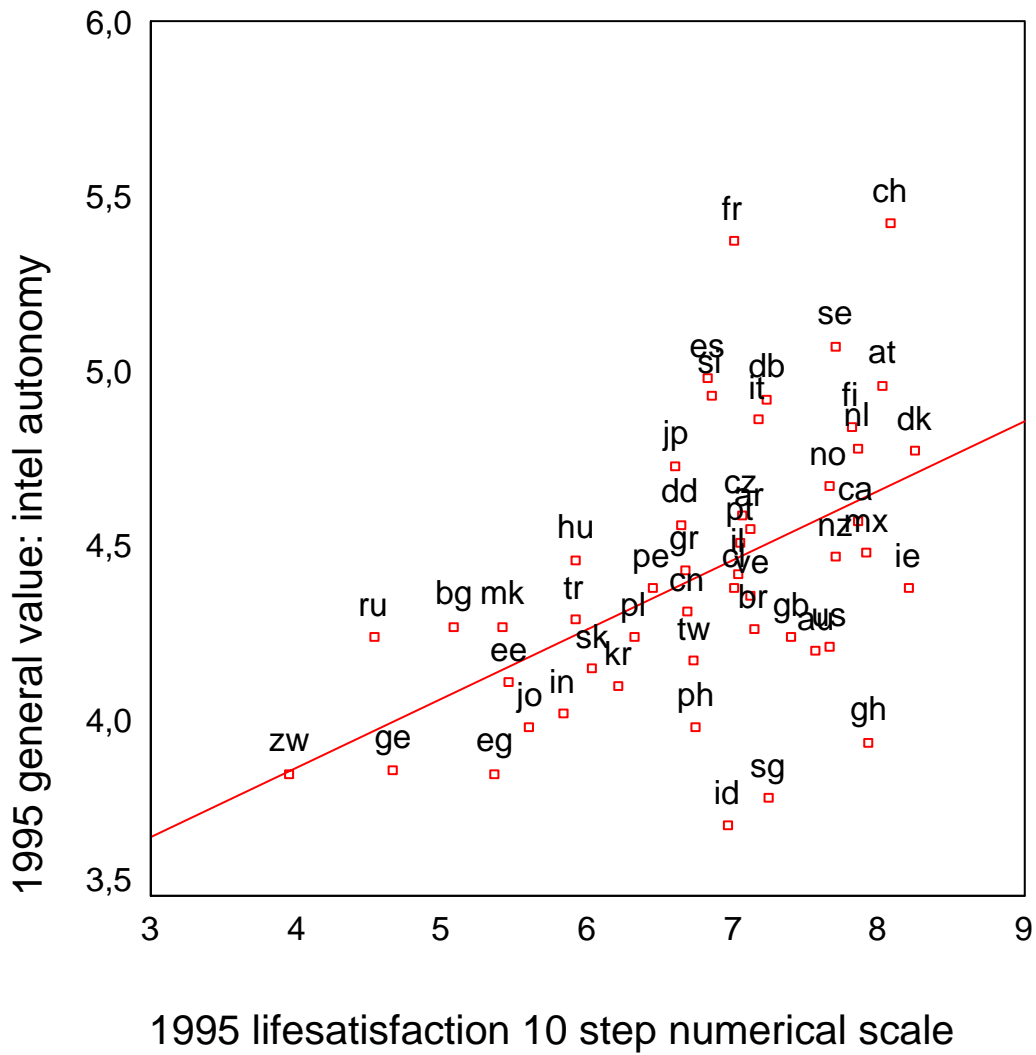
Figuur 8
Conservatism-autonomy en geluk in 50 landen omstreeks 1995

Figuur 9
Affective autonomy en geluk in 50 landen omstreeks 1995

Figuur 10
Intellectual autonomy en geluk in 50 landen omstreeks 1995

6.4 Het uitsluiten van schijnverbanden

Het welvaartsniveau

Het is mogelijk dat het ongelukkige bestaan in conservatieve culturen, vaak ook de armere culturen, en het gelukkige bestaan in de autonome culturen, vaak de rijkere culturen, bepaalt wordt door het welvaartsniveau. Als dit het geval is spreken we van een schijnverband. Om deze mogelijkheid uit te sluiten zullen we in de komende analyse de eventuele invloed van de variabele welvaart proberen uit te sluiten middels het berekenen van de eerder beschreven partiële correlatie.

Van de 50 landen kennen we zowel het gemiddeld geluk, de gemiddelde score op de waardedimensie conservatisme versus autonomie en het gemiddelde welvaartsniveau, omstreeks 1995. De onderstaande tabel geeft de partiële correlatie, na controle van de variabele welvaart. Naar verwachting zal de partiële correlatie laag uitvallen. We weten immers dat geluk in grote mate afhankelijk is van welvaart. De kans is dus groot dat de samenhang zwakker wordt wanneer we het welvaartsniveau van de landen opnemen als controlevariabele. Dit blijkt inderdaad het geval te zijn, maar de partiële correlatie blijft positief (+.15).

Het ontwikkelingsniveau

Niet alleen het welvaartsniveau van een land is in dit verband van belang, maar ook het ontwikkelingsniveau. Eerder werd al gesteld dat een individu dat zich optimaal wil ontwikkelen zich opgesloten kan voelen in een traditionele cultuur die het ultieme doel van vrijheid en vooruitgang tegenhoudt. Het is mogelijk dat het ongelukkige bestaan in conservatieve culturen, vaak ook de minder vooruitstrevende culturen, en het gelukkige bestaan in de meer autonome culturen, vaak de meer vooruitstrevende culturen, bepaald wordt door het ontwikkelingsniveau. De variabele ontwikkelingsniveau (Human Development Index) meet voornamelijk de armoede, analfabetisme, onderwijs en levensverwachting in een bepaald land. Dit is dus een duidelijk onderscheid met het eerder besproken welvaartsniveau.

Van de 50 landen kennen we zowel het gemiddeld geluk, de gemiddelde score op de waardedimensie conservatisme versus autonomie en het gemiddelde ontwikkelingsniveau, omstreeks 1995. Om het effect van de variabele "ontwikkelingsniveau" uit te sluiten wordt de partiële correlatie berekend.

De eerder vastgestelde positieve samenhang tussen de dimensie conservatisme versus autonomie en geluk (+.51) blijkt na controle van de variabele "ontwikkelingsniveau" inderdaad iets zwakker, maar nog steeds aanzienlijk (+.34)

Vrijheid om eigen morele overtuigingen aan te hangen

Het is ook mogelijk dat er een effect van religie in het spel is. Het merendeel van de bevolking in conservatieve culturen hangt vanuit de traditie een bepaalde religie aan. Een individu wordt er in de meer conservatieve culturen vaak toe gedwongen zich deze religieuze overtuiging eigen te maken.

In de meer autonome culturen is er een grote diversiteit aan morele overtuigingen. Ieder individu wordt er vrij in gelaten die morele overtuiging aan te hangen die hem of haar het meest behaagt.

Het is mogelijk dat het ongelukkige bestaan in conservatieve culturen veroorzaakt wordt door de dwang om een bepaalde religie aan te hangen en het gelukkige bestaan in autonome culturen door de vrijheid om eigen morele overtuigingen aan te hangen. Om deze mogelijkheid uit te

sluiten berekenen we de partiële correlatie.

Van de 50 landen kennen we zowel het gemiddeld geluk, de gemiddelde score op de waardedimensie conservatisme versus autonomie en de gemiddelde score op de variabele "vrijheid van religie", omstreeks 1995. De eerder vastgestelde positieve samenhang tussen de dimensie conservatisme versus autonomie en geluk (+.51) blijkt na controle van de variabele "vrijheid van religie" inderdaad iets zwakker, maar nagenoeg gelijk (+.45)

Rolverdeling man-vrouw

In conservatieve culturen worden niet alleen pluriforme morele overtuigingen onderdrukt. Eeuwenoude voorschriften leiden in deze traditionele culturen ook tot onderdrukking van de vrouw. Vanuit de traditie neemt de man in de rolverdeling man-vrouw een zeer dominante positie in. De emancipatie is in tegenstelling tot in de meer autonome landen nog niet zo ver doorgezet. Wellicht is het de hiërarchische rolverdeling tussen man-vrouw die het ongelukkige bestaan veroorzaakt in de conservatieve culturen en de gelijke rolverdeling tussen man-vrouw die het gelukkige bestaan veroorzaakt in de autonome culturen.

Van de 50 landen kennen we zowel het gemiddeld geluk, de gemiddelde score op de waardedimensie conservatisme versus autonomie en de gemiddelde score op de variabele "gelijke verdeling seksen", omstreeks 1995. Om het effect van de variabele uit te sluiten berekenen we de partiële correlatie

De eerder vastgestelde positieve samenhang tussen de dimensie conservatisme versus autonomie en geluk (+.51) blijkt na controle van de variabele "gelijke behandeling seksen" inderdaad zwakker, maar nog steeds aanzienlijk (+.28).

Tabel 1

Geluk en waardedimensie conservatisme/autonomy in 50 landen rond 1995

Pearson correlatiecoëfficiënt = +.51

Controlevariabele	Partiële correlatie
- Welvaart	+.15
- Ontwikkelingsniveau	+.31
- Vrijheid van religie	+.45
- Rolverdeling man vrouw	+.28

6.5 Interpretatie van de gevonden relaties

Uit figuur 8 blijkt dat de correlatiecoëfficiënt significant is (+.54). Zoals verwacht bestaat er een positief verband tussen autonomie en geluk. Hoe meer de bevolking van een land waarde hecht aan autonomie, hoe gelukkiger de bevolking. Het verband oogt echter niet lineair. Uit het spreidingsdiagram is af te lezen dat de relatie tussen autonomie en geluk sterker is in de meer gelukkige landen.

Kijkende naar de regressielijn is gemakkelijk af te lezen welke landen tot de gelukkige en minder gelukkige behoren en hoe dit correspondeert met de mate van autonomie. Voor een overzicht van de landcodes zie bijlage 2.

Egypte (eg) en Zimbabwe (zw) behoren tot de meest conservatieve en tevens tot de meest ongelukkige landen. Frankrijk (Fr), Zweden (se) en Zwitserland (ch), duidelijk de meest autonome landen scoren tevens het hoogst op de geluksas. Ook in de puntenwolk tekent zich een duidelijk verband af; hoe meer de bevolking van een land autonome waarden aanhangt, hoe gelukkiger de bevolking.

Het verband is echter niet perfect. Ghana (gh), een duidelijke outlier, scoort met een conservatieve cultuur hoog op het gemiddeld geluk. En ook in Indonesië (id) en Singapore (sg) leeft de bevolking gemiddeld gezien gelukkiger dan men op grond van het conservatisme zou verwachten. Hierbij moet opgemerkt worden dat Indonesië en Singapore allebei wel relatief hoog scoren op het waardetype affectieve autonomie (zie figuur 9). In deze landen leidt het waardetype affectieve autonomie wellicht tot een gelukkiger bestaan.

Daarentegen scoren Zimbabwe (zw), Georgië (ge) en Rusland (ru) tamelijk hoog op het waardetype affectieve autonomie, laag op het waardetype intellectuele autonomie (zie figuur 8) en laag op het gemiddeld geluk. In deze landen draagt het waardetype affectieve autonomie kennelijk niet bij aan een gelukkiger bestaan. In sommige landen lijkt er dus een positief verband tussen het waardetype affectieve autonomie en geluk terwijl dit verband in andere landen niet te vinden is.

Een mogelijke verklaring is dat affectieve autonomie (waardering voor een leuk leven) in mindere mate bepalend is voor het geluk in landen waar de ellende troef is. Dit blijkt ook uit figuur zeven waar het verband tussen affectieve autonomie en geluk sterker is onder de meer gelukkige landen.

Uit de correlatieberekening blijkt in ieder geval dat het waardetype intellectuele autonomie (+.51) meer bepalend is voor het geluk binnen een samenleving dan het waardetype affectieve autonomie(+.39). Dit blijkt ook uit de gehele vorm van het spreidingsdiagram waar de relatie tussen intellectuele autonomie en geluk sterker blijkt dan de relatie tussen affectieve autonomie en geluk. De punten liggen bij het spreidingsdiagram intellectuele autonomie en geluk in een duidelijkere ellips van links onder naar rechts boven dan bij het spreidingsdiagram affectieve autonomie, hetgeen duidt op een sterker verband.

De vraag is hoe deze uitkomst te verenigen valt met de eerder aangevoerde theoretische relatie tussen de waardedimensie autonomie versus conservatisme en geluk. Hier werd aangevoerd dat de relatie eigenlijk twee kanten op kan gaan. Autonomie en conservatisme kunnen beide bijdragen aan een gelukkiger of ongelukkiger bestaan. Uit de analyse komt duidelijk naar voren dat individuen gelukkiger leven in autonome culturen. De vrijheid van de moderne samenleving, die het individu boven de collectiviteit stelt, wordt kennelijk ervaren als een bevrijding van het conservatieve opgesloten bestaan. De bevolking van autonome samenlevingen lijkt goed om te kunnen gaan met de angst en onzekerheid die gepaard gaan met het leven in deze samenlevingen.

Het sterke verband tussen intellectuele autonomie en geluk is hier tevens een bewijs van. Individuen hechten er klaarblijkelijk veel waarde aan om eigen opvattingen, ideeën en doelen te laten prevaleren. De drang om als individu erkent te worden verdringt in deze zin de daarmee gepaard gaande onzekerheid. De verdoemenis van het individualiseringsproces met haar afnemende groepssolidariteit leidt duidelijk niet tot een ongelukkiger bestaan. Het feit dat men in deze culturen minder solidair is tegenover een grote groep mensen leidt kennelijk niet tot een ongelukkiger bestaan. Intieme sociale relaties met een kleinere groep mensen zijn klaarblijkelijk voldoende om gelukkig te worden.

Zoals eerder gezegd vergroot de cultuur die niet zozeer op een bepaalde groep gericht is de betrokkenheid bij individuen verder op de sociale meetlat. In deze culturen is een formele en universele solidariteit aanwezig die een grotere groep bereikt omdat zij niet alleen op de eigen groep gericht is. Het individualiseringsproces lijkt dus niet te ontpoppen in compleet egoïsme.

In conservatieve culturen waar de opvattingen, doelen en belangen van de groep centraal staan voelt men zich duidelijk ongelukkiger. De sterke groepssolidariteit die in deze culturen aanwezig is beperkt het individu erin eigen ideeën en opvattingen te ontwikkelen. Natuurlijk heeft het individu van een conservatieve cultuur meer zekerheden. Overtuigingen en opvattingen staan immers vast en het er wordt van het individu verwacht deze ook eigen te maken. Maar de drang om expressie te geven aan eigen ideeën verdringt de behoefte aan het zekere bestaan. En de drang naar modernisering en ontwikkeling overschaduwde de hang naar traditie.

6.6 Conclusie

De vraag was of er een relatie bestaat tussen de waardedimensie conservatisme versus autonomie en geluk. Het antwoord luidt bevestigend. Er is een positief verband gevonden tussen de dimensie en het geluk (+.51).

Het gevonden verband wordt, zoals verwacht, deels veroorzaakt door het welvaartsniveau van landen. Maar ook als het welvaartsniveau constant gehouden wordt blijft er nog een verband tussen de dimensie en het geluk, de partiële correlatie is +.15 (zie tabel 1). Ook blijken het ontwikkelingsniveau (+.31), vrijheid van religie (+.45) en de rolverdeling man-vrouw (+.28) van invloed. Maar het gevonden verband blijft aanwezig na de controle van het effect van eventuele interveniërende variabelen.

Zoals eerder beschreven is het onmogelijk alle schijnverbanden uit te sluiten. De selectie is gebaseerd op die zaken waarvan verwacht wordt dat ze een grote invloed kunnen hebben op het gevonden verband. Het is dus niet met zekerheid vast te stellen dat men gelukkiger leeft in culturen waar men veel waarde hecht aan autonomie. Vastgesteld kan worden dat het er naar aanleiding van de analyses op lijkt dat men gelukkiger leeft in landen waar de bevolking veel waarde hecht aan autonome waarden.

Het moderniseringsproces waar autonome waarden centraal zijn komen te staan, leidt klaarblijkelijk niet tot een ongelukkigere bevolking. Er is goed te leven met het individualisme. Het effect van autonomie op geluk is sterker onder de meer gelukkige landen. Het effect van autonomie op geluk verschilt dus per situatie (contingent verband).

7 HIERARCHIE EN GELUK

7.1 Uitleg van de waardedimensie hiërarchie versus egalitarisme

De dimensie hiërarchie versus egalitarisme heeft betrekking op de relatie tussen individuen (Schwartz, 1994). Het culturele waardetype hiërarchie is samengesteld uit die waarden die belangrijk zijn in gemeenschappen waar een hiërarchische allocatie van rollen, macht en hulpbronnen gelegitimeerd is. Hiërarchische relaties zijn de gewenste manier om de gemeenschap goed te laten functioneren. Individuen zijn zo gevormd en gesocialiseerd dat zij zich aan bepaalde regels houden en aan bepaalde plichten voldoen. Wanneer zij hier niet aan voldoen worden zij logischer wijs door "hogeren" in de hiërarchie gestraft.

Het waardetype is opgebouwd uit de volgende waarden:

1. Wealth
2. Social power
3. Authority
4. Influential
5. Humility

Het culturele waardetype egalitarisme, tegenovergesteld aan hiërarchie, is samengesteld uit die waarden die belangrijk zijn in gemeenschappen waar individuen als moreel gelijken worden gezien. Individuen delen bepaalde belangen en zijn gesocialiseerd op een manier die egoïstische belangen elimineert en vrijwillige samenwerking met andere bevordert. In deze cultuur is men betrokken met elkaars wel en wee. Gelijkheid, sociale rechtvaardigheid, vrijheid en verantwoordelijkheid zijn begrippen die centraal staan in deze cultuur. Het is een sociale betrokkenheid tussen gelijken in gemeenschappen met autonome individuen. Dit is een duidelijk onderscheid met de eerder besproken groepssolidariteit binnen culturen waar conservatieve waarden domineren.

Het waardetype is opgebouwd uit de volgende waarden:

1. Equality
2. Loyal
3. Peace
4. Social Justice
5. Accepting my portion
6. Helpful
7. Honest
8. Responsible
9. Freedom
10. World at peace

In de waardedimensie hiërarchie / egalitarisme gaat het er dus vooral om hoe mensen op een verantwoordelijke wijze met elkaar omgaan. De dimensie heeft betrekking op de organisatie van het sociale gedrag binnen een samenleving. Deze dimensie beschrijft of en op welke manier individuen met elkaar betrokken zijn en hoe wordt omgegaan met de onontkoombare afhankelijkheid.

Aan de ene kant staat *hiërarchie*: het is normaal dat sommige mensen macht hebben en andere niet. Aan de andere kant staat *egalitarisme*: mensen moeten elkaar helpen en samenwerken. Het gaat om de realisatie van verantwoordelijk sociaal gedrag en de vraag hoe mensen te motiveren om betrokken te zijn bij elkaars wel en wee.

7.2 Mogelijke verbanden tussen de waardedimensie en het geluk

Culturen met een sterke hiërarchische oriëntatie zijn afhankelijk van geschreven wetten en regels om het gewenste sociale gedrag te genereren. Een ongelijke verdeling van macht en hulpbronnen is gelegitimeerd. De sociale organisatie is er één van machtigen, machtelozen, bestraffing en beloning.

Zo'n hiërarchische cultuur biedt een aantal zekerheden. Te denken valt bijvoorbeeld aan India waar iedereen leeft volgens de regels van het kastenstelsel. De plaats en rol van een ieder in de samenleving is bepaald. In deze positie staat precies vast wat een individu behoort te doen, welke bevoegdheden het individu heeft en bij wie het zich betrokken hoort te voelen. Gezien de zekerheid die zo'n cultuur het individu biedt kan zo'n cultuur bijdragen aan een gelukkiger bestaan.

Maar wat als een individu het niet eens is met de toegeschreven positie en opgelegde regels. Ongelijkheid in rollen, macht en hulpbronnen kunnen vaak leiden tot frustraties. Wanneer een individu er naar streeft vrij te floreren in een samenleving maar hier in beperkt wordt door hogere in de hiërarchie zal dit leiden tot een zeer negatieve waardering van het leven. Streeft ieder individu niet naar meer dan aan hem of haar is toegeschreven volgens zijn of haar positie in de samenleving? Streven machteloze en machtigen niet altijd naar meer macht en armere en rijken naar meer rijkdom? Ongelijkheid vormt een gegeven van alle samenlevingen, maar het zijn slechts de zeer machtigen die zich gelukkig voelen bij een dergelijke verdeling.

In samenlevingen waar zich grote verschillen voordoen in de allocatie van rollen, macht en hulpbronnen zal een individu zich gedomineerd voelen door de meer machtige. Een betere situatie is echter niet te realiseren omdat een individu dat gedomineerd wordt niet de hulpbronnen ter beschikking heeft om zijn of haar positie te verbeteren. Opgesloten in een positie in de maatschappij en onderdrukt door hogere in de hiërarchie. Aristoteles schreef eens dat een mens slecht een mens kan zijn wanneer het anderen domineert en door anderen gedomineerd wordt. Naar aanleiding van het voorgeschrevene heb ik grote vraagtekens bij dit statement.

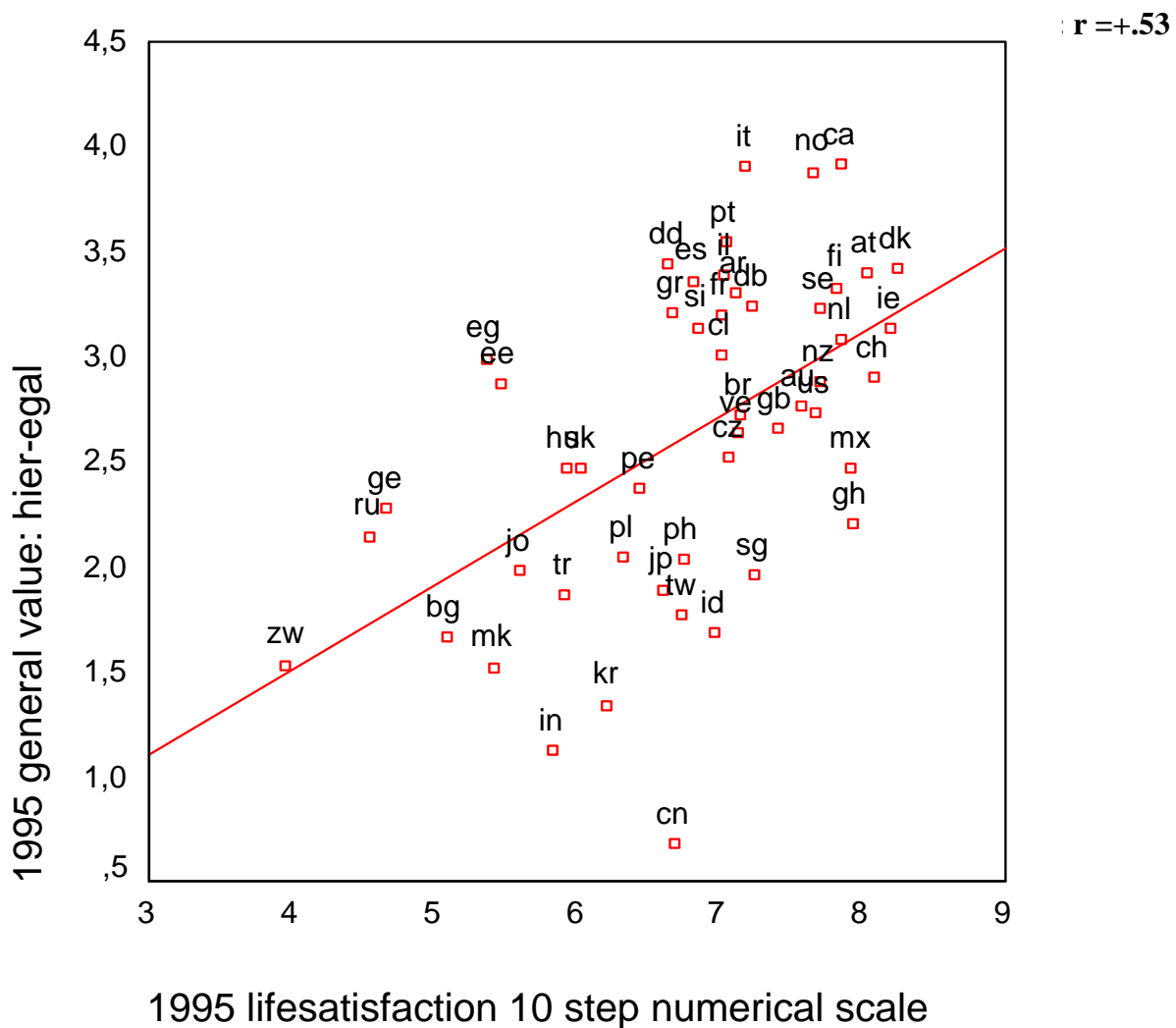
Culturen die egalitarisme hoog in het vaandel hebben staan elimineren deze druk op het individu. In deze cultuur staat immers vrijwillige samenwerking tussen gelijke individuen centraal. Natuurlijk is een geheel egalitaire cultuur een ideaal. Er zullen altijd in iedere samenleving machtigen domineren. Maar in egalitaire culturen staat het gelijkheidsideaal hoog in het vaandel. Dat te verwachten is dat individuen in meer egalitaire culturen gelukkiger floreren behoeft verder geen betoog. Wanneer men zich gesteund voelt door anderen in plaats van gedomineerd zal men het leven positiever ervaren.

Een bevolking van een egalitaire cultuur kan zich echter ook ongelukkig voelen. Dit kan bijvoorbeeld wanneer een individu zich het leed van de gehele samenleving aantrekt (Schwartz, 2000). Hoe kan een individu het ooit goed doen in een samenleving waar ieder individu als gelijke wordt beschouwd, maar deze gelijkheid verre van gerealiseerd wordt.

Samenvattend kunnen we stellen dat er geen onduidelijkheid bestaat over het precieze verband tussen het geluk en de dimensie hierarchy/egalitarian commitment. De empirie moet uitwijzen welke effecten domineren.

7.3 De empirische relatie tussen de waardedimensie en het geluk

Figuur 11
Hierarchy-egalitarian commitment en geluk in 50 landen omstreeks 1995

7.4 Het uitsluiten van schijnverbanden

Het welvaartsniveau

Ook hier is het mogelijk dat het ongelukkige bestaan in de hiërarchisch georganiseerde culturen, vaak ook de armere culturen, en het gelukkige bestaan in de egalitaire culturen, vaak de rijkere culturen, bepaald wordt door het welvaartsniveau.

Van de 50 landen kennen we zowel het gemiddeld geluk, de gemiddelde score op de waardedimensie hierarchy versus egalitarian commitment en het gemiddelde welvaartsniveau, omstreeks 1995.

De onderstaande tabel geeft de partiële correlatie, na controle van de variabele welvaart. De eerder vastgestelde positieve samenhang tussen de dimensie hierarchy-egalitarian commitment en geluk (+.54) blijkt na controle van de variabele "welvaart" inderdaad zwak (+.19).

Rolverdeling man-vrouw

In hiërarchisch georganiseerde culturen zijn het voornamelijk mannen die de plaatsten bekleden hoog in de hiërarchie. Wellicht is ook hier de hiërarchische rolverdeling tussen man-vrouw die in de hiërarchische culturen het ongelukkige bestaan veroorzaakt en de gelijke rolverdeling tussen man-vrouw die in de egalitaire culturen het gelukkige bestaan veroorzaakt.

Van de 50 landen kennen we zowel het gemiddeld geluk, de gemiddelde score op de waardedimensie hierarchy versus egalitarian commitment en de gemiddelde score op de variabele "gelijke verdeling van seksen", omstreeks 1995.

De onderstaande tabel geeft de partiële correlatie, na controle van de variabele welvaart. De eerder vastgestelde positieve samenhang tussen de dimensie hierarchy-egalitarian commitment en geluk (+.54) blijkt na controle van de variabele "gelijke verdeling van seksen" inderdaad zwak (+.12).

Ongelijkheid in de verdeling van inkomen en consumptie

Het is mogelijk dat het ongelukkige bestaan in de meer hiërarchische culturen en het gelukkige bestaan in de egalitaire culturen indirect veroorzaakt wordt door de verdeling van inkomen en consumptiemogelijkheden. Het is een feit dat in hiërarchische culturen de verdeling van inkomen zeer ongelijk is. Hoe hoger een individu in de hiërarchie geplaatst is hoe hoger het inkomen en des te groter de consumptiemogelijkheden. Wellicht is men in de hiërarchische culturen ongelukkiger naar aanleiding van deze ongelijke verdeling in inkomen. Iedereen wil immers in staat zijn te consumeren naar wat zijn of haar hartje begeert. Het continu opkijken naar "rijkeren" leidt wellicht tot jaloezie en een ongelukkig bestaan. Net als daarentegen een gelijke verdeling van inkomens kan bijdragen aan een gelukkiger bestaan.

Van de 50 landen kennen we zowel het gemiddeld geluk, de gemiddelde score op de waardedimensie hiërarchie versus egalitarisme en de gemiddelde score op de variabele "ongelijke verdeling van inkomen", omstreeks 1995. Om het effect van de variabele inkomen uit te sluiten berekenen we de partiële correlatie.

De eerder vastgestelde positieve samenhang tussen de dimensie hierarchy versus egalitarian commitment en geluk (+.54) blijkt na controle van de variabele "ongelijkheid in verdeling van inkomen en consumptie" inderdaad iets zwakker, maar nagenoeg gelijk (+.51).

Onderdrukking van politieke- en burgerrechten

In paragraaf 6.2 werd gesteld dat het gevoel constant gedomineerd te worden in hiërarchische culturen er toe kan leiden dat individuen zich ongelukkig en onderdrukt voelen. Deze onderdrukking wordt mogelijk gemaakt door de ongelijke verdeling van macht en hulpbronnen. De vraag is of deze ongelukkige waardering niet simpelweg veroorzaakt wordt door de onderdrukking van politieke- en burgerrechten. Iedere samenleving is immers hiërarchisch opgebouwd, ook de meer egalitaire. Wellicht is het niet de hiërarchische verdeling zelf, maar de onderdrukking van politieke en burgerrechten (die ten dele die hiërarchische verdeling mogelijk maakt) die leiden tot een negatieve waardering van het leven.

Van de 50 landen kennen we zowel het gemiddeld geluk, de gemiddelde score op de waardedimensie hiërarchie versus egalitarisme en de gemiddelde score op de variabele "onderdrukking van politieke- en burgerrechten", omstreeks 1995. Om het effect van de variabele uit te sluiten berekenen we de partiële correlatie.

De eerder vastgestelde positieve samenhang tussen de dimensie hiërarchie versus egalitarisme en geluk (+.54) blijkt na controle van de variabele "onderdrukking van politieke- en burgerrechten" inderdaad iets zwakker, maar nog steeds aanzienlijk (+.30)

Politieke instabiliteit en legitiem gebruik van geweld

In hiërarchische culturen is gebruik van geweld en andere vormen van afstraffing gelegitimeerd wanneer de hiërarchische verdeling ondermijnd wordt. Een hiërarchie wordt altijd wel door een bepaalde groepering ondermijnd. In deze zin is de hiërarchische verdeling in deze culturen nooit stabiel. Het is de vraag of we de hiërarchische organisatie hier niet simpelweg als het binnen een land heersende politieke systeem kunnen zien. Het is dan niet de hiërarchische verdeling in zijn totaliteit dat leidt tot een ongelukkig bestaan, maar het altijd instabiele karakter van het politieke systeem en de gewelddadige afstraffing van opstanders. Het stabielere politieke systeem en het minder gewelddadige karakter binnen de egalitaire culturen leiden dan tot een positievere waardering van het leven.

Van de 50 landen kennen we zowel het gemiddeld geluk, de gemiddelde score op de waardedimensie hiërarchie versus egalitarisme en de gemiddelde score op de variabele "politieke instabiliteit en legitiem gebruik van geweld", omstreeks 1995. Om het effect van de variabele uit te sluiten berekenen we de partiële correlatie.

De eerder vastgestelde positieve samenhang tussen de dimensie hiërarchie versus egalitarisme en geluk (+.54) blijkt na controle van de variabele inderdaad iets zwakker, maar nog steeds aanzienlijk (+.38)

Vertrouwen in de medemens

Het is ook mogelijk dat er een effect van vertrouwen in mensen in het spel is. Egalitaire culturen zijn gebaseerd op vertrouwen in mensen die te samen de samenleving organiseren. Mensen moeten elkaar in deze samenleving immers helpen en samenwerken. Dit kan alleen op basis van een vertrouwensrelatie. In een hiërarchische cultuur gaat men er vanuit dat mensen niet te vertrouwen zijn. Anders is zo'n strikte organisatie van de samenleving immers onnodig. Wellicht is het simpelweg het vertrouwen dat in egalitaire culturen leidt tot een positieve waardering van het leven en het wantrouwen dat in hiërarchische culturen leidt tot een negatieve waardering van het leven.

Van de 50 landen kennen we zowel het gemiddeld geluk, de gemiddelde score op de waardedimensie hiërarchie versus egalitarisme en de gemiddelde score op de variabele "vertrouwen in mensen", omstreeks 1995. Om het effect van de variabelen uit te sluiten berekenen we de partiële correlatie.

De eerder vastgestelde positieve samenhang tussen de dimensie hiërarchie versus egalitarisme en geluk (+.54) blijkt na controle van de variabele inderdaad iets zwakker, maar nagenoeg gelijk (+.48)

Tabel 2

Geluk en waardedimensie hierarchy/egalitarian commitment in 50 landen rond 1995
Pearson correlatiecoëfficiënt = +.54

Controlevariabele	Partiele correlatie
- Welvaart	+ .19
- Rolverdeling man-vrouw	+ .12
- Ongelijke verdeling inkomen en consumptie	+ .51
- Onderdrukking politieke- en burgerrechten	+ .30
- Politieke instabiliteit en legitiem gebruik van geweld	+ .38
- Vertrouwen in de medemens	+ .48

7.5 Interpretatie van de gevonden relaties

Bij de vergelijking tussen landen treedt wederom een duidelijk verband aan het licht. Uit figuur 11 blijkt dat de correlatiecoëfficiënt significant en sterk is (+.53). Zoals verwacht bestaat er een positief verband tussen egalitarisme en geluk. Hoe meer de bevolking van een land zich richt op egalitaristische waarden om het sociaal gedrag binnen een land te organiseren, hoe gelukkiger de bevolking. In het spreidingsdiagram oogt het verband lineair. Naarmate de bevolking meer hecht aan egalitaristische waarden, stijgt het geluk nagenoeg evenredig. Kijkende naar de regressielijn is gemakkelijk af te lezen welke landen tot de gelukkige en minder gelukkige behoren en hoe dit correspondeert met de mate waarin een bevolking hiërarchische of egalitaristische waarden aanhangt. Voor een overzicht van de landcodes zie bijlage 2.

In het spreidingsdiagram behoren Noorwegen (no), Italië (it) en Canada (ca) tot de meest egalitaire en tevens tot de meest gelukkige landen. Zimbabwe (zw), Rusland (ru) en Georgië (ge) de landen met een vrij hiërarchisch georganiseerde cultuur scoren tevens laag op de geluksas. In de puntenwolk tekent zich een duidelijk verband af; hoe hiërarchischer een land georganiseerd is, hoe ongelukkiger de bevolking.

Het verband is echter niet perfect. China (cn), een duidelijke outlier, scoort bijvoorbeeld met een hiërarchisch georganiseerde cultuur hoog op het gemiddeld geluk. In figuur 11 is zelfs een kleine vertekening zichtbaar van landen met een hiërarchisch georganiseerde cultuur die toch hoog, of in ieder geval gemiddeld, scoren op de geluksas. China is hier het meest afwijkend. Maar ook Turkije (tr), India (in), Macedonië (mk) en Zuid-Korea (kr) scoren tamelijk hoog op de hiërarchie-as en relatief gezien hoog op het gemiddeld geluk. Deze vertekening is waarschijnlijk

te verklaren aan de hand van het ontwikkelingsniveau van die landen.

In deze landen ligt de levensstandaard, als gevolg van het ontwikkelingsniveau, gemiddeld gezien iets hoger dan in de andere hiërarchisch georganiseerde landen. Het is goed denkbaar dat men in deze landen, als gevolg van een betere levensstandaard, gelukkiger leeft.

De vraag is hoe deze uitkomst te verenigen valt met de eerder aangevoerde theoretische relatie tussen de waardedimensie hiërarchie versus egalitarisme en geluk. Hier werd getheoretiseerd dat een ongelijke verdeling van hulpbronnen en macht tot een ongelukkiger bestaan leidt. Uit de analyse komt duidelijk naar voren dat individuen gelukkiger leven in egalitaire culturen. Een hiërarchisch georganiseerde cultuur biedt meer zekerheid, maar het gevoel van zekerheid wordt waarschijnlijk overschaduwed door het gevoel gedomineerd te worden. De egalitaire samenleving die vrije samenwerking tussen individuen bevordert wordt kennelijk ervaren als een vrij en ongedwongen bestaan. De bevolking van egalitaire samenlevingen lijkt, net als de bevolking van autonome samenlevingen, goed om te kunnen gaan met de onzekerheid die gepaard gaat met het leven in deze samenlevingen. Vrijheid boven een gedwongen bestaan, gelijkheid boven ongelijkheid en steun boven dominantie. De waarden die centraal staan in een egalitaire cultuur of misschien het ideaal zelf om deze waarden in de egalitaire samenleving te realiseren dragen in grote mate bij aan een gelukkiger bestaan.

7.6 Conclusie

De vraag was of er een relatie bestaat tussen de waardedimensie hierarchy versus egalitarian commitment en geluk. Het antwoord luidt bevestigend. Er is een positief verband gevonden tussen de dimensie en het geluk (+.54).

Het gevonden verband wordt, zoals verwacht, deels veroorzaakt door het welvaartsniveau van landen. Maar ook als het welvaartsniveau constant gehouden wordt blijft er nog een verband tussen de dimensie en het geluk, de partiële correlatie is +.19 (zie tabel 2). Ook blijken een ongelijke verdeling van inkomen en consumptie (+.51), rolverdeling man vrouw (+.12), politieke instabiliteit (+.30), onderdrukking van politieke- en burgerrechten (+.38) en vertrouwen in de medemens (+.48) van invloed op het gevonden verband. Maar het verband blijft aanwezig na de controle van het effect van verschillende interveniërende variabelen.

Zoals eerder beschreven is het onmogelijk alle schijnverbanden uit te sluiten. De selectie is gebaseerd op die zaken waarvan verwacht wordt dat ze een grote invloed kunnen hebben op het gevonden verband. Het is dus niet met zekerheid vast te stellen dat men gelukkiger leeft in egalitaire culturen. Vastgesteld kan worden dat het er naar aanleiding van de analyses op lijkt dat men gelukkiger leeft in landen waar de bevolking veel waarde hecht aan egalitaire waarden.

Het moderniseringsproces waar egalitaire waarden centraal zijn komen te staan, leidt klaarblijkelijk niet tot een ongelukkigere bevolking. Er is goed te leven met een gelijke verdeling van hulpbronnen en macht

Het verband tussen de dimensie en het geluk oogt lineair. Dit betekent dat een toename in egalitarisme systematisch gepaard gaat met een toename in geluk.

8 HEERSCHAPPIJ EN GELUK

8.1 Uitleg van de waardedimensie heerschappij versus harmonie

De dimensie harmonie versus heerschappij heeft betrekking op de relatie tussen het individu en het natuurlijke en sociale milieu (Schwarz, 1994).

Het culturele waardetype *heerschappij* is samengesteld uit die waarden gericht op het controleren, veranderen en het de baas zijn van het sociale en natuurlijke milieu. In deze cultuur staan activiteiten centraal die persoonlijke en groepsbelangen bevorderen. Waarden die betrekking hebben op het type heerschappij bestaan uit die activiteiten die vooruitgang en beheersing van de omgeving bewerkstelligen.

Het waardetype is opgebouwd uit de volgende waarden:

1. Capable
2. Ambitious
3. Daring
4. Successful
5. Independent
6. Choosing own goals

In het culturele waardetype *harmonie* worden het sociale en natuurlijke milieu geaccepteerd zoals het is. Groepen en individuen moeten harmonieus in de natuurlijke en sociale wereld passen. Veranderingen in het sociale en natuurlijke milieu moeten te allen tijde tegen worden gegaan. Het waardetype is opgebouwd uit de volgende waarden:

1. World of beauty
2. Protecting environment
3. Unity with nature

In de waardedimensie mastery/harmony staat dus de relatie van de mens tot zijn natuurlijke en sociale wereld centraal. Aan de ene kant staat *harmonie*: nadruk leggen op een harmonieus samengaan met de omgeving. Aan de andere kant staat *heerschappij*: de omgeving kunnen bedwingen.

8.2 Mogelijke verbanden tussen de waardedimensie en het geluk

Culturen waar men harmonieus in de natuurlijke en sociale wereld past bieden een bepaald soort zorgeloosheid. Er wordt nooit een taak aan het individu opgelegd die moeilijk te realiseren is of een doel dat nauwelijks haalbaar is (Schwartz, 2000). Het leven kent nu eenmaal een bepaald verloop wat onbeheersbaar is. Individuen in deze culturen nemen het leven zoals het is. Het individu maakt zich in harmonieuze culturen niet druk om zaken die mogelijk fout kunnen gaan, of om persoonlijk succes of falen (Schwartz, 2000). In deze culturen vindt men als het ware een met zorgeloosheid gepaard gaande onzekerheid. Het is deze zorgeloosheid die het individu in een harmonieuze cultuur gelukkig kan maken. Dat niet het belang van het individu of de groep centraal staat, maar een harmonieus bestaan van beiden in het sociale en natuurlijke milieu kan tevens leiden tot een gelukkiger bestaan. Individu en groep hebben immers dezelfde aspiraties.

Het probleem bij deze culturen is dat individuen en groepen niet vanzelf harmonieus in het sociale en natuurlijke milieu passen. Er zijn altijd bedreigingen die het vredige en harmonieuze bestaan kunnen verstoren. Met andere woorden, de onzekerheid in deze culturen kan leiden tot een ongelukkiger bestaan. Te denken valt hier bijvoorbeeld aan de dreiging van een natuurramp of oorlog. Een dreiging die totaal onbeheersbaar is want het leven kent nu eenmaal een bepaald verloop waar niemand aan hoort te sleutelen. De dreiging van het onzekere en de morele onmacht om iets aan deze bedreigingen te doen kunnen leiden tot een negatieve waardering van het leven binnen deze culturen.

In culturen die zijn gericht op het controleren, veranderen en het de baas zijn van het sociale en natuurlijke milieu wordt het individu belast met een aantal moeilijke taken (Schwartz, 2000). Individuen dienen het sociale en natuurlijke milieu te kunnen controleren en veranderen in het voordeel van het individu zelf of de groep. In deze culturen staan ontwikkeling en vooruitgang door beheersing en verandering centraal. Men laat niet, net als bij een harmonieuze cultuur, het lot bepalen maar neemt het lot in eigen handen. In tegenstelling tot de harmonieuze cultuur kent men in deze cultuur veel zorgen.

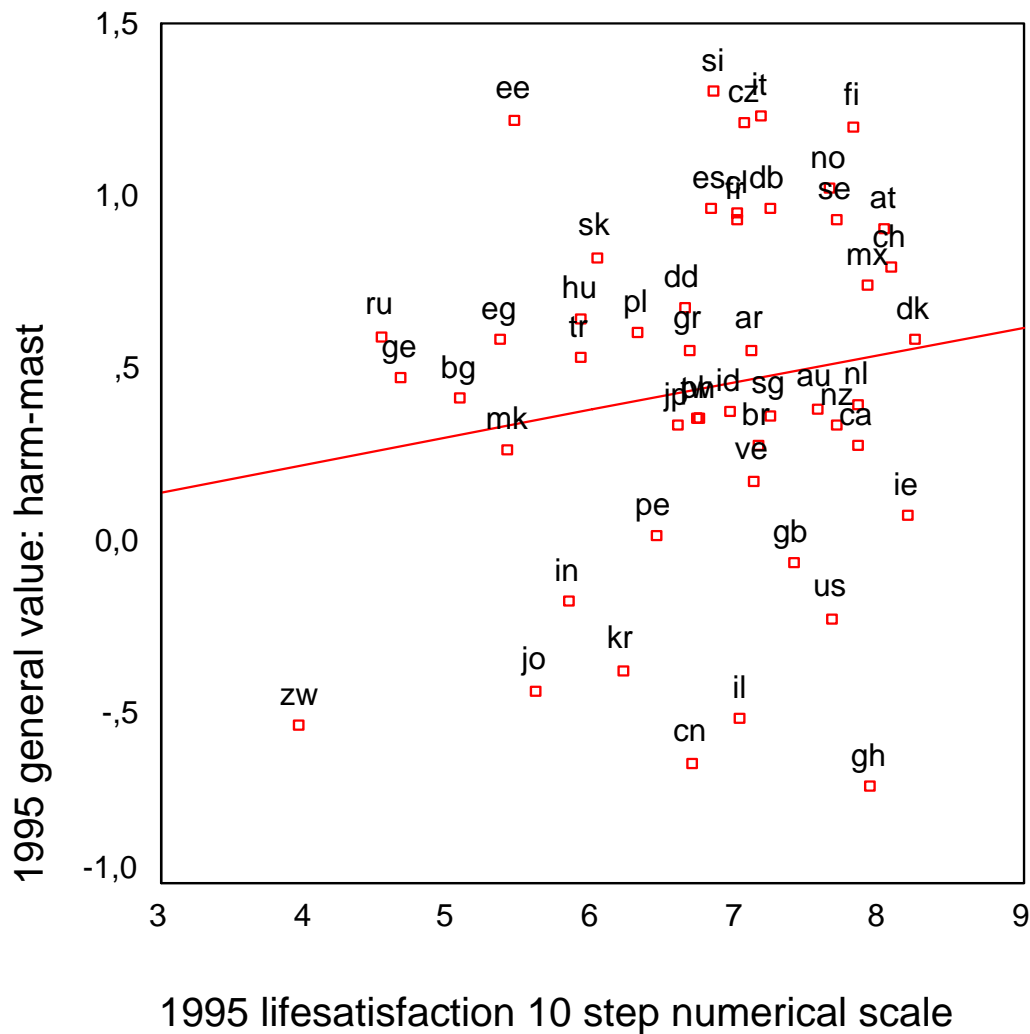
Het individu is zelf verantwoordelijk voor de eigen levensloop en de levensloop van de groep en kan dan ook als enige schuldige aangewezen worden wanneer een bepaalde ontwikkeling niet loopt zoals gepland. In deze culturen vindt men als het ware een met zorg gepaard gaande onzekerheid. Van iedere onzekerheid wil men een zekerheid maken maar men slaagt hier niet altijd in door het altijd onbeheersbare natuurlijke en sociale milieu.

Het is de geslaagde beheersbaarheid die het individu in een cultuur waar heerschappij domineert gelukkig kan maken. Wanneer het groep- of eigen belang door ingrepen in het sociale en natuurlijke milieu verbetert zal men het leven positiever waarderen. Wanneer men er in deze cultuur echter niet in slaagt van een onzekerheid een zekerheid te maken zal men het leven zeer negatief ervaren. De bewustwording van het onbeheersbare en de materiële onmacht om iets aan die onbeheersbaarheid te doen kan leiden tot een negatieve waardering van het leven.

Samenvattend kunnen we stellen dat er geen onduidelijkheid bestaat over het precieze verband tussen het geluk en de dimensie mastery/harmony. De empirie moet uitwijzen welke effecten domineren.

8.3 Empirische relatie tussen de waardedimensie en het geluk

Figuur 12
Mastery-harmony en geluk in 50 landen omstreeks 1995

8.4 Het uitsluiten van schijnverbanden

Het welvaartsniveau

Ook hier wordt de mogelijke invloed van de variabele welvaart uitgesloten. Geluk is immers zeer afhankelijk van welvaart.

Van de 50 landen kennen we zowel het gemiddeld geluk, de gemiddelde score op de waardedimensie mastery versus harmony en het gemiddelde welvaartsniveau, omstreeks 1995.

De onderstaande tabel geeft de partiële correlatie, na controle van de variabele welvaart. De eerder vastgestelde positieve samenhang tussen de dimensie mastery-harmony en geluk (+.16) blijkt na controle van de variabele "welvaart" negatief (-.22).

Religieus of atheïstisch

Ook hier weer is het effect van religie van belang. Het is immers niet alleen van belang of het natuurlijke en sociale milieu beheersbaar is, maar ook hoe de bevolking van een bepaalde cultuur tegen het natuurlijke en sociale milieu aankijkt. In de harmonieuze culturen legt men de nadruk op een harmonieus samengaan met de omgeving. In de culturen waar heerschappij overheerst wil men de omgeving kunnen bedwingen. Het is de vraag of de relatie tussen deze dimensie en het geluk niet simpelweg veroorzaakt wordt door het, al dan niet aanwezige, religieuze systeem binnen landen. Religie is immers zeer bepalend voor het geluk.

In culturen waar het merendeel van de bevolking een morele overtuiging aanhangt kent men wellicht niet zoveel angst voor het natuurlijke en sociale milieu als in culturen waar het merendeel van de bevolking atheïstisch is. Een hogere macht heeft immers het goede met de mens voor en de touwtjes in handen. Mocht zich onverhoopt toch een ramp voltrekken gaat men er in religieuze culturen vanuit dat deze ramp een hoger doel dient. Daarnaast kent men weinig angst voor de dood, de meeste religies zijn immers gebaseerd op een leven na de dood. In culturen waar het merendeel van de bevolking atheïstisch is kent men vele angsten. De mens heeft hier immers zelf de touwtjes in handen in het zeer onvoorspelbare natuurlijke en sociale milieu.

Om het effect van de variabele "religie" uit te sluiten berekenen we de partiële correlatie. Van de 50 landen kennen we zowel het gemiddeld geluk, de gemiddelde score op de waardedimensie harmonie versus heerschappij en een variabele die de landen verdeelt naar het gemiddelde religiositeitniveau. De positieve samenhang tussen de dimensie heerschappij versus harmonie en geluk (+.16) blijkt na controle van de variabele "religie" inderdaad zwak (+.04).

Tabel 3
Geluk en waardedimensie mastery/harmony in 50 landen rond 1995
Pearson correlatiecoëfficiënt = +.16

Controlevariabele	Partiële correlatie
Religie	+ .04
Welvaart	- .20

Continent

De uitgangssituatie van landen kan zeer bepalend zijn in het verband tussen de waardedimensie harmonie versus heerschappij en het geluk. Het natuurlijke en sociale milieu van het ene land is immers beter te beheersen dan het natuurlijke en sociale milieu van het andere land. Op welk continent een land gelegen is kan in deze zin zeer bepalend zijn. Te denken valt bijvoorbeeld aan Zuid-Amerika en Azië waar het natuurlijke en sociale milieu in veel mindere mate beheersbaar is dan in Europa of Amerika. Daar we te maken hebben met een nominale variabele en de variabele continent niet cijfermatig vastgesteld is berekenen we in deze analyse geen correlatiecoëfficiënten.

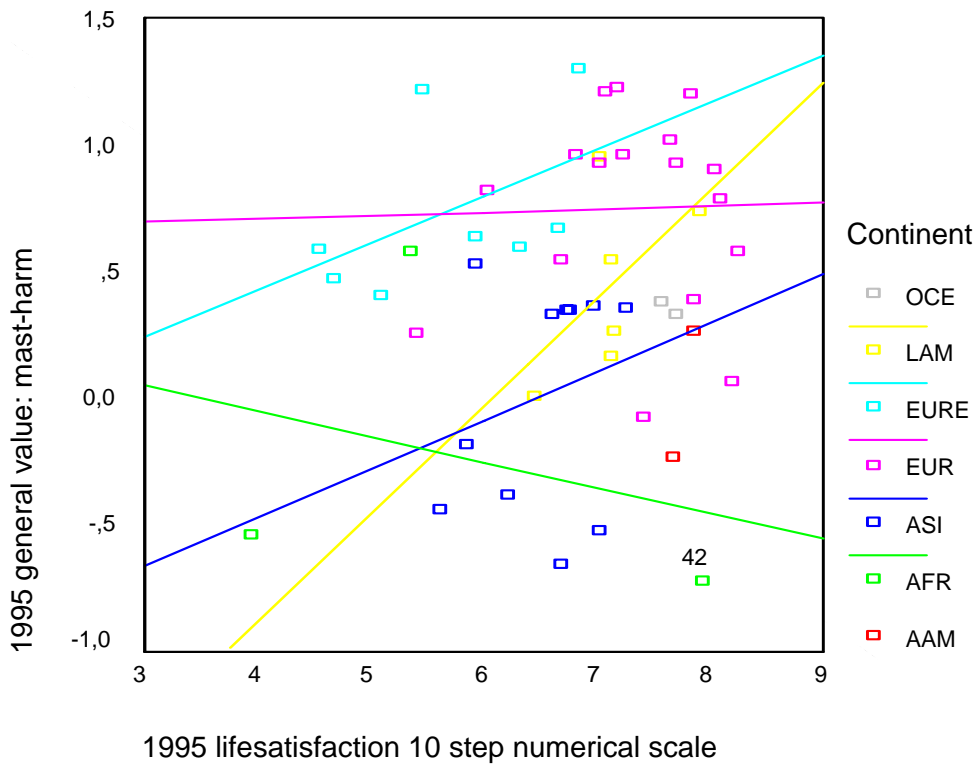
Om het effect van de variabele "continent" uit te sluiten hebben we een spreidingsdiagram gemaakt die de landen naar continent opsplijt. Zie figuur 13 waar ieder land dat op een bepaald continent gelegen is met een bepaalde kleur weergegeven is, zoals alle Aziatische landen weergegeven zijn met de kleur blauw. Vervolgens hebben we per continent de lineaire regressie berekend. Door de puntenwolk wordt een rechte lijn getrokken, die een zo goed mogelijke weergave is van het verband tussen beide variabelen, in dit geval opgesplitst naar continent.

Uit het onderstaande spreidingsdiagram kan worden opgemaakt dat het gevonden verband tussen de dimensie en het geluk afhankelijk is van de variabele continent. Op het Afrikaanse continent na is er op alle continenten sprake van een positief verband tussen de dimensie en het geluk. Hierbij moet opgemerkt worden dat er van de 50 landen slechts 3 Afrikaanse landen zijn opgenomen in de steekproef. De mogelijkheid is daar dat Ghana, zie nummer 42, met zijn hoge score op het geluk en zijn lage score op de waardedimensie zorgt voor een vertekend verband. Wanneer er meer Afrikaanse landen in het onderzoek opgenomen zouden zijn zou zich wellicht een positief verband aftekenen.

Het verband oogt in Azië, Zuid-Amerika en Oost-Europa echter sterker dan in west Europa. Een mogelijke verklaring is dat men gelukkiger leeft indien men in landen, waar het natuurlijke en sociale milieu slechter te beheersen is, het leven neemt zoals het is. Het natuurlijke en sociale milieu is in Azië, Zuid-Amerika en Oost-Europa immers onbeheersbaarder dan in West-Europa.

Figuur 13
Mastery-harmony en geluk opgesplitst naar continent

8.5

de andere
 en hebben
 jaar
 de
 kige en
 harmony.
 : meest
 Rusland (ru)
 score op de
), Ierland
 dimensie
) de
 op de

De vraag is hoe deze uitkomst te verenigen valt met de eerder aangevoerde theoretische relatie tussen de waardedimensie harmonie versus heerschappij en geluk. Hier werd getheoretiseerd dat culturen waar men harmonieus in de natuurlijke en sociale wereld past een bepaald soort zorgeloosheid bieden wat kan leiden tot een positieve waardering van het leven. De morele onmacht om iets aan de bedreigingen en onzekerheden van het sociale en natuurlijke milieu te doen kan echter leiden tot een negatieve waardering van het leven.

Van culturen die zijn gericht op het controleren, veranderen en het de baas zijn van het sociale en natuurlijke milieu werd verondersteld dat geslaagde beheersbaarheid leidt tot een positieve waardering van het leven en onbeheersbaarheid leidt tot een negatieve waardering.

De wat zwak positieve relatie tussen het waardetype harmonie en geluk lijkt de veronderstelling over harmonieuze culturen te bevestigen. Individuen blijken gelukkiger in culturen waar mensen het leven nemen zoals het is. Waar het individu een eenheid vormt met zijn natuurlijke en sociale milieu. In culturen waar men een grote drang heeft om het natuurlijke en sociale milieu te veranderen leeft men iets ongelukkiger. Maar er zijn ook veel landen te vinden die deze drang hebben en waar men toch redelijk gelukkig is.

Het is goed denkbaar dat het zwakke verband tussen de waardedimensie harmonie/heerschappij en geluk veroorzaakt wordt door, het tot op een bepaalde hoogte, altijd onbeheersbare natuurlijke en sociale milieu. Iedereen heeft, ongeacht in welke cultuur men dan ook leeft, immers te maken met de onzekerheden en bedreigingen van het natuurlijke en sociale milieu.

Wanneer je het zo bekijkt is de relatie tussen de dimensie en het geluk wellicht groter dan men op basis van de analyse zou verwachten. Anthony Giddens (1991) bepleitte dat bedreigingen van het sociale en natuurlijke milieu, naar aanleiding van het proces van globalisering, landsgrenzen steeds vaker overstijgen en wereldbedreigingen gaan vormen. De wereldwijde angst voor een nucleaire oorlog of het instorten van de wereldeconomie zijn hier enkele voorbeelden van.

De bevolking van beide typen culturen hebben te maken met deze angst. Of het nu gaat om een morele of een materiële onmacht het blijft een onmacht die kan leiden tot een zeer negatieve waardering van het leven. Een angstig leven is immers geen gelukkig leven. De recente tsunami-ramp en terroristische aanslagen benadrukken de onbeheersbaarheid van het natuurlijke en sociale milieu alleen maar.

Hoogstwaarschijnlijk zorgen de globale bedreigingen voor een zwak verband tussen de waardedimensie en het geluk. Mensen zijn angstig en zoekende naar de waarden die hun mogelijk bescherming bieden ten tijde van een ramp om uiteindelijk tot de conclusie te komen dat deze bescherming onvindbaar is.

8.6 Conclusie

De vraag was of er een relatie bestaat tussen de waardedimensie mastery versus harmony en geluk. Het antwoord luidt ontkennend. Er is een zwak verband gevonden tussen de dimensie en het geluk (+.16).

Dit verband blijkt geheel weg te verklaren aan de hand van de variabele "religie" (+.04). Wanneer we de variabele "welvaart" als controlevariabele nemen wordt het verband tussen de dimensie en het geluk zelfs negatief (-.22). Dit blijkt ook na de controle van andere variabelen (zie bijlage 3): ontwikkelingsniveau (-.21), rolverdeling man-vrouw (-.20), politieke instabiliteit (-.20).

Het effect van de dimensie op het geluk verschilt per situatie. In landen waar het natuurlijke en sociale milieu slecht te beheersen is lijkt het verband sterker. Men leeft dan logischerwijs gelukkiger wanneer men het natuurlijke en sociale milieu neemt zoals het is. Dit is een mogelijke verklaring voor de negatieve partiële correlatie na controle van variabelen als welvaart en ontwikkelingsniveau. De landen waar het welvaartsniveau hoog is zijn tevens de landen waar het sociale en natuurlijke milieu goed te beheersen is. De positieve relatie tussen de dimensie en het geluk wordt in deze landen dan veroorzaakt door het hoge welvaartsniveau. Hier leeft men waarschijnlijk gelukkiger als men waarden gericht op het beheersen van het natuurlijke en sociale milieu centraal stelt.

Verwacht wordt dat het zwakke verband veroorzaakt wordt door het proces van globalisering. De risico's van het natuurlijke en sociale milieu gaan naar aanleiding van het proces van globalisering landsgrenzen steeds vaker overstijgen. Mensen zijn angstig en zoekende naar de waarden die hun mogelijk bescherming bieden ten tijde van risico's om uiteindelijk tot de conclusie te komen dat deze bescherming onvindbaar is.

9 SLOTBESCHOUWING

9.1 Een waardeadvies

Uit de uitkomsten van de drie voorgaande hoofdstukken kunnen wij over drie belangrijke thema's van het menszijn conclusies trekken. In hoofdstuk 6 stond de relatie tussen het individu en de groep centraal. Het individu als onderdeel van een hechte sociale groep en het individu als een autonome entiteit. In hoofdstuk 7 stond de relatie tussen individuen centraal. In het hoofdstuk werd besproken hoe het sociaal gedrag binnen een samenleving georganiseerd kan worden, op welke manier individuen met elkaar betrokken kunnen zijn en hoe individuen om kunnen gaan met de onontkoombare onafhankelijkheid. In hoofdstuk 8 stond de relatie tussen het individu en het natuurlijke en sociale milieu centraal. Waarbij de mogelijkheid tot het beheersen of het accepteren van beide milieus de revue passeerden. Uit de analyse is duidelijk naar voren gekomen in welke culturen mensen het gelukkigst floreren. In de komende drie paragrafen zal ik voor de drie thema's proberen tot een advies te komen voor wat betreft welke waarden in welke situatie het best bevordert kunnen worden ten einde het geluk te bevorderen.

9.2 Macrosociologisch perspectief

Ten einde tot een goed advies te kunnen komen zoek ik het eerst verder terug in de geschiedenis en plaats ik het gehele onderzoek in macrosociologisch perspectief. De focus van macrosociologie ligt bij samenlevingen zelf en op de delen waaruit een samenlevingsverband is opgebouwd (Nolan & Lenski, 1995). Dit stelt mij in staat om enkele uitspraken te doen over de in paragraaf 3.3 gestelde maatschappelijke en wetenschappelijke vragen. Hier werd ten eerste gesteld dat er door de snelle sociale en economische veranderingen binnen samenlevingen en de daarmee gepaard gaande verandering in waarden een stijgende behoefte is om het effect van bepaalde waarde op de mate van geluk te toetsen (maatschappelijk). In paragraaf 3.3 is tevens de vraag gesteld of en hoe waarden van invloed kunnen zijn op het geluk. De vraag of waarden van invloed zijn op het geluk maakt deel uit van de ruimere vraag of de nieuwe waarden, zoals vrijheid, autonomie, gelijkheid, zelfontwikkeling en onafhankelijkheid, die naar aanleiding van het moderniseringsproces centraal zijn komen te staan, wel leiden tot een gelukkiger bestaan in samenlevingen (wetenschappelijk).

Om te verklaren hoe waarden van invloed kunnen zijn op het geluk werd de behoeftetheorie aangehaald. Uitgaande van de behoeftetheorie hangt het geluk van het individu af van de bevrediging van aangeboren behoeften (Veenhoven, 1999). Eerder werd beschreven dat aangeleerde behoeften de bevrediging van aangeboren behoefte in de weg kunnen staan. Plaatsing van het onderzoek in historisch perspectief helpt om een aantal aangeboren behoeften te onderscheiden.

In de volgende paragrafen wordt de geschiedenis van menselijke samenlevingen besproken. We volgen de ontwikkeling van het eerste type samenleving van de jagers verzamelaars, via de horticulturele, agrarische naar de industriële (Nolan & Lenski, 1995). Tevens zal de opkomst van de postindustriële samenleving besproken worden. In deze context worden de hedendaagse problemen met betrekking tot waarden besproken.

Het uiteindelijke doel is tweezijdig. Ten eerste wordt een poging ondernomen die waarden te onderscheiden die gelukkig maken doordat zij aansluiten op de aangeboren behoefte bevrediging.

Ten tweede wordt getracht de vraag te beantwoorden of de waarden die verbonden zijn met het moderniseringsproces al dan niet gelukkig maken. De waarden die in dit onderzoek als geluksmakend onderscheiden worden kunnen in een samenleving bevorderd worden via bijvoorbeeld beleid en onderwijs.

9.3 Kennis van menselijke samenlevingen

Ecologisch-evolutionair perspectief

Over de geschiedenis van menselijke samenlevingen zijn we de laatste jaren veel meer te weten gekomen. In het boek van Nolan & Lenski, *Human societies: an introduction to macrosociology* (1995) zijn gegevens over een groot aantal samenlevingen bijeengebracht. Deze gegevens hebben de auteurs geput uit diverse etnografische en historische bronnen. Het boek beschrijft hoe samenlevingen van mensen tot ontwikkeling zijn gekomen. Deze ontwikkeling wordt bekeken vanuit een ecologisch en evolutionair perspectief.

Het ecologische perspectief houdt in dat gekeken wordt naar de relaties tussen onderdelen van een samenleving, zoals de relatie tussen individuen en de relatie tussen het individu en de groep (Schwartz 1^e en 2^e dimensie). En dat ook gekeken wordt naar de relatie tussen samenlevingen en het grotere natuurlijke en sociale milieu (Schwartz 3^e dimensie). Het evolutionaire perspectief houdt in dat gekeken wordt naar de evolutie van samenlevingen. Het hoe en waarom ze veranderen. En hoe deze veranderingen verschillen tussen samenlevingen creëren.

Het ecologische-evolutionaire perspectief is gebaseerd op drie aannames. De benadering gaat er ten eerste vanuit dat de mens op verschillende manieren beïnvloed wordt door het natuurlijke milieu. De benadering gaat er ten tweede vanuit dat leden van menselijke samenlevingen net als leden van andere soorten een genetisch bepaald erfgoed hebben dat hun acties beïnvloed. Dit biologische erfgoed stelt de leden van menselijke samenlevingen er ten derde toe in staat om cultureel bepaald erfgoed te creëren.

Samenleving als sociaal-cultureel systeem

Omdat onze samenlevingen een sociaal en cultureel onderdeel kennen noemen sociologen onze samenlevingen vaak sociaal-culturele systemen (Nolan & Lenski, 1995). Deze bewoording benadrukt het feit dat het sociale en culturele gedeelte onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Met een systeem wordt een entiteit bedoeld die bestaat uit onderdelen die op relationele wijze met elkaar in verband staan. Wanneer er dus iets met een gedeelte van het systeem gebeurd is dit van invloed op andere delen en het systeem als geheel.

Het systeem van de meeste soorten is zo gecoördineerd dat elke activiteit in het belang van het systeem is. De relatie tussen de componenten van zo'n systeem zijn uiterst complex, maar sterk. De relaties tussen de componenten van het menselijke systeem zijn vaak zwak. Alle onderdelen functioneren niet altijd in het belang van het voortbestaan van het systeem. Er moet echter genoeg coöperatie tussen de onderdelen van het systeem zijn zodat tegemoetgekomen wordt aan de basisbehoeften van het systeem. Anders zouden menselijke samenlevingen immers niet voortbestaan.

Het feit dat de behoefte van het systeem en die van de leden niet altijd overeen komen zorgt voor problemen. Laten we een simpel voorbeeld nemen. Individuen kunnen zich richten op discriminerende en antisociale waarden. Dit soort waarden staan het voortbestaan van een samenleving in de weg. Dus de basisbehoefte van het systeem is discriminerende waarden zo

veel mogelijk te elimineren.

De tegengestelde waarden waar het systeem behoefte aan heeft en waar individuen behoefte aan hebben zorgen echter voor heel wat conflict. Als reactie op de diversiteit en hoeveelheid aan behoeften van individuen en samenlevingen hebben zich een groot aantal sociale en culturele verschillen ontwikkeld.

Twee belangrijke elementen van een samenleving

Twee belangrijke elementen die in iedere samenleving aanwezig zijn, zijn genetische constanten en cultuur (Nolan & Lenski, 1995). De genetische constanten zijn die kenmerken van een samenleving die het algemeen genetisch erfgoed van onze soort (de mens) vertegenwoordigen. Een simpel voorbeeld is de universele basisbehoefte aan voedsel, zuurstof of water. Maar ook een bepaalde vorm van sociale organisatie is een universele basisbehoefte. Al eerder aan bod gekomen in paragraaf 2.4.

Een belangrijke constante die in het erfgoed van de mens verankerd ligt is dat de mens een onderscheid ontwikkeld heeft tussen "het zelf" en het systeem. Een onderscheid dat bij andere soorten niet aanwezig is. Dit onderscheid zorgt voor competitie en conflict in het systeem. Dit onderscheid leidt er immers toe dat de individuele behoeften en de behoeften van het systeem kunnen contrasteren.

De basisbehoefte aan sociale organisatie blijft altijd aanwezig. Alleen kan een mens niet overleven. Het feit dat de mens van nature een sociaal en een individualistisch dier is zorgt voor heel wat conflict binnen samenlevingen, maar ook binnen de mens zelf. Het zijn twee contrasterende behoeften die verankert liggen in ons menszijn.

De mens kent een groot aanpassingsvermogen. Zo is de mens in staat hoog in de bergen, waar het zuurstofgehalte vrij laag is, te overleven. Het aanpassingsvermogen van de mens heeft er voor gezorgd dat de aangeboren behoefte van individu naar individu zijn komen te verschillen. Afhankelijk van het feit in welk sociaal en natuurlijke milieu een mens leeft. Zo zijn er een groot aantal verschillende genetisch bepaalde behoeften ontstaan die het gedrag van individuen en van samenlevingen sturen. Dit neemt niet weg dat er een aantal basisbehoeften blijven bestaan die alle individuen op de wereld gemeen hebben.

Een tweede element van een samenleving is de cultuur. Cultuur werd al eerder beschreven als een kenmerk van een bepaalde samenleving, die van generatie op generatie overgegeven wordt. Hierbij valt te denken aan taal, technologie, symbolen, voorwerpen etc. Cultuur stelt de mens in staat om informatie, verkregen door individuele ervaring, te delen met andere leden. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan de wijze waarop het land bewerkt wordt of de wijze waarop om gegaan wordt met sociale conflicten.

Omdat alle menselijke samenlevingen bepaalde ervaringen gemeen hebben en omdat alle samenlevingen een aantal basisbehoeften gemeen hebben bevat iedere cultuur informatie over een aantal basis subjecten. Zoals een opvatting over het biologische milieu, over het sociale milieu, hoe om te gaan met sociale conflicten ect. Maar omdat iedere individuele ervaring, die de cultuur bepaald, uniek is wordt er in iedere cultuur anders tegen deze basis subjecten aangekeken. Een gevolg is dat, ondanks het feit dat mensen een groot aantal basisbehoeften gemeen hebben, zij sterk verschillen in cultureel bepaalde aangeleerde behoeften.

Cultuur veroorzaakt dus dat bij mensen, ondanks hun biologisch bepaalde erfgoed, een groot aantal verschillende waarden centraal zijn komen te staan. Waarden die niet meer in relatie staan tot de aangeboren basisbehoeften. Zo kunnen waarden dus niet meer aansluiten bij de aangeboren behoeftebevrediging.

De belangrijkste conclusie die we aan de hand van het boek van Nolan en Lenski kunnen trekken is dat individuen een aantal basisbehoeften gemeen hebben maar dat zij ook, door verschil in cultuur, een groot aantal aangeleerde behoeften hebben die van individu naar individu sterk kunnen verschillen. Het ontstaan van zoveel verschillende behoeften heeft er toe geleid dat er een groot aantal verschillende samenlevingen zijn ontstaan. Om deze samenlevingen te kunnen begrijpen is het van belang om naar de geschiedenis van die samenlevingen te kijken.

9.4 De ontwikkeling van samenlevingen

Samenleving van de jager-verzamelaars

De eerste menselijke samenlevingsvorm die in het boek van Nolan & Lenski onderscheiden wordt is de jager-verzamelaars samenleving. Dit was tot ongeveer 8000 voor Christus de eerste samenlevingsvorm op aarde. Iedere samenleving kende toen een autonoom bestaan, interactie met andere samenlevingen vond nauwelijks plaats. De wereld bestond toen als het ware uit een groot aantal sociaal-culturele zelfstandige eenheden. De jager-verzamelaars kenden een nomadisch bestaan. Zij hadden geen vaste verblijfplaats en trokken, afhankelijk van bijvoorbeeld de hoeveelheid wild in een gebied, van territorium naar territorium.

De jager-verzamelaar samenleving telde een klein aantal leden, met gemiddelden rond de 40. De sterke sociale banden waren dan ook voornamelijk familiale banden. De familie voorzag in vele functies. Het was een instituut dat bijvoorbeeld zorgde voor scholing, voedsel, arbeid etc. Soms splitsten de leden van een jager-verzamelaars samenleving voor een periode op in kleinere familiale groepen. Dit gebeurde om bijvoorbeeld sociale conflicten te voorkomen. Maar de behoefte aan sociale interactie bracht de groep na enige periode altijd weer bij elkaar. Een geïsoleerd bestaan stond differentiatie in de weg waardoor de onderlinge afhankelijkheid minimaal bleef. Er is dan geen behoefte aan sterke sociale banden met leden buiten de familie en deze bleven dus beperkt.

Op enkele voorwerpen na om het jagen en verzamelen te vergemakkelijken is de technologische ontwikkeling in dit soort samenlevingen minimaal. De divisie van arbeid is dan ook alleen gebaseerd op leeftijd en sekse. Ook specialisatie doet zich in dit soort samenlevingen nauwelijks voor. Alle leden zijn, naar gelang hun sekse en leeftijd, louter bezig met verzamelen, jagen en het opvoeden van kinderen.

Doordat alle samenlevingen een vrijwel autonoom bestaan kenden en differentiatie en specialisatie vreemde begrippen waren bleef de machtsongelijkheid beperkt. Vaak was er alleen één religieus of politiek leider aanwezig die iets meer macht en privileges had dan andere leden. Maar de ongelijkheid bleef beperkt. Er was wel een ongelijkheid te onderscheiden in prestige van de jager-verzamelaars. Dit onderscheid in prestige vond plaats op basis van persoonlijke vaardigheden van het individu.

De levenswijze van de jager-verzamelaars resulteerde in een samenlevingsvorm gebaseerd op vrijheid en gelijkheid. Hierdoor bleven verschillen in macht klein en ontwikkelden zich maar zelden sociale klassen. Formele regels en wetten ontbraken. En er waren slechts wat informele regels en wetten om de groep sociaal te organiseren.

Horticulturele samenlevingen

Ongeveer 8000 jaar voor Christus begon zich een andere bestaanswijze te ontwikkelen (Nolan & Lenski, 1995). Voor het einde van de jager-verzamelaars hadden mensen een grote dosis informatie over dieren en planten opgeslagen. Zo werd de kennis van het gedrag en het habitat van wilde dieren in de jager-verzamelaars samenleving groot. Ook waren er honderden soorten eetbare planten ontdekt. Zo vond er een shift plaats van het jagen op dieren en verzamelen van planten naar het houden van dieren en het bewerken van planten. Het opslaan van kennis en het doorgeven van kennis, van generatie op generatie, leidde tot het ontstaan van de horticulturele samenleving.

Verschillende technologische ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld bemesting om het land beter te bewerken, maakte blijvende vestiging op een bepaalde plek noodzakelijk. Mensen werden door hun behoefte aan voedsel niet langer gedwongen steeds te verplaatsen, maar gedwongen om voor langere perioden op één plek te blijven. Bewerking van het land en het houden van dieren maakte ook de opbouw van een economische surplus mogelijk.

De gebonden en verbeterde bestaanswijze zorgde voor een groei van het gemiddelde aantal leden van samenlevingen. Waar het gemiddelde aantal leden van de jager-verzamelaars nog op ongeveer 40 lag, telde de horticulturele samenleving gemiddelden van rond de 1500 leden. Een toename van het aantal leden maakte de sociale organisatie een stuk complexer dan in de jager-verzamelaars samenleving.

Om sociaal conflict te voorkomen is enige mate van gemeenschappelijkheid een vereiste. Zo ontstond er in dit soort samenlevingen een universele morele orde. Leden van de horticulturele samenlevingen werden er nog niet toe gedwongen zich aan deze morele orde te conformeren. Iedereen richtte zich op basis van vrijwilligheid op dezelfde waarden.

Door de overgang naar de horticulturele samenleving raakte mensen meer gebonden aan grond en bezit en kwamen ruil en handel op gang. Het ontstaan van een soort economie had een toename van specialisatie in beroepen tot gevolg. Er werden al kleine winkels ontwikkeld zoals een slager, bakker of een maker van gereedschap. De specialisatie bleef echter zeer beperkt. Veel samenlevingen bleven autonoom en zelfvoorzienend.

Het hebben van bezit leidde logischerwijs tot het ontstaan van meer sociale ongelijkheid. Er waren weliswaar nog niet echt klassen te onderscheiden. Maar sommige leden hadden, afhankelijk van hun bezit, aanzienlijk meer macht dan andere leden. Net als een groei van het aantal leden van samenlevingen om een betere sociale organisatie vraagt, vraagt ook toenemende ongelijkheid om een betere sociale organisatie tussen de leden van een samenleving. Zo werden er politieke leiders aangewezen. De politieke leiders waren voor het bereiken van hun doelen echter meer afhankelijk van vrijwillige medewerking dan van macht en dwang. Tevens bleven persoonlijke vaardigheden en religie bepalende factoren in het verdelen van macht.

De agrarische samenleving

Ongeveer 10.000 jaar voor Christus begon zich wederom een andere bestaanswijze te ontwikkelen. De voortschrijdende technologische ontwikkelingen deden een geheel andere samenlevingsvorm ontstaan: de agrarische samenleving (Nolan & Lenski, 1995). Enkele belangrijke uitvindingen waren de uitvinding van het wiel, de ploeg, wagens, dier als transportmechanisme, zeilboten, het "schrijven" en de kalender.

Met deze, en andere uitvindingen, groeiden de populaties en het welvaartsniveau en ontstonden er nooit eerder gekende complexe vormen van sociale organisatie. Niet alleen het aantal leden van een samenleving steeg aanzienlijk, maar ook de ongelijkheid binnen die

samenlevingen. Deze veranderingen veroorzaakten grote organisationele problemen.

Sociale en culturele verschillen veroorzaakten interne divisies in samenlevingen en daarmee conflict. Iedere groep kende zijn eigen subcultuur. In de agrarische samenleving werd de behoefte aan een dwingende morele orde steeds groter. Zo ontwikkelde zich een voor allen verplicht stelsel van waarden gericht op het behouden van de sociale orde. Te denken valt hier aan waarden als respect voor autoriteit, gehoorzaamheid en het belang van de groep boven alles. Individuen moesten zich steeds meer aan de maatschappij gaan conformeren. Niet het individu, maar steeds meer de groep werd de maat van de samenleving.

Om de sociale organisatie adequaat te organiseren werden er overheidsstructuren ontwikkeld die niet langer op persoonlijke vaardigheden of familiale banden waren gebaseerd. Er ontstonden overheidsbureaucratieën. Een gevolg van het ontstaan van bureaucratieën was de ontwikkeling van rechtssystemen. Leden van samenlevingen moesten zich aan formele regels gaan houden en bepaalden niet langer zelf wat al dan niet moreel aanvaardbaar was. De vrijheid van het individu werd zo aanzienlijk ingeperkt. Machtsverschillen werden groter en regels belangrijker.

Populatiegroei en de technologische ontwikkelingen zorgden tevens voor een toename in de divisie van arbeid. Iedere regio of gemeenschap kende een eigen specialiteit. Zo stond bijvoorbeeld Spanje bekend om haar olijfolie, Syrië om haar wijn en Egypte om haar gezout vlees.

De economische surplus groeide en deed het eerste geldsysteem ontstaan. Dit was echter niet tot aan het einde van het agrarische tijdperk. Het geldsysteem deed een nieuwe beroepsgroep ontstaan, de handelaren. Nu producten niet alleen meer bedoeld zijn om in bezit te voorzien, maar ook om door te handelen, groeien de behoeftes van de mens en wordt de economie steeds verder gestimuleerd. Een geldeconomie leidde op de lange termijn tot het ontstaan van veel aangeleerde behoeften.

Industriële samenleving

Sinds kort is de agrarische bestaanswijze in grote delen van de wereld afgelost door een Industriële (Nolan & Lenski, 1995). Die bestaanswijze kenmerkt zich door mechanisering van productie. Als gevolg van deze mechanisering groeide de economische surplus ongekend waardoor het welvaartsniveau aanzienlijk steeg. Nu werd niet alleen de levensstandaard van een aantal rijken verbeterd, maar de levensstandaard van het merendeel van de bevolking. Het proces van modernisering was in gang gezet.

De geavanceerde technologie en het proces van differentiatie zorgden voor complexe vormen van sociale stratificatie. Waar verschillen in sociale status, welvaart en inkomen nog minimaal waren in de jager-verzamelaars samenleving hebben deze in de industriële samenleving een maximum bereikt. Stijgende productiviteit en de divisie van arbeid hebben de mogelijkheden tot vormen van ongelijkheid uitgebreid. Dit neemt niet weg dat over het algemeen gezien de ongelijkheid tussen leden van de industriële samenleving afgenomen is. Het merendeel van de bevolking heeft inmiddels een betere levensstandaard. Industrialisatie zorgde tevens voor een enorme populatiegroei. Een toename in economische surplus en medische kennis zorgde ervoor dat de bevolking van industriële samenlevingen maxima bereikten.

Meer leden binnen een samenleving en complexe vormen van sociale stratificatie vroegen om vernieuwde vormen van sociale organisatie. Het grote aantal leden van industriële samenlevingen en complexe vormen van sociale stratificatie leidden tot de realisatie dat een dwingende morele orde onmogelijk is. Het verplichtende stelsel van waarden kwam onder druk te staan. De leden van samenlevingen werden steeds pluriformer in hun opvattingen. Individuen

gaan steeds meer waarde hechten aan zaken als zelfstandigheid, vrijheid en autonomie.

De leiderschapsstructuur veranderde van een kleine homogene elitegroep die de macht had naar een groot open politiek systeem. Verschillende groepen kunnen nu aan politieke besluitvormingsprocessen deelnemen of deze in ieder geval beïnvloeden. Niet één elitegroep heeft de macht, maar verschillende elitegroepen worden tegenover elkaar geplaatst om tot adequate besluitvorming te komen.

Het ongelijkheidsniveau is in industriële samenlevingen dus lager dan in de agrarische samenleving. Welvaart en inkomen worden gelijk verdeeld en de leiderschapsstructuur is een meer democratische. De ongelijkheid tussen samenlevingen is daarentegen toegenomen. De geïndustrialiseerde landen zijn steeds rijker geworden ten koste van een aantal industrialiserende landen. Hier wordt in de volgende paragraaf dieper op ingegaan.

In de eerdere samenlevingstypen bleef de familie het belangrijkste, allesomvattende, instituut. Dit instituut voorzag in de religieuze, opvoedkundige en economische behoefte van het individu. Nu samenlevingen steeds complexer geworden zijn kan de relatie tussen individuen niet meer louter op basis van familiale banden gebaseerd zijn. Er doen zich binnen de samenleving steeds meer diverse vormen van sociale relaties voor.

De industriële samenleving heeft de vrijheid van het individu dus aanzienlijk verruimd. Doordat de mens zich kan bewegen op diverse velden van interacties, een gedifferentieerde arbeidsmarkt en een democratisch politiek systeem is de mens zelfstandiger en meer individu dan ooit tevoren. Individualiteit blijkt ook bevorderlijk voor creativiteit en dat wordt steeds belangrijker in de competitie op de wereldmarkt. In de industriële samenleving worden persoonlijke vaardigheden weer net zo belangrijk als in de jager-verzamelaars samenleving.

Industrialiserende samenlevingen

Ondanks de grootte van het industrialisatieproces, kunnen we nu minder dan een kwart van de wereldpopulatie geïndustrialiseerd noemen (Nolan & Lenski, 1995). Bij industrialiserende samenlevingen is de technologische ontwikkeling beperkt. Industrialiserende samenlevingen worden echter wel beïnvloed door de technologie en economie van geïndustrialiseerde samenlevingen.

Minder geïndustrialiseerde landen zijn niet simpelweg de derde wereldlanden. Sommige landen zoals Zuid-Korea, Taiwan en China ervaren vormen van economische groei en een verbeterde levensstandaard terwijl anderen landen als Egypte, Brazilië en Zimbabwe nog minder geïndustrialiseerd zijn. Het veruit meest geïndustrialiseerde land is de VS kort daarop gevolgd door enkele West-Europese landen. De meeste industrialiserende landen zijn te vinden in Zuid-Amerika, Afrika en Azië. Industrialiserende samenlevingen worden al decennia lang geconfronteerd met overwelmende problemen.

Omdat de industriële ontwikkeling in zeer beperkte mate tot wasdom is gekomen leven veel burgers in armoede. Verbeteringen in de levensstandaard van de leden van deze samenleving zijn erg teleurstellend te noemen. De economie van industrialiserende landen beïnvloedt de industrialiserende landen op verschillende wijzen. Ten eerste hebben industrialiserende landen geen kans te concurreren op de wereldmarkt. Zij industrialiseren in een tijdperk waarin grote geïndustrialiseerde landen de politieke en economische volmacht hebben. Ten tweede worden de industrialiserende landen vaak uitgebuit door de geïndustrialiseerde. Het geboorteaantal is wel afgenomen, maar dit staat niet in verhouding tot de afname in sterftcijfers.

Wanneer samenlevingen zo hard groeien en het ontwikkelingsniveau beperkt blijft is het moeilijk om aan de basisbehoeften van alle leden tegemoetgekomen. Te denken valt hier

bijvoorbeeld aan het tekort aan voedsel en water in industrialiserende landen.

De postindustriële samenleving

De laatste decennia zijn we opnieuw getuige van de opkomst van een nieuw samenlevingstype: de postindustriële samenleving, zie onder meer Albrow (1990), Beck (1994) en Inglehart (1997). Voorschrijdende technologische ontwikkelingen, waarbij men vooral moet denken aan ontwikkelingen in communicatietechnieken, veroorzaken een afname van banen in de industrie en een toename van banen in de dienstensector. Net als bij alle andere beschreven samenlevingsvormen vraagt ook deze ontwikkeling in de technologie om andere vormen van sociale organisatie.

Door de techniek en moderne communicatiemiddelen raken individuen in toenemende mate, en over grotere afstanden verspreid, verbonden en afhankelijk van elkaar. Een proces wat ook wel aan wordt geduid met de term globalisering (Heilbron & Wilterdink, 1995). Letterlijk betekent globalisering: “verspreid raken over de hele wereld”. Globalisering voltrekt zich op politiek, economisch, sociaal en cultureel gebied.

Met de toenemende afhankelijkheid op wereldniveau wordt de sociale organisatie zeer complex. Zie bijvoorbeeld Giddens (1991), Sassen (2001) en Bauman (1998).

De sociale organisatie gaat steeds meer samenlevingsgrenzen overschrijden. Zo worden wetten en regels steeds meer gemaakt door internationale instanties. En worden steeds meer landen betrokken bij de internationale handel. De menselijke interactie neemt wereldwijd toe. En er is een toenemende mate van integratie van culturen zichtbaar.

Gevolgen voor het natuurlijke en sociale milieu

Een nadelig gevolg van het globaliseringproces is een toenemende ongelijkheid tussen verschillende culturen (Sassen, 2001). Ondanks het feit dat de laatste twintig jaar het bruto sociaal product meer dan 40% is gestegen, ondanks het feit dat het volume van de wereldhandel met het elfvoudige toenam en de economische groei zich vervijfvoudigde, vond in deze zelfde tijd geen regelmatige verhoging van de gemiddelde levensstandaard plaats. De voordelen van ontwikkeling worden niet rechtvaardig verdeeld, waardoor de kloof tussen rijk en arm steeds groter wordt. Onrechtvaardigheid, armoede, honger, onwetendheid en gewapende conflicten nemen steeds meer toe en veroorzaken een ongelukkige waardering van het leven voor veel mensen.

De toenemende integratie van culturen betekent een toenemende strijd tussen culturen (Huntington, 1997). Dat een vermenging van normen, waarden en gewoonten van verschillende culturen leidt tot conflict behoeft verder geen betoog.

Een nadelig gevolg van de voorschrijdende technologische ontwikkeling is een toenemende vervuiling en afbraak van het natuurlijke milieu. Door gebrek aan wetgeving en de keuze van welvaart boven milieu gaat het snel bergafwaarts met ons milieu (Zonneveld, 1983). De dominantie van productie en consumptie veroorzaakt onder andere uitputting van de natuurlijke rijkdommen en het massaal uitsterven van dier- en plantensoorten.

9.5 De relatie tussen het individu en de groep

De vraag is wat we, naar aanleiding van het voorgeschrevene, over de maatschappelijke en wetenschappelijke vraag kunnen zeggen om uiteindelijk tot een goed advies te kunnen komen. Wat kunnen we, uitgaande van de ontwikkeling van samenlevingen, uiteindelijk concluderen over de relatie tussen het individu en de groep (Schwartz eerste dimensie)?

Het feit dat de mens van nature een sociaal en een individualistisch dier is heeft er toe geleid dat er in verschillende samenlevingstypen verschillend met de relatie tussen het individu en de groep is omgegaan. In de eerste samenlevingsvorm waren er, op de familiale banden na, nauwelijks sterke banden tussen leden van een samenleving. Individualiteit en autonomie werden hoog gewaardeerd. De ontwikkeling naar de horticulturele en agrarische samenleving zorgde voor een toename in het aantal leden van samenlevingen en voor steeds meer afhankelijkheidsrelaties tussen de leden van samenlevingen. De behoefte aan een dwingende morele orde nam toe en er ontstond een voor allen verplicht stelsel van waarden.

In de industriële samenleving neemt het aantal leden van samenlevingen wederom toe. Toename van het aantal leden en het proces van differentiatie zorgen er voor dat het dwingende stelsel van waarden onder druk komt te staan. Er is, net als in de jager-verzamelaars samenleving, weer meer ruimte voor individualiteit. Waarden als autonomie en vrijheid komen weer meer op de voorgrond te staan. Ook blijken persoonlijke vaardigheden weer net zo van belang als in de jager-verzamelaars samenleving.

De familiale banden die we in de jager-verzamelaarsamenleving terugvinden zijn niet terug te vinden in de industriële samenleving. Voor leden van de industriële samenleving is het moeilijk het belang van familiale banden te erkennen, veel van de sociale interacties worden onafhankelijk van deze banden georganiseerd. Te denken valt bijvoorbeeld aan vriendschappelijke relaties, relaties tussen werknemer en werkgever, tussen leraar en student etc.

In dit onderzoek is een sterke relatie tussen autonomie en geluk gevonden. Kijkende naar de evolutie van menselijke samenlevingen is het aannemelijk dat autonomie aansluit op de menselijke aard. Toen de overgang naar een agrarische bestaanswijze noodzaakte tot onderdrukking van individualiteit moet dat dus tegen de menselijke aard zijn ingegaan. Dat zal het leven er niet leuker op hebben gemaakt. In de industriële samenleving is onderdrukking van de individualiteit niet langer vereist. Het industrialiseringsproces heeft de mens weer teruggebracht naar een mate van autonomie die vergelijkbaar is met die van de oorspronkelijke samenlevingen van jagers en verzamelaars. Het is niet verbazingwekkend dat de mensen daar nu gelukkiger leven.

In conservatieve culturen probeert men alsmaar het individuele af te vlakken tot iets gemeenschappelijks. De bevolking van zo'n samenleving hecht waarde aan zaken die niet aansluiten bij de aangeboren behoeftebevrediging. Het "vrije" gemeenschappelijke wordt omgezet tot iets vanzelfsprekends. Wanneer individuen niet aan deze vanzelfsprekendheden voldoen worden zij gedwongen zich aan die gemeenschappelijkheid te conformeren. Het gemeenschappelijke wordt daarmee iets hogers waaraan men op straffe van sancties heeft te beantwoorden. Het gemeenschappelijke wordt met andere woorden een dwingend moraal met een verplicht stelsel van waarden, ook wel aangeduid met de term "collectiviteit" (Vis, 2002, afl.1). Individuen moeten zich deze waarden gedwongen eigen maken en vaak moet men zich houden aan bepaalde gedragsregels.

Een collectivistisch denkend mens kan onmogelijk begrijpen wat gemeenschappelijkheid nu werkelijk betekent. Hij zal er altijd iets 'universeels' van maken, een voor het collectief geldend stelsel van waarden (Vis, 2002, afl.1). Het gemeenschappelijke krijgt zo een uitsluitend karakter. Alleen diegene die aan de collectief gestelde waarden beantwoorden kunnen immers als gelijkwaardige in de groep worden opgenomen. Men voegt zich niet meer vrijwillig op basis van het gemeenschappelijke samen. Maar er wordt van tevoren verlangd dat men aan het gemeenschappelijke voldoet. De basiswaarden voor gemeenschappelijkheid worden van tevoren bepaald en een ieder die daaraan niet voldoet mag niet tot het collectief toetreden.

In meer autonome culturen probeert men alsmaar het individuele te laten prevaleren boven het gemeenschappelijke. Veel critici gaan er van uit dat de overwaardering van het individuele in deze culturen leidt tot extreme vormen van egoïsme en egocentriciteit. Ontkenning van het gemeenschappelijke zou in deze zin zorgen voor een onbetrokkenheid bij het belang van de groep.

Uit dit onderzoek blijkt echter dat men veel gelukkiger gedijt in autonome culturen. Het idee van ikke, ikke, ikke en de rest kan stikken doet zich klaarblijkelijk in veel mindere mate voor dan vaak wordt verwacht. De ontwikkeling tot het autonome individu loopt niet uit in absoluut egoïsme, maar in een uniek ontwikkelde persoonlijkheid die deel uitmaakt van een onontkoombaar groter geheel.

Het voorgeschrevene dient er geenszins toe de autonome cultuur te idealiseren. Het is een feit dat zich in de autonome, tevens de modernere culturen, ook grote problemen voordoen. Wanneer een uniform stelstel waarden ontbreekt is een ieder er immers vrij in eigen waarden te laten prevaleren. Contrasterende waarden kunnen leiden tot onbegrip. Het individuele wordt op deze wijze ook niet omgezet tot iets gemeenschappelijks. Een cultuur met een sterke oriëntatie op het autonome heeft in deze zin geen uitsluitend, maar ook geen insluitend karakter.

Het uiteindelijke advies is dat een ieder in elke cultuur in moet zien dat men naast zichzelf de ander aantreft en dat uiteindelijk niemand uit de voeten kan als niet beiden, zowel 'ik' als 'de ander' tot hun recht kunnen komen. We moeten de mens niet zien als een individu of als onderdeel van een collectief, maar als een verzameling. Het begrip verzameling houdt onder andere in dat de elementen, waaruit die verzameling bestaat, allemaal verschillend zijn maar met een bepaald oogmerk op grond van bepaalde gemeenschappelijke kenmerken bijeengebracht (Vis, 2002, afl.1).

In een dergelijke cultuur wordt het individuele en het gemeenschappelijke erkent. Een gemeenschappelijkheid met een constaterend in plaats van een dwingend karakter en een individualiteit met een acceptierend in plaats van contrasterend karakter. Zonder erkenning van beide polen is het onmogelijk om tot het geluk te komen. Juist wanneer het individuele en het gemeenschappelijke erkend worden kan er een onvoorwaardelijk bestaansrecht voor elk mens gaan gelden.

9.6 De relatie tussen individuen

Wat kunnen we, terugkijkend op de ontwikkeling van samenlevingen, concluderen over de relatie tussen het individu en de groep (Schwartz tweede dimensie)?

De samenleving van de jager-verzamelaars kende nauwelijks vormen van ongelijkheid. Alle individuen werden gelijk aan elkaar gesteld en relaties waren gebaseerd op vrijwilligheid. Formele regels en wetten ontbraken en er was nauwelijks sprake van machtsongelijkheid. Er waren slechts wat informele regels en wetten om de groep sociaal te organiseren. Er was welliswaar een politiek leider, maar deze was voor het bereiken van zijn doel meer afhankelijk van vrijwillige medewerking dan van macht en dwang. De enige ongelijkheid die deze samenlevingsvorm kende is ongelijkheid in prestige op basis van persoonlijke vaardigheden.

De ontwikkeling naar de horticulturele en agrarische samenleving zorgde voor steeds meer ongelijkheid tussen de leden van samenlevingen. Naar aanleiding van ongelijkheid en een verdere populatiegroei werden er, om de sociale organisatie adequaat te organiseren, overheidsstructuren ontwikkeld die niet langer op persoonlijke vaardigheden of familiale banden waren gebaseerd. Bepaalde leden van de samenleving kregen zo aanzienlijk meer macht dan andere leden. Ook het rechtssysteem werd ontwikkeld. Leden van samenlevingen moesten zich aan formele regels en wetten gaan houden gecreëerd en gecontroleerd door een kleine elite.

In de industriële samenlevingsvorm zien we dat de ongelijkheid tussen leden weer iets ingeperkt wordt. Ook doen zich democratische besluitvormingsprocessen voor. Niet één kleine elite bepaalt de regels en wetten van de samenleving, maar verschillende groepen hebben inspraak in besluitvormingssystemen. Waarden als gelijkheid en vrijheid komen weer meer op de voorgrond te staan.

In dit onderzoek is een sterke relatie tussen egalitarisme en geluk gevonden. Kijkende naar de evolutie van menselijke samenlevingen is het aannemelijk dat egalitaire waarden aansluiten op de menselijke aard. Toen de overgang naar een agrarische bestaanswijze noodzaakte tot onderdrukking van gelijkheid moet dat dus tegen de menselijke aard zijn ingegaan. Dat zal het leven er niet leuker op hebben gemaakt. In de industriële samenleving is deze ongelijkheid niet langer vereist. Het industrialiseringsproces heeft de mens weer teruggebracht naar een situatie van gelijke verhoudingen die vergelijkbaar is met die van de oorspronkelijke samenlevingen van jagers en verzamelaars. Het is niet verbazingwekkend dat de mensen daar nu gelukkiger leven.

Samenlevingen zijn tijdens de evolutie echter zeer complex geworden om sociaal te organiseren. Een ongelijke verdeling van macht is een vereiste geworden om ervoor te zorgen dat leden van samenlevingen zich op een bepaalde manier gedragen.

In een hiërarchisch georganiseerde cultuur bepaald een kleine elite, die de macht heeft, de allocatie van maatschappelijke rollen en sociale en natuurlijke hulpbronnen. Deze elites houden de mensen voor dat zij zich aan de wetten en regels van de gemeenschap moeten houden. Men probeert in deze culturen alsmat vast te houden aan het beeld dat niet de mens als individu de maat is van de samenleving, maar het "hogere" (Vis, 2002, afl.16). In deze culturen vormt de mens een wezen dat niet zonder van buitenaf opgelegde, dwingende wetten en regels kan. De wil van de elite is wet! En wie zich niet aan de wetten en regels van de elite wil conformeren wordt hiertoe gedwongen.

Een kenmerk van hiërarchisch georganiseerde culturen is dat alles naar boven toe geprojecteerd wordt (Vis, 2002, alf.16). Dat wil zeggen dat men voortdurend bezig is alles op te waarderen. Ieder individu heeft in deze zin een verlangen zich aan het gedrag van die elites te

spiegelen en zich bij hen aan te sluiten.

Dat is in feite de basis van het voortdurende streven naar macht. Hoe rijker, hoe machtiger, hoe gezaghebbender, hoe bewonderenswaardiger!

Een hiërarchisch denkend, hetzij hoog hetzij laag gepositioneerd in de hiërarchie, mens kan onmogelijk begrijpen wat een gedegen samenwerking op basis van gelijkheid en vrijwilligheid is. Hij zal er altijd een strijd van maken. Een strijd over sociale goederen, status, hulpbronnen, religie, zingeving, etniciteit etc. Het uiteindelijke doel van deze strijd is het elimineren van rivalen en het verkrijgen van meer macht. Domineren leidt tot een machtshonger die niet te stillen is en gedomineerd worden leidt tot een steeds onbevredigde honger naar macht. In hiërarchisch georganiseerde culturen vormt de samenleving, in de ogen van de machtshebbers, een collectiviteit waar iedereen als een soort machine aan bijdraagt. En in de ogen van de machteloze is deze collectiviteit een strijdveld waarin men zich continu weerspiegelt aan "hogere". De bevolking van zo'n samenleving hecht waarde aan zaken als macht en dwang die niet aansluiten op de aangeboren behoefte aan gelijkheid en vrijwillige samenwerking.

In egalitaire, tevens de meer autonome, culturen verandert geleidelijk aan het karakter van het zogenaamd hiërarchisch georganiseerd collectief. We spreken dan niet meer van een collectief, maar van een vrijwillig samenwerkingsverband. Individuen sluiten zich in deze culturen bijeen, omdat zij beseffen dat zij elkaar nodig hebben om behoorlijk te kunnen overleven. Men streeft in deze culturen niet continu naar meer, maar accepteert hetgeen wat hem of haar toegeschreven is. De samenleving wordt niet gezien als een strijdveld, maar als een samenhangend geheel.

Dit wil niet zeggen dat dit samenhangende geheel niet hiërarchisch georganiseerd is. Ook egalitaire culturen ontkomen niet aan de behoefte om vanuit het hoog-laag denken met de samenleving om te gaan. Maar in egalitaire culturen wordt de hiërarchische organisatie als een noodzakelijk instrument gezien en is het niet de macht zelf die centraal staat. De hiërarchische organisatie wordt gezien als een middel tot het laten slagen van de onontkoombare afhankelijkheid en niet als een doel op zich.

Het zijn in deze cultuur niet de elites die de mensen voorschrijven dat zij zich aan de wetten, de waarden en normen van de gemeenschap moeten houden. Maar de waarden en normen van de gemeenschap worden in een vrijwillig overleg bepaald. Een overleg waar een ieder als gelijke aan mag deelnemen. Aangezien niet iedereen kan deelnemen worden bepaalde individuen uit de samenleving gekozen om de afhankelijkheidsrelaties binnen de samenleving te organiseren. Zo verkrijgen bepaalde individuen meer macht.

Ook egalitaire culturen berusten op hiërarchische relaties. Maar door ongedwongen samenwerking en vrijwillig overleg lijkt men in deze culturen de hiërarchische verdeling beter te kunnen accepteren. Het zijn immers uiteindelijk vrijwillig gekozen individuen die de meer machtige posities bekleden. Uit dit onderzoek blijkt dan ook dat men veel gelukkiger gedijt in egalitaire culturen.

Het voorgeschrevene dient er geenszins toe de egalitaire cultuur te idealiseren. Waarschijnlijk beseft men in deze cultuur niet dat men gedomineerd wordt omdat men gedomineerd wordt door vrijwillig gekozen personen. Dat men niet het gevoel heeft gedomineerd te worden leidt mijns inziens tot een onbetrokkenheid bij de samenleving. Men accepteert dat 'hogeren' de afhankelijkheid organiseren zolang dit het eigen belang niet in te grote mate in de weg staat. De onontkoombare afhankelijkheid wordt op deze wijze ook niet omgezet tot een gedegen samenwerking. De aangeboren behoefte aan gelijkheid en vrijwillige samenwerking wordt zo ook niet bevredigd.

Het hoog-laag denken kan niet wegblijven uit de ontwikkeling van culturen. Het ligt verankerd in ons menszijn. Het is onvermijdelijk en dus is het op zichzelf redelijk dat het er is. Maar dat wil geenszins zeggen dat mensen er gelukkig van worden.

Het uiteindelijke advies is dat een ieder in elke cultuur de samenleving meer als een 'team' moet zien. Een team dat gebaseerd is op het idee dat iedereen elkaar nodig heeft om te kunnen overleven (Vis, 2002, afl. 16). Ieder lid wordt als gelijkwaardige in dit team opgenomen. De aan zo'n team deelnemende individuen moeten vanuit zichzelf het algemeen belang dienen. In zo'n 'team' zet een ieder zich geheel vrijwillig naar beste vermogens in, elk overeenkomstig de eigen aanleg, ontwikkeling en ervaring. En een ieder beoordeelt voor zichzelf welke inbreng zij of hij onder bepaalde omstandigheden nodig acht. Net als in de jager-verzamelaars samenleving waar een vrijwillige samenwerking o.b.v persoonlijke vaardigheden terug te vinden is. De aangeboren behoefte aan gelijkheid en vrijwillige samenwerking wordt zo bevredigd.

Het team staat in zijn totaliteit voor problemen en opgaven gesteld en het is nu juist deze omstandigheid die als vanzelfsprekend de besten naar voren haalt. Niemand krijgt dus bij voorbaat meer macht over vooralsnog onduidelijke projecten, maar achteraf, als het probleem zich helder en concreet voordoet en als bovendien gebleken is dat zij in staat mogen worden geacht er raad mee te weten.

Wanneer een dergelijk team gerealiseerd wordt kan een fijnmazig netwerk van communicatie niet ontbreken. Juist omdat mensen zich vaak niet bewustzijn van de afhankelijkheid is het creëren van een bewustzijn van deze onafhankelijkheid onontbeerlijk. Dit bewustzijn kan alleen gerealiseerd worden wanneer iedereen binnen een samenleving met elkaar in verbinding staat. Pas wanneer de mens een goed evenwicht weet te vinden tussen egalitaire en hiërarchische waarden om een samenleving sociaal te organiseren kan men het ultieme geluk vinden.

9.7 De relatie tussen het individu en het sociale en natuurlijke milieu

Afhankelijke individuen die een samenleving vormen staan niet op zichzelf. Zij passen in een groter geheel, het allesomvattende natuurlijke en sociale milieu. We zijn afhankelijk van deze milieus voor ons voortbestaan, maar deze milieus kunnen tevens een bedreiging vormen tot ons voortbestaan.

Naar aanleiding van de beschrijving in paragraaf 9.4 is het duidelijk dat het proces van globalisering en de voortschrijdende technologische ontwikkelingen desastreuze gevolgen hebben voor ons natuurlijke en sociale milieu. Het is een feit dat mensen in de eerste samenlevingsvormen harmonieuzer in hun sociale en natuurlijke wereld pasten. De aangeboren behoefte om het allesomvattende natuurlijke en sociale milieu te respecteren lijkt vergeten. En alleen de aangeboren behoefte aan totale beheersing lijkt nog te bestaan.

Gezien het zwakke verband tussen de dimensie mastery-harmony en het geluk zal ik in deze paragraaf geen onderscheid maken tussen beide samenlevingsvormen en de omgang met het natuurlijke en sociale milieu. Wel zal ik proberen tot een advies te komen dat betrekking heeft op de verbetering van beide samenlevingsvormen. Waarbij niet het accepteren of beheersen, maar het verbeteren van beide milieus centraal staat.

We staan op een kritiek moment in de geschiedenis, een tijd waarin de mensheid haar toekomst moet bepalen. Het proces van globalisering is in gang gezet en niemand weet precies hoe het zich zal ontwikkelen. Eén ding is duidelijk: de wereld wordt steeds afhankelijker en kwetsbaarder. Het globaliseringproces leidt tot een toenemende ongelijkheid en strijd tussen

verschillende culturen.

En de voorschrijdende technologische ontwikkelingen leiden tot een toenemende vervuiling en afbraak van het natuurlijke milieu.

Het is niet gek dat mensen die zich geconfronteerd zien met de nadelen of mensen die zich bewust zijn van de nadelen van het globaliseringsproces en de voorschrijdende technologische ontwikkeling in grote angst verkeren en zich naar aanleiding van dit gevoel ongelukkig voelen. De bewuste westerling moet toch iets van een gevoel van schuld hebben voor de gevolgen van een zo ongelijk verdeelde rijkdom en een angst dat men ooit zal moeten boeten voor een niet goed te praten egoïsme. En kent een ieder niet de angst voor de strijd die ontstaat naar aanleiding van het steeds dichterbij elkaar komen van verschillende culturen? En kent een ieder niet de angst voor de afbraak van ons milieu?

Globalisering en technologische ontwikkelingen hebben ons sociale en natuurlijke milieu overbelast. Deze tendens is bijzonder gevaarlijk, maar niet onafwendbaar (Zonneveld, 1983). Er is geen halt toe te roepen aan het globaliseringsproces en aan de voortschrijdende technologische ontwikkelingen. Maar als de mens zijn denkvermogen met succes heeft gebruikt om deze processen in werking te zetten kan het zijn denkvermogen ook gebruiken om voordelen uit deze processen te mobiliseren.

Bij het streven naar welvaart is de mens van nature geneigd geen aandacht aan de nadelen te schenken, vooral wanneer zij zich pas later of elders gaan manifesteren (Zonneveld, 1983). Maar in een tijd van globalisering, waar de wereld steeds meer een dorp wordt, zijn de nadelen op een dusdanige manier de kop op gaan steken dat iedereen ze wel moet erkennen.

Onze toekomst draagt zowel een groot gevaar als een grote belofte in zich. Om voordelen uit het globaliseringsproces te kunnen mobiliseren moeten we de mens niet alleen zien als individu, als onderdeel van een verzameling of als lid van een team. Maar ook als lid van een gemeenschap op wereldniveau. We moeten de mens, met andere woorden zien, als een wereldburger. Een wereldburger temidden in een verscheidenheid aan culturen en levensvormen, één soort op een natuurlijke aarde met een gemeenschappelijk lot

We beschikken over de kennis en de technologie om in ieders behoeften te voorzien en om onze schadelijke invloed op het milieu te verminderen. Door onze krachten en kennis op mondiaal niveau te bundelen kunnen we een wereldgemeenschap voortbrengen gebaseerd op respect voor de natuur en het sociale (Zonneveld, 1983). Zonder erkenning van de mens als onderdeel van een allesomvattend geheel is het onmogelijk om tot het geluk te komen. En is het vooral onmogelijk om het geluk van de mens in de toekomst te waarborgen. Voor het voortbestaan van het geluksgevoel is het absoluut noodzakelijk om een gemeenschappelijke visie te hebben op fundamentele waarden die de basis verschaffen voor de opkomende wereldsamenleving. Dit advies is gericht aan iedereen, levend in welke cultuur dan ook, want iedereen draagt verantwoordelijkheid voor het huidige en toekomstige geluk van de mensheid.

9.10 Conclusie

Herhaling vragen

De in paragraaf 3.3 gestelde vragen zijn:

- Zijn waarden van invloed op het geluk?
- Indien waarden van invloed zijn op het geluk, hoe zijn waarden van invloed op het geluk? (verklaring aan de hand van de behoeftetheorie)
- Maken de waarden die naar aanleiding van het moderniseringsproces centraal zijn komen te staan al dan niet gelukkig?

Het uiteindelijke doel van deze vragen is die waarden te onderscheiden die bijdragen aan het gemiddeld geluk zodat deze in een samenleving bevorderd kunnen worden via bijvoorbeeld beleid en onderwijs.

Geluk bevorderen via autonome waarden

Het in dit onderzoek vastgestelde verband tussen autonome waarden en geluk is sterk. Autonome waarden, die naar aanleiding van het moderniseringsproces centraal zijn komen te staan, leiden klaarblijkelijk niet tot een ongelukkiger bestaan.

Omdat de mens is geëvolueerd in de condities van jagers-verzamelaars samenlevingen heeft de mens waarschijnlijk een aangeboren behoefte aan een zekere mate van individualiteit. Die voorkeur komt tot uiting in het dominante waardepatroon van jagers/verzamelaars samenlevingen. Dit betekent dat, uitgaande van de behoeftetheorie, autonome waarden helemaal niet ongelukkig maken. De waarden sluiten aan op een aangeboren behoefte.

Het bevorderen van autonome waarden leidt dus tot een gelukkiger samenleving. Autonome waarden kunnen bijvoorbeeld bevorderd worden via een beleid dat de bevolking meer bewust maakt van eigen ideeën en opvattingen. Het politieke systeem moet de bevolking in zo'n land dan tevens de kans geven eigen opvattingen en ideeën te laten prevaleren. Om niet te vervallen in een situatie van collectieve tegenstellingen in waarden zal een dergelijk beleid de bevolking moeten leren respectvol om te gaan met elkaars overtuigingen. Daarnaast dienen via een dergelijk beleid de mogelijkheden tot onzekerheid, die vaak gepaard gaan met een autonoom bestaan, ingeperkt te worden.

Geluk bevorderen via egalitaire waarden

Het gevonden verband tussen egalitarisme en geluk is sterk. Egalitaire waarden, die naar aanleiding van het moderniseringsproces centraal zijn komen te staan, leiden klaarblijkelijk niet tot een ongelukkiger bestaan.

Volgens de theorie is de mensheid geëvolueerd in een samenleving waarin een behoorlijke mate van gelijkheid mogelijk was. Het is daarom aannemelijk dat de behoefte aan gelijkheid in verhoudingen aansluit op de menselijke aard. Die voorkeur komt tot uiting in het dominante waardepatroon van jagers/verzamelaars samenlevingen. Dit betekent dat, uitgaande van de behoeftetheorie, egalitaire waarden helemaal niet ongelukkig maken. De waarden sluiten aan op een aangeboren behoefte.

Het bevorderen van egalitaire waarden leidt dus tot een gelukkiger samenleving. Egalitaire waarden kunnen bijvoorbeeld bevorderd worden via een beleid dat een gelijke verdeling van hulpbronnen en macht als doel centraal stelt. Een dergelijk beleid zal zich er tevens op moeten richten dat mensen meer vertrouwen in elkaar krijgen. Een hiërarchische organisatie van de samenleving gebaseerd op formele wetten en regels is dan immers onnodig.

In paragraaf 9.6 werd reeds besproken dat de bevolking van meer egalitaire landen steeds minder betrokken raken bij de samenleving. Dit betekent dat de nadruk van het beleid tevens moet liggen bij het vergroten van betrokkenheid van leden bij de samenleving.

Geluk bevorderen via harmonieuze waarden

Het gevonden verband tussen harmonie en geluk is zwak. Verwacht wordt dat dit zwakke verband veroorzaakt wordt door het proces van globalisering. De bedreigingen van het sociale en natuurlijke milieu gaan, naar aanleiding van het proces van globalisering, landsgrenzen steeds vaker overschrijden. Dit betekent dat het natuurlijke en sociale milieu van alle landen steeds onbeheersbaarder wordt.

Volgens de theorie is de mensheid geëvolueerd in een samenleving waarin men harmonieus in het natuurlijke en sociale milieu past. Om aan te sluiten op deze behoeften is een beleid gericht op het bevorderen van harmonieuze waarden niet afdoende. Om het geluk te bevorderen moet een mondiaal beleid ontwikkeld worden gericht op het bevorderen van waarden die het verbeteren van beide milieus tot gevolg heeft..

Naar aanleiding van het proces van globalisering is de ongelijkheid en strijd tussen culturen toegenomen. Daarnaast hebben voortschrijdende technologische ontwikkelingen vervuiling en afbraak van het natuurlijke milieu tot gevolg. Wanneer er geen mondiaal beleid ontwikkeld wordt gericht op, een gelijke verdeling van rijkdom, een respectvolle omgang met elkaars waardeovertuigingen, verbetering van het natuurlijke milieu en het bewust maken van de mens dat het deel uitmaakt van een grote samenleving de wereld, is het onmogelijk om het geluk van de mens in de toekomst te waarborgen.

Literatuurlijst

Albrow, M. (1990)

Globalization, knowledge and society : readings from International sociology
London: Sage in association with the International Sociological Association/ISA

Bauman, Z. (1998)

Globalization, the human consequences
Cambridge: Polity Press

Beck, U. (1994)

Reflexive modernization: politics, tradition and aesthetics in the modern social order
Cambridge: Polity Press

Bentham, J. (1789)

An introduction to the Principles of Morals and Legislation
Oxford

Berger, P. (1967)

The sacred canopy : elements of a sociological theory of religion
N.Y.: Garden City

Cantril, H. (1965)

The pattern of human concern
Rutgers University Press, New Brunswick, NJ, USA

Van Deth, J., Scarborough, E. (1994)

The impact of values: research programme of the European Foundation
Oxford: Oxford University Press

Van Deth, Jan W., Scarbrough, E. (1995)

The impact of values: research programme of the European Foundation
Oxford: University Press Reeks

Diener, E., Sandvik, E. & Pavot, W. (1989)

Happiness is frequency, not intensity of affect
in: Strack et al eds: Subjective Well-being

Van Doorn, L. and C. Lammers. (1976)

Moderne sociologie: een systematische inleiding
Utrecht: Het Spectrum.

Durkheim (1983)

The division of labour in society
Parijs: Presses Universitaires de France

Gallup, G.H. (1976)
Human needs and satisfactions: a global survey
Public Opinion Quarterly, vol 40

Giddens, A. (1991)
The Consequences of Modernity
Cambridge: Polity Press

Halman, L., Heunks, F., De Moor, R., Zanders, H. (1987)
Traditie, secularisatie en individualisering. Een studie naar de waarden van de Nederlanders in een Europese context
Tilburg: University Press

Halman, L. (1991)
Waarden in de Westerse Wereld
Een internationale exploratie van de waarden in de westerse samenleving
Tilburg University Press

Heilbron, J., Wilterdink, N. (1995)
Mondialisering. De wording van een wereldsamenleving
Groningen: Wolters-Noordhoff

Hofstede, G. (1991)
Cultures and organizations: software of the mind
London: McGrawhill

Hofstede, G. (1980)
Culture's Consequences, international differences in work related values
London: McGrawhill

Huntington, P. (1997)
Botsende beschavingen
Baarn: Anthos

Inglehart, R. (1990)
Culture shift in advanced industrial society
Princeton University Press

Inglehart, R (1997)
Modernization and postmodernization
Princeton University Press

Ingelhart, R (2003)
Human values and social change: findings form the values surveys
Cambridge University Press

Irwin, R., Kamman, R. & Dixon, G. (1979)
If you want to know how happy I am, you'll have to ask me
New Zealand Psychologist, vol 8

Kamman, R., Christie, D., Irwin, R. & Dixon, G. (1979)
Properties of an inventory to measure happiness (and psychological health)
New Zealand Psychologist, vol 8

Kluckhohn, C. (1961)
Variation in valueorientations
Row and Peterson

Kroeber, A.L., Kluckhohn, C. (1963)
Culture: A critical review of concepts and definitions
New York: Random House

Kunneman, H. (1996)
Van theemutscultuur naar walkman-ego : contouren van postmoderne individualiteit
Amsterdam: Boom

Laeyendekker, L. (1994)
Bedreigde cultuur. Over moderniteit wetenschap en religie
Uitgeverij Kok-Kampen

Laszo, H. (1988)
Was ist Gluck?
Sozial Wissenschaftliche Rundschau, vol 28, pp 153-161

Merton, R. (1957)
Sociology today: problems and prospects
New York: basic books

Mill, J.S. (1864)
Utilitarianism
Collins, London, UK

Mooij, J.J.A (1987)
De wereld der waarden
Essays over cultuur en samenleving
J.J.A. Mooij and Meulenhoff Nederland bv

Nolan, P. & Lenski, J. (1995)
Human societies. An introduction into macro sociology
New York: McGrawHill

Oorschot, W. (2003)

Over de culturele analyse van sociaal beleid

Tilburg University Press

Orru, Marco (1987)

Anomie: norms, expectations and social legitimation

Onati International insitute for the Sociology Reeks

Ouweneel, P., Veenhoven, R. (1991)

Cross-cultural differences in happiness: Cultural bias or societal quality?

in: Bleichrodt, N. & drenth, P.J. (eds) 'Contemporary issues in cross-cultural psychology',
Zwets & Zeitlinger, Lisse pp 168-184

Pannier, C., Bons, J. (1999)

Ethica, Aristoteles (vertaling)

Groningen: Historische Uitgeverij

Rokeach, M. (1973)

The Natre of Human Values

New York: The Free Press

Russel, J.A. & Sato, K (1995)

Comparing emotion words between languages

Journal of Cross-cultural Psychology, vol 26, 384-391

Sassen, S. (2001)

The global city

Princeton University Press

Schwartz, H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M., Owens, V. (2001)

Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement

Journal of cross-cultural psychology, vol. 32, 5 september 2001

Schwartz, H., Melech, K. (2000)

Culture and subjective well-being

A Bradford Book, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, Londen England

Schartz, H. (1994)

Individualisme and Collectivism. New cultural dimensions of values.

Sage Publications Londen, 1994

Schwartz, S. (1994)

Cultural Differences across Nations: A Values Perspective.
Tilburg: Worc-paper.

SROLE, L. (1956),
'Social integration and certain corrolaries, an explatory study' American Sociological Review,
21, 709-716.

Shalom, H., Sagiv, L. (1995)
Identifying culture-specifics in the content and structure of values
Journal of cross-cultural Psychology, vol 26, januari 1995

Schulze, W. (1993)
Die Erlebnisgesellschaft
Frankfurt-New York

Triandis, H.C. (1995)
Individualism and collectivism
Boulder, CO: Westview

Veenhoven, R. (1970)
Geluk als onderwerp van wetenschappelijk onderzoek
Sociologische Gids, vol. 17, nr. 2, pp. 115-122

Veenhoven, R. (1985)
Over de waarde van geluk
Speling, vol 37, pp 24-32

Veenhoven, R. (1986)
Multi-level problemen in geluksonderzoek
EUR/FSW-werkgroep Multi-level analyse, Working paper nr 2
Veenhoven, R. (1993)

Veenhoven, R. (1996)
Leefbaarheid van landen.
Oratie Universiteit Utrecht.
AWSB Research papers 96/2

Veenhoven, R. (1998b)
Vergelijken van geluk in landen
Sociale Wetenschappen, vol 42, pp 58-84

Veenhoven, (1998c)
Welvaart en geluk
Economisch statistische berichten (ESB), vol 83

Veenhoven, R. (1999)

Op zoek naar de menselijke maat. Leefbaarheid van de individualistische samenleving
Rekenschap juni 1999, pp 83-95

Veenhoven, R. (2000i)

Leefbaarheid, betekenissen en meetmethoden
Studie in opdracht van WVZ

Veenhoven, R. (2000g)

Individualisme zo slecht nog niet
Psychologie magazine, vol 19, nr 1 pp 12-15

Veenhoven (2000h)

Beeld van geluk in de wetenschap en belletrise
Bericht an de vrienden van de Jan Campert-Stichting, nr.16

Veenhoven, R. (2002)

Het grootste geluk voor het grootste aantal. Geluk als richtsnoer voor beleid
Sociale Wetenschappen, 2002, nr. 4 pp. 1-43

Vranken, J. (1993)

Het speelveld en de spelregels: een inleiding tot de sociologie
Amesfoort: Acco

Zonneveld, J.I.S. (1983)

Morrelen aan de aarde
Utrecht: rijksuniversiteit

Zijderveld, A. (1983)

De culturele factor: een cultuursociologische wegwijzer
Den Haag: Vuga

Digitale bronnen:

Homepage Vis, J.

Filosofie van de hak op de tak

<http://home.wxs.nl-filosofievis/index.htm>

Homepage Veenhoven, R.

<http://www2.eur.nl/fsw/research/veenhoven/>

World database of happiness

Erasmus Universiteit Rotterdam

<http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl>

World Value Survey
International Network of Social Scientists
www.worldvaluesurvey.org

Bijlage 1

SCHWARTZ VALUE SURVEY

In this questionnaire you are to ask yourself: "What values are important to ME as guiding principles in MY life, and what values are less important to me?" There are two lists of values on the following pages. These values come from different cultures. In the parentheses following each value is an explanation that may help you to understand its meaning.

Your task is to rate how important each value is for you as a guiding principle in your life. Use the rating scale below:

0--means the value is not at all important, it is not relevant as a guiding principle for you.

3--means the value is important.

6--means the value is very important.

The higher the number (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6), the more important the value is as a guiding principle in YOUR life.

-1 is for rating any values opposed to the principles that guide you.

7 is for rating a value of supreme importance as a guiding principle in your life; *ordinarily there are no more than two such values.*

In the space before each value, write the number (-1,0,1,2,3,4,5,6,7) that indicates the importance of that value for you, personally. Try to distinguish as much as possible between the values by using all the numbers. You will, of course, need to use numbers more than once.

AS A GUIDING PRINCIPLE IN MY LIFE, this value is:

opposed to	not							very	of supreme
my values	important		important					important	importance
-1	0	1	2	3	4	5	6		7

Before you begin, read the values in List I, choose the one that is most important to you and rate its importance. Next, choose the value that is most opposed to your values and rate it -1. If there is no such value, choose the value least important to you and rate it 0 or 1, according to its importance. Then rate the rest of the values in List I.

VALUES LIST I

- 1__ EQUALITY (equal opportunity for all)
- 2__ INNER HARMONY (at peace with myself)
- 3__ SOCIAL POWER (control over others, dominance)
- 4__ PLEASURE (gratification of desires)
- 5__ FREEDOM (freedom of action and thought)
- 6__ A SPIRITUAL LIFE (emphasis on spiritual not material matters)
- 7__ SENSE OF BELONGING (feeling that others care about me)
- 8__ SOCIAL ORDER (stability of society)

9 __AN EXCITING LIFE (stimulating experiences)

10__ MEANING IN LIFE (a purpose in life)

AS A GUIDING PRINCIPLE IN MY LIFE, this value is:
opposed to my values not important important very important of supreme importance
-1 0 1 2 3 4 5 6 7

11___ POLITENESS (courtesy, good manners)

12___ WEALTH (material possessions, money)

13 ___ NATIONAL SECURITY (protection of my nation from enemies)

14 ___ SELF RESPECT (belief in one's own worth)

15___ RECIPROCATION OF FAVORS (avoidance of indebtedness)

16___ CREATIVITY (uniqueness, imagination)

17___ A WORLD AT PEACE (free of war and conflict)

18___ RESPECT FOR TRADITION (preservation of time-honored customs)

19___ MATURE LOVE (deep emotional & spiritual intimacy)

20___ SELF-DISCIPLINE (self-restraint, resistance to temptation)

21___ PRIVACY (the right to have a private sphere)

22___ FAMILY SECURITY (safety for loved ones)

23___ SOCIAL RECOGNITION (respect, approval by others)

24___ UNITY WITH NATURE (fitting into nature)

25___ A VARIED LIFE (filled with challenge, novelty and change)

26___ WISDOM (a mature understanding of life)

27___ AUTHORITY (the right to lead or command)

28___ TRUE FRIENDSHIP (close, supportive friends)

29___ A WORLD OF BEAUTY (beauty of nature and the arts)

30___ SOCIAL JUSTICE (correcting injustice, care for the weak)

*

*

*

*

*

Now rate how important each of the following values is for you as a guiding principle in YOUR life. These values are phrased as ways of acting that may be more or less important for you. Once again, try to distinguish as much as possible between the values by using all the numbers.

Before you begin, read the values in List II, choose the one that is most important to you and rate its importance. Next, choose the value that is most opposed to your values, or--if there is no such value--choose the value least important to you, and rate it -1, 0, or 1, according to its importance. Then rate the rest of the values.

AS A GUIDING PRINCIPLE IN MY LIFE, this value is:

opposed to	not							very	of supreme
my values	important		important				important	importance	
-1	0	1	2	3	4	5	6		7

- 31 INDEPENDENT (self-reliant, self-sufficient)
- 32 MODERATE (avoiding extremes of feeling & action)
- 33___LOYAL (faithful to my friends, group)
- 34___AMBITIOUS (hard-working, aspiring)
- 35___BROADMINDED (tolerant of different ideas and beliefs)
- 36___HUMBLE (modest, self-effacing)
- 37___DARING (seeking adventure, risk)
- 38___PROTECTING THE ENVIRONMENT (preserving nature)
- 39___INFLUENTIAL (having an impact on people and events)
- 40___HONORING OF PARENTS AND ELDERS (showing respect)
- 41___CHOOSING OWN GOALS (selecting own purposes)
- 42___HEALTHY (not being sick physically or mentally)
- 43___CAPABLE (competent, effective, efficient)
- 44___ACCEPTING MY PORTION IN LIFE (submitting to life's circumstances)
- 45___HONEST (genuine, sincere)
- 46___PRESERVING MY PUBLIC IMAGE (protecting my "face")
- 47___OBEDIENT (dutiful, meeting obligations)
- 48___INTELLIGENT (logical, thinking)
- 49___HELPFUL (working for the welfare of others)
- 50___ENJOYING LIFE (enjoying food, sex, leisure, etc.)
- 51___DEVOUT (holding to religious faith & belief)
- 52___RESPONSIBLE (dependable, reliable)
- 53___CURIOUS (interested in everything, exploring)

54 ___ FORGIVING (willing to pardon others)

55 ___ SUCCESSFUL (achieving goals)

56 ___ CLEAN (neat, tidy)

57 ___ SELF-INDULGENT (doing pleasant things)

BACKGROUND ITEMS

Your Sex (Circle): 1. Male 2. Female

Your age: ___ Years

Of which of the following groups are you a member? (Circle)

1. American Indian or Alaskan Native	3. Black, non-Hispanic	5. White, non Hispanic
2. Pacific Islander	4. Hispanic	6. Other.....

What is your academic major? (Circle)

1. Social-Behavioral sciences & Education (Anthropology, Business, Communications, Economics, General Studies, Hotel & Restaurant Management, History, International Studies, Journalism, Law, Political Science, Politics and Government, Psychology, Sociology, Women's Studies)

2. Humanities & Arts (Dance, English, Fine Arts, Foreign Language, Literature, Music, Philosophy, Religion, Speech, Theatre)

3. Natural sciences & Medicine (Astronomy, Biology, Chemistry, Engineering, Environmental Science, Geology, Laboratory Science, Mathematics, Physics, Zoology)

4. Other _____ (please name or write unknown)

Your college cumulative Grade Point Average (Circle):

1. 3.51 to 4.00	3. 2.51 to 3.00	5. 1.51 to 2.00
2. 3.01 to 3.50	4. 2.01 to 2.50	6. = 1.50

Your high school cumulative Grade Point Average (Circle):

1. 3.51 to 4.00	3. 2.01 to 3.00	5. 1.51 to 2.00
2. 3.01 to 3.50	4. 2.01 to 2.50	6. = 1.50

Your SAT score (If Applicable) (Circle):

1. Greater or equal to 1000
2. Less or equal to 990

Your ACT score (If Applicable) (Circle):

3. Greater or equal to 23
4. Less or equal to 22

How many additional courses do you have to complete in order to fulfill your college core curriculum requirements or university distribution

requirements? (Circle) (estimate if not certain) 0 1 2 3 4 5 6 7 8

In deciding where to go to college, how important to you was the college core curriculum or the university distribution requirement (NOT major field of study)? (Circle a number)

Not important -Very important

1 2 3 4 5 6 7

While in college how involved have you been in campus leadership and community service activities? (Circle a number)

Not at all- Very involved

1 2 3 4 5 6 7

While in college how often did you: study with other students? (Circle a number)

Not at all Occasionally Frequently

1 2 3 4 5 6 7

While in college how often did you: ask a teacher for advice after class? (Circle a number)

Not at all Occasionally Frequently
1 2 3 4 5 6 7

While in college how often did you: were a guest in a teacher's home? (Circle a number)

Not at all Occasionally Frequently
1 2 3 4 5 6 7

What is your best estimate of your parents total income last year? (consider all income before taxes). (Circle)

1. Less than \$35,000 3. \$50,000-69,999 5. \$100,000-150,000
2. \$35,000-\$49,999 4. \$70,000-99,999 6. \$150,000 or more

How many years of education has each person completed (since 1st grade)? (leave blank if not known)

____ Your Father
____ Your Mother

With regard to religion, with which religious group do you identify? (Circle)

1. Buddhism 4. Islam 7. Other _____
2. Christian 5. Judaism 8. None
3. Hinduism 6. Roman Catholic

How religious are you, if at all? (Circle a number)

Not at all Very religious
1 2 3 4 5 6 7

How did the terrorist attack on New York City on September 11, 2001 affect you, if at all? (Circle a number)

Not at all Very affected
1 2 3 4 5 6 7

In what kind of a place did you grow up? (Circle):

1. large city (500,000+)
2. small city
3. rural area
4. Farm

Bijlage 2

Landen en landcodes

Land	Code
Argentinië	ar
Australië	am
Brazilië	br
Bulgarije	bg
Canada	ca
Chili	cl
China	cn
Denemarken	dk
Duitsland (O)	de
Duitsland (W)	db
Engeland	gb
Egypte	eg
Estland	ee
Finland	fi
Filippijnen	ph
Frankrijk	fr
Georgië	ge
Ghana	gh
Griekenland	gr
Hongarije	hu
India	in
Ierland	ie
Indonesië	id
Israël	il
Italië	it
Japan	jp
Jordanië	jo
Macedonië	mk
Mexico	mx
Nederland	nl

Nieuw-Zeeland	nz
Noorwegen	no
Oostenrijk	at
Peru	pe
Polen	pl
Portugal	pr
Rusland	ru
Singapore	sg
Slowakije	sk
Slovenië	si
Spanje	es
Tsjechië	cz
Taiwan	tw
Turkije	tr
USA	us
Venezuela	ve
Zweden	se
Zwitserland	ch
Zimbabwe	zw
Zuid-Korea	kr

Bijlage 3

Overzicht correlaties

Correlatie met geluk	Conservatism/ autonomy	Hierarchy/ Egalitarian commitment	Mastery/ harmony
Pearson correlatiecoëfficiënt	+ .51	+ .54	+ .16
Partiële correlatie na controle van de variabele:			
- Welvaart	+ .14	+ .19	- .22
- Ontwikkelingsniveau	+ .34	+ .30	- .21
- Vrijheid van religie	+ .45	+ .48	+ .14
- Rolverdeling man-vrouw	+ .28	+ .12	- .20
- Ongelijke verdeling inkomen	+ .58	+ .50	+ .09
- Onderdrukking politieke & burgerrechten	+ .35	+ .30	- .17
- Politieke instabiliteit en gebruik van geweld	+ .34	+ .38	- .20
- Vertrouwen in mensen			
- Religieus/atheïstisch	+ .38	+ .48	+ .01
	+ .55	+ .57	+ .04